

Meziprůzkum
nejblíž
uplynulého

VĚRA LINHARTOVÁ

NAKLADATELSTVÍ ČESKÉ BUDĚJOVICE 1964

L-526.584

MZK-UK Brno

2619849966

2, 1964

© Věra Linhartová, 1964

Co nejvíc šedé

Jsme stále puzeni otázkou: „Jak je to dál? — Ano, teď rozumím; ale jak je to dál?“ — A tato otázka, zdánlivě tak dětinská, provází každé další naše zcela dospělé hnutí, až konečně na ni umíráme. Protože právě jen ona je dostatečně silná, aby nás byla schopna přenést přes poslední mez; kdyby nebylo jí, mohlo by se nám docela dobře stát, že bychom zůstali klidně někde na půli cesty. Ale není hned třeba myslet na poslední věci člověka: touto otázkou se můžeme kdykoli stejně dostat do postavení, které je vždycky zdrojem mnoha nesrovnatelných nejistot. Může se mi stát, když se tak jednou zas zeptám: „Tak dobrá, ale jak je to dál?“ — že budu najednou sedět na vysoké zdi, nohama na druhé straně, a můj stín tam padne přede mnou, potom se rozšíří,

přeroste mě a smísí se s prostředím, do kterého se dostal, takže už od něho ani nebude k rozpoznání. A nejbližší příštítí, co zjistím, bude, že tam dál už není nic, dál už to není, a kdybych se po tom byl neptal, byl bych si toto zjištění ušetřil. Ale už se stalo, a proti tomu, co se stalo, už ncnadčím docela nic. Proto udělám nejlíp, když se pomalu se-smeknu se zdi, protože mi nic jiného nezůstane a protože ten pohyb ještě bude posledním hnutím z popudu onoho „co dál?“ — Tím ovšem jsem taky ztratil poslední oporu, která mne dosud pojila s místy, kde jsem až do té chvíle pobýval, a jakmile jsem se konečně pustil zdi, kterou jsem právě přestoupil, jsem tedy už bez nejmenší opory tam, kam přede mnou padl naposledy můj stín a kde se rozšířil. Je tady ticho bezvětrno a šero.

Pokusil jsem se ještě udělat několik kroků, ale zastavil jsem se opět brzy, protože taky kráčet zde bylo docela bez účelu; nic se tím nezměnilo, na pohled ani na dotek, kolem mne nebylo nic, co by se posunulo mým pohybem a ujistilo mě tak, že jsem změnil místo. Takže když jsem opět stanul, byl bych se mohl domnívat, jako bych ani nevykročil. To, kde jsem byl, bylo prostředí mléčně mlžné a já jsem byl uprostřed, tam, kde taky bylo nejtemnější místo mlhy; protože rovnoměrně ze všech stran ke mně přicházelo světlo, které prozrazovalo silný vzdálený zdroj, nestačilo však proniknout až ke středu, kde jsem právě stál. A nemusím ani zvlášť zdůrazňovat, že tento střed byl ovšem pohyblivý, že to nejtemnější místo jsem byl já sám, takže kamkoli bych se pohnul, odevšad bych svou přítomností zapuzoval světlo a vršil tmu. — Tak proto taky jsem nemohl vrhat stín: jakmile jsem se sesmekl se zdi, můj stín se rozptýlil (nebo lépe řečeno: to co jej dřív vrhalo) a já sám jsem pak sestoupil do toho rozptýleného stínu, který se opět shlukl a přinesl mi mou novou, nynější podobu.

Takto vyrovnaně hovořím ovšem až teď, kdy jsem už pronikl tím postupem, kterým se proměna dala. A důkazem, že jsem jím skutečně pronikl, je právě to, že o něm mohu takto hovořit. Ve chvíli samé — pokud jsem byl ještě navyklý počítat se svou dosavadní podobou, a ne s tou novou, již jsem teprve nabýval — byl jsem nad pomyslení sevřen rostoucí úzkostí, která se podobala té, již snad někdy zažíváme z vážnoucího dechu. — Ke všemu jsem svoje postavení ještě zhoršil tím, že jsem tvrdošíjně odmítal se vzdát jakési poslední myšlenky, která mi ještě zbyla, a již jsem — samozřejmě mylně — považoval za svoji poslední záchranu. Velmi přibližně lze říkat — a je to nutno brát taky jen s patřičnou opravou — že se mi stále více asi nedostávalo dechu (ale kde už byl dávno můj dech?) a že jsem byl vydán stále méně snesitelnému tlaku (třebaže ze mne nezbyvalo mnoho, na co bylo lze ještě působit tlakem). — Nabyl jsem později nezvratného přesvědčení, že právě tím nesmyslným trváním na jedné vyslovené myšlence (kterou jsem sám už stačil postihnout sotva napolo) jsem svévolně prodloužil ten okamžik mezní úzkosti. Bez toho — přesvědčil jsem se o tom — byl bych snad trpěl mnohem méně, určitě však aspoň kratší dobu. — Ale konečně, hledím-li nazpět nyní, nevím, proč by mělo být spíš výhodou, trpět méně; a každý si tu chvíli zařídí podle svého vlastního přesvědčení. — Když jsem tedy odporoval až do krajnosti, konečně jsem se přece pojednou spustil všech pozůstatků a úlomků, které mi ještě zbyly: v tom jsem byl jako topící se, který se pojednou vzdal zápasu, a s úlevou, skoro bych řekl s úsměvem, se potopil a klesá ke dnu. — Tento okamžik proměny je obecný a prochází jím více méně každý, kdo se jednou dostal přes zeď. Teď však už zas všechno záleží na tom, aby se každý dokázal znovu chopit sám sebe, jinými slovy, aby poznal podstatu této své proměny a dokázal se potom, kdy se konečně na úlevný okamžik podal rozptýlujícímu proudu, znovu ovládnout. — Ale tady už se setkáváme jenom nemnozí kdysi žijící: většina se v onom rozhodujícím okamžiku nechá roznést proudem. — Toto pozorování je snad jen mým osobním dojmem; ale

týž osobní dojem měli také všichni, s nimiž jsem se tu setkal, to jest všichni ti, kteří přestáli onen okamžik a uchovali si přes všechno svoji nezměněnou podobu.

Neříkám, že se jim vedlo úplně stejně jako mně: totiž že by museli pochopit stejně svou změnu jako překročení zdi, prostoupení do stínu a další, jak jsem to pozoroval já. Ne-pochybně měl každý svůj vlastní rozklad a vysvětlení. — Pro mne vyplynulo jako vysvětlení, když po chvíli napros-tého bezvládní, které však bylo navýsost uspokojující, prolétl kolem mne motýl, a já jsem se po něm okamžitě natáhl, abych ho mohl dosáhnout.

Nevím, znamená-li ten motýl skutečně myšlenku, totiž přeměněnou podobu oné poslední vyslovené myšlenky, která mě sem provázela a která se mi nyní takto vrátila jako první, čeho jsem se měl chopit. Řekové sice vkládali motýla do rukou zosobněné myšlenky, Psyché, a nad ni potom stavěli už jenom Erosa, aby ji trýznil. Ale opakují, neuvažoval jsem o tom: motýl byl první zachytitelný po-hyb v tomto novém prostředí a pro mne by bylo bývalo mnohem příjemnější nechat jej opět ulétnout a jen ho sledovat unaveným pohledem, který by potom stejně už stále slábl, zastírán přivírajícími se víčky, až bych konečně vplynul do nenávratného spánku. — Ale proti tomu, co mi bylo tak přitažlivé, jsem věděl, že právě jenom k tomu ne-hybnosti mě ochromovaly tolik, že jsem se několikrát už pokusil o pohnutí marně. Teprve při mnohokrát opakova-ném pokusu a za ustavičného sebenaléhání se mi podařilo vzchopit — upjal jsem se za odlétajícím motýlem a násle-doval jej. — Nevím, co by se se mnou stalo v druhém pří-padě. Snad bych byl býval stejně blažený. Ale udělal jsem, co jsem udělal, a nikdy od té chvíle toho rozhodnutí ne-lituji.

Nemůže být jistě nikomu na škodu, vypadnu-li nyní na okamžik z předsevzaté role: a můžeme předpokládat, jako by se celé vyprávění týkalo spíš ještě toho našeho skuteč-ného života, který jsme skutečně žili, avšak prošlého jakým-si lomem, a tím lomem teď pozorovaného — než jenom příběhů v pomyslných krajích. — Netrvám na tomto vybočení víc než na ostatním přímém popisu: ale přesto mu věnujte laskavou pozornost, když pro nic jiného, tak aspoň z toho důvodu, že je nehodlám víckrát opakovat. (Je to, jako bych upozornil: tady jsem schoval klíče! — a pak, uvědomiv si nebezpečí — že jsem je totiž, spolu s noc-ležníky bez přístřeší, vydal do rukou vykrádačům — snažil se rychle to oznámení setřít rukávem.) — Přesto je v povaze tohoto odbočení něco, co mne ustavičně (to jest čas od času a ne zase tak příliš často) plní podezřením, jsem-li už opravdu za tou zdí, kterou jsem sice podle svého matného rozpomenutí zdolal — ale kdo mi poví, nebyl-li jsem právě v tom bezvolném, bezvědomém okamžiku, kdy jsem se málem podal uplynutí, smeten zas zpátky na stranu, odkud jsem přišel, a to právě proto, že jsem nedal uniknout příle-žitosti, zachytit se přelétavé myšlenky? — Zatímco v opač-ném případě bych byl skutečně mohl přestoupit na opač-nou stranu? — Takže není vyloučeno, že všechno, co pozoruji nyní, je právě totéž co mě obklopovalo před mým — snad nepodařeným přemetem přes zeď, jenomže působen-ím onoho obratu, viděno nyní buď v obráceném pořadí, nebo ještě častěji v neuspořádané směsici. — Tato možnost zde stůž naděvšechno varovně vytyčena. Ale pro vlastní vývin následujícího nemá stejně žádný význam; pro něj může být stejně dobře a klidně opomenuta. —

Zajímavá byla jistě i ta okolnost, že pokud jsem se zde setkal s někým, kdo měl pochybnosti podobného rázu o pravé povaze našeho pobývání na té nebo oné straně zdi, ústily tyto pochybnosti bez výjimky k témuž závěru: že totiž na průběhu samém se tím naprosto nic nezmění, ať bychom byli přesvědčeni o jednom, a pochybnostmi

vedeni k druhému, nebo naopak trvali na druhém a pochybnosti nám poukazovaly k prvnímu. Protože jakmile jsou dvě strany, je také tvrzení a pochybnost, a tato čtveřice je tak soběstačná, a tolik v sobě srostlá, že naposledy tvoří jednu jedinou věc. A tudíž — na tom jsme se pokaždé znovu shodli — nemůže být nic, co by nebylo jedno. A jestliže tedy je všechno jedno, pak — ó blaženosti! — co nám vlastně chybí? A proč se rozrušovat tím, nebylo-li by nám na druhé straně líp než na této: když je nám na této docela stejně dobře. A ještě dál: není-li nám tady právě tak dobře jenom proto, že jsme vlastně doopravdy na opačné straně. Ale přejděme to a zabývejme se zas věcmi rozmanitějšími.

Zmínil jsem se už o těch, u nichž jsem často shledával podobu se svými pochybnostmi, a s nimiž jsem je pak dováděl pokaždé k témuž závěru. — Uvedu je zajisté postupně a v tom pořadí, jakého zasluhují svým významem. A tedy na prvním místě musím představit Běryše, protože Běryš to byl, koho jsem zde potkal prvního a který se s laskavou nezúčastněností ujal vedení mých prvních kroků v neznámém prostředí. — Musím jen ještě stručně a ve zkratce charakterizovat celý svůj předchozí život: jeho první období jsem strávil v tichém usebrání na poušti, zbývající léta byla dobou vandrovní. — Kdyby snad někdo jevil pochybnosti v kterých zeměpisných šířkách střední Evropy lze najít onu poušť, pak jsem s to udat velmi přesně její polohu: zaujímal v udané době — to jest v onom prvním období mého života — nevelkou rozlohu středočeské tabule, a dál odtud na východ přes prahorní žulovou vrchovinu až asi k povodí Dyje. Netvrdím, že snad mimo udanou zeměpisnou rozlohu nepanovala tehdy stejná poušť, ale dál jsem tehdy nepřišel. — A pokud má někdo pochybnosti, zda lze nebo ne vést v dnešní době život vandrovní, tu podotýkám, že vandrovní knížku vám vydá ve zvláštních dnech zvláště k tomu určené oddělení ministerstva vnitra v Praze na Letné a že záleží jen na tom, abyste se tam dostavili v pravou chvíli a do patričního oddělení.

Úřední hodiny pro strany jsou od osmi do dvanácti. (Nemyslím tím, že právě skutečně tyto: ale že je lze podobně přesným a každému dostupným způsobem označit.) — Končiny mých let vandrovních v osídlené krajině jsou přibližně zas v té rozloze jako předcházející léta pouště. — Tím jsem řekl vše podstatné o svém dřívějším životě a můžem nyní navázat, kde jsme začali.

Věcné údaje o Běryšovi budtež omezeny na to, že byl současníkem Goethovým; a že jeho přední, a vlastně jedinou opravdovou starostí bylo, jak by na svém obleku, nebo ve svém nejbližším okolí umístil ještě další, dosud nevidaný odstín šedé. Nemohu říci, že je ten Běryš, kterého jsem zde potkal, totožný s oním. Nepochybně jim oběma společné jsou: právě uvedená vlastnost, a potom jméno. Ostatním je, myslím, můj průvodce bytost po výtce samostatná, neřku-li rovnou, že je mým výmyslem. — Viděl jsem velmi zřetelně, když ke mně poprvé přicházel, jak je každý z nás sám nositelem své vlastní krajiny, která ho obklopuje; jak tato krajina se nijak nestává závaznou pro jiného, třebaže se v ní dočasně pohyboval, vstupuje do ní a rozmlouvaje s jejím nositelem; a jak se konečně čas od času ta krajina sama proměňuje: jak člověk svléká a opouští i tu nejmilovanější krajinu po nějakém čase s menší lítostí, než nepohodlnou hadí kůži. — Když jsem se setkal poprvé s Běryšem, obklopovala jej krajina italská, přesněji řečeno benátská; — s oním pronikavým osvětlením, které kreslí předměty do nejjemnějších podrobností, třeba by byly sebevíc vzdáleny. (Říká se ovšem, že té neuvěřitelné přesnosti dosahovali benátská malíři pomocí camery obscury, která jim kreslila na plátno i velmi vzdálená místa s oku nedostupnou podrobností.) Tato krajina, která se naskytla pohledu každého, kdo by byl přistoupl k Běryšovi a chvíli s ním rozmlouval, neznamenal ovšem, že by byl rozmlouvající nucen kráčet spolu s ním po lomeném mostě přes Canal Grande, anebo po mozaikovém náměstí San Marca; — spíš se nějak promítala v prostředí okolo něho, v onom

upadla astronomie od těch dob," řekl jsem mu posmutněle, když se ke mně přiblížil velmi laskavě a nedbaje mých rozpaků z jeho milované blízkosti — „Hvězdy už dneska nechtějí nic znamenat, jako by se stáhly před příliš nešetrnými doteky, a dávají si teď znamení nanejvýš jen mezi sebou — a ta asi pro nás nejsou moc příznivá; když si mohou být jisty, že jim už nikdo na Zemi nerozumí.“ — „Mýlil byste se," odpověděl mi na to, „kdybyste hvězdám přikládal tak ryze lidskou obmyslnost. Zůstaly přece tytéž.“ — A skutečně jsem viděl, že svět jeho hvězdné soustavy zůstal zachován neporušený. Byl, stejně jako Béryšova italská krajina, ponořen do mlžného prostředí, ale uvnitř v něm zůstával celý: hvězdy se tam dosud pohybovaly po týchž ozdobných drahách, které jim byl před časem vytkl, příchod Venuše byl stále znamením pro schůzky pastýřů; a jiné hvězdy opět vrcholily v nadhlavníku jen proto, aby daly základ pro výpočet úhlů egyptských pyramid.

„Tak se vám tedy líbí u Flammariona?“ zeptal se mě Béryš, který mě provázel. — A když jsem potom přisvědčil, dodal: „Samozřejmě, komu by se tam nelíbilo. Ale přece jenom se na jeho svět díváte trochu shovívavě, jako dospělý divák na loutkové představení. Jste příliš rozumová povaha, a kdyby mělo smysl kohokoli napomínat, napomínal bych vás pro to. Ale k čemu by vám to bylo.“ — Od Béryše jsem se taky dozvěděl, že jediná věc, která tady — jako kdekoli jinde — zůstává stejně nemožnou (ne-li nemožnější), je úplné vzájemné dorozumění. A jak ten, kdo se k jinému obrací s naprostou důvěřivostí a s ochotou mu porozumět, je právě na základě své otevřenosti nejméně schopn vnuknout podobnou důvěru taky tomu, na něhož se takto obrací; a ten druhý zas touží věnovat svou přízeň jinému, který opět není schopen ji přijmout, neboť se sám marně snaží dojít pochopení u dalšího odvráceného přítele. — „Dám vám zahrát nějakou italskou frašku; a tam teprv uvidíte, do jak nekonečných řetězů se musejí vždycky zaplést upřímné lidské vztahy, je-li někdo tak neopatrný,

že jim dovolil vzniknout. A kdyby si to ti lidé aspoň tak nebrali! — Musíte ostatně vidět mou kočující společnost, už kvůli první herečce, které vás určitě představím; nezapomeňte na to.“ — Souhlasil jsem, že není možné žít v Benátkách koncem 18. století a nejt se podívat na italskou komedii.

Béryš mi předem stručně vypověděl osnovu kusu; visela vypsána v zákulisí, kam měl jako najímatel společnosti (a myslím, že jeho úloha zde nezůstávala omezena jen na tuto zodpovědnost peněžní) kdykoli volný přístup. Řekl mi, že schválně kvůli mně dal během dneška změnit stanovené už představení, abych měl možnost spatřit nejlepší herce v jejich nejskvělejších rolích. Původně se dnes měl hrát dost bezvýrazný kus nějakého místního ctížadostivého autora, který se touto změnou cítil hluboce uražen. Ale — jak pravil Béryš — nikdy není dost příležitosti, jak poučit lidi o tom, že přikládají věcem naprosto nepřiměřenou závažnost, již si nezasluhují. „A tak ten uražený autor, místo co mi teď spílá, měl by mi být nejmíň celý večer vděčný; protože místo abych byl uspokojil, a tím jenom ještě víc podnítil jeho ješitnost předváděním jeho prázdného kusu, dal jsem mu příležitost k tomu, aby ovládl a ukáznil svoji povahu, potlačil svou chtivost po veřejné známosti a počtách a pokročil tak nejmíň o krok na cestě vyrovnaného života, v důsledku čehož by nepochybně byla příští hra, kterou napíše, znatelně lepší. Takže vůbec neví, jaký dar tím ode mne dostal. Nehledě ani k tomu, že se může celý večer příjemně bavit, protože hra, kterou dáváme, je nesrovnatelně lepší a vtipnější než jeho. Kdyby byl moudrý, měl by z toho odmítnutí jenom zisk. A on se zatím smrtelně urazil — jakož každý děláme, nač právě kdo stačí.“ — Hra, kterou vybral Béryš se zvláštním ohledem na mou přítomnost v divadle, se jmenovala Ukradený střevíc aneb Neočekávané překážky.

První herečka mě zcela oslnila, jakmile vystoupila na jeviště, poznamenal jsem k Běryšovi (který stejně účinek jejího vystoupení na mně pozoroval, ne-li předvídal), že jsem takovou dokonalost a krásu nikdy za celý svůj život neviděl. Souhlasil se mnou. — Netušil jsem tehdy, že mi Běryš chystá největší poučení, jaké mi mohl dát, a netušil jsem dokonce ani, že je mi ještě nějakých poučení třeba. Nebyl jsem vlastně nijak obeznámen s tím, v jakém smyslu se tady všechno děje; a předpokládal jsem dětinsky, že je všechno jednou provždy odbyto už jen tím, když jsem se dostal přes zeď, a dál, když jsem si uchoval vědomí. Ale nevěděl jsem, že to všechno ještě nic neznamená, totiž přesněji, že význam těch prvních kroků by byl okamžitě ztracen beze všech ostatních, nevěděl jsem tedy vlastně zhola nic o zdejších běhu věcí. Přijal jsem Běryšovu společnost proto, že mi byla příjemná a že mi v tom nic nebránilo. Nevěděl jsem, že osamělý příchozí by zde nezmohl skoro nic a že se Běryš podjal mého poučování, bez něhož bych byl ztracen. A že já sám tuto službu prokážu patrně jednou opět nově příchozímu. — Běryš ovšem odhadl hned zpočátku moje síly, a to velmi vysoko (kdybych to byl věděl, byl bych se z toho radoval, ale nebyl bych seděl tak klidně; zatím jsem se oddával bezstarostnému potěšení ze hry a z pohledu na hlavní představitelku) — tak vysoko, že to až i jemu samému chvílemi připadalo závratné. Ale musím se přiznat, že jsem později jeho odhad dokonce ještě překonal, a to způsobem, nečekaným pro všechny zúčastněné.

V prvním dějství mě však více než co jiného zaujal dlouhý a na místě smyšlený výstup jednoho herce, který představoval zloděje. A to do té míry, že jsem na chvíli pozapomněl na všechno ostatní. Jeho projev, nesouvisící vlastně s dějem, byl — jako ostatně většina výstupů — volným příspěvkem podle hercovy představitosti, který někde začal a skončil, aniž tím děj pokročil nebo se změnil. — Nedovedu přesně opakovat jeho slova; a vůbec už mi chybí živá pohyblivost, bez níž jeho projev ztrácí převážnou část

své ceny. Přesto se pokusím aspoň v náznaků dát vzniknout dojmů, kterým na mne zapůsobil. — „Znám dvojí dobrý způsob, jakým lze zcizit vyhlédnutý předmět. První, osvědčený, spočívá v tom, že si vymyslím předem předmět, který bych rád vlastnil, a teprve, když jsem ho v mysli určil, musím ho taky někde najít, a když jsem ho spatřil, musím vytvořit plán, jak se ho nejlíp zmocnit. Za tím účelem musím ohledat co nejpodrobněji okolnosti, které mi brání v jeho získání a které mě zdržují. Protože okolnosti mi pouze brání — napomáhám si jenom já sám. — Tak tedy jsem-li bos, usmyslel jsem si ukrást někde boty. Potom nadejde chvíle, kdy jsem vyhlédnutý předmět někde spatřil, například v ševcovském krámě: obcházím kolem a zkoumám. Jak je můj předmět uložen, jak snadný nebo nesnadný je k němu přístup. Jaké má kramář zvyky. Jak často odchází, dává-li se přitom zastupovat, je-li mnohomluvný a podezíravý, je-li rázný a rychlý. Teprve když jsem zjistil všechno, s čím budu muset při výkonu počítat, přistoupím k němu. A říkám vám, že nejsou okolnosti příznivé nebo nepříznivé — jsou jenom okolnosti, a ty jsou proti mně. Tak mezi nimi nevybírám, jenom je zjišťuji a překonávám. Neodradí mě, je-li dosavadní držitel mých bot nejrychlejším běžcem a největším křiklounem v celé čtvrti: musím jen připočítat, že musím běžet rychleji než on a ztratit se dřív, než stačí vzbouřit ulici. — Ovšem daleko víc si cením takové krádeže, kterou jsem provedl bez předchozího uvážení, a hlavně bez potřeby, skoro jenom jako mimochodem, a při níž jako bych si zcizený předmět sám dával darem: není to výdělek po práci, není to odměna za námahu. Je to dar, ke kterému jsem přišel ani nevím jak. — Tak si jen třeba jdu, docela spokojeně, a najednou zahlédnu letmo nějaký předmět, který jsem nechtěl a kterého se už nevzdám. Neohlížím se na nic z toho, na co je třeba při krádeži brát ohled: je-li předmět strážěn, nebo není; vidí-li mě někdo, nebo nevidí. Beru zkrátka předmět s sebou. Při takové krádeži jsem ještě nikdy nebyl přistižen — a doufám, že ani napříště nebudu. Snad má tento způsob své zcela zvláštní ochránce.“ —

Béryš mě skutečně představil, jak byl slíbil, první herečce a zpěvačce své společnosti, která se jmenuje Julie Garini, a tak jsem od přestávky přihlížel hře mezi kulisami. Julie byla ovšem herečkou a zpěvačkou jenom v Běryšově italské krajině. Ale jakmile na okamžik osaměla se mnou, padla na ni táž neurčitost, která obklopovala i mne a pro kterou mi zde lidé říkali, že je jim zatěžko se mnou mluvit: nežil jsem v žádné krajině, která by mě oddělovala od společného prostředí. Moje bezprostřední okolí splývalo k nerozeznání s tímto prostředím, bylo snad jen o poznání tmavší, nebo zas o poznání světlejší. Kolem ní samé jsem nepozoroval nic, mimo světla a vůni. — Koncem druhého dějství ji s křikem vypískali, na jeviště přitom dopadlo také několik shnilých jablek, a tím představení předčasně skončilo. Běryš se smál, až byl nucen usednout na nejbližší schodek, a ještě potom mu chvíli trvalo, než se ztišil; — prohlásil, že se to všechno stalo mou vinou.

Julie mě zdržela u sebe a dovolila mi, abych ji po představení doprovodil domů. Sotva jsem však byl u ní v pokoji, podařilo se mi takové nedopatření, že jsem měl celý večer co dělat, abych je jakž takž napravil. V Juliině pokoji stála vysoká police s knížkami. Podezírám ostatně, že vedení i výběr knih patřily Běryšovi, ale Julie nepochybně sama měla dost velkou zálibu v knížkách, třebaže pro ni zdaleka nebyly nezbytností, aby o svou zásobu pečovala a čas od času ji sama rozmnožovala. — Tato police na vysokých nohách byla poněkud vratká, také proto, že byla neúměrně zatížena, a k dovršení stála v nejnevhodnějším místě — totiž tak, že částečně přesahovala dveřní rám. Zachytil jsem, jakmile jsem do pokoje vstoupil, o tuto přečnívající část a police — jako právě k tomu účelu nastražená — se v celé délce převrátila na zem, knihy do jedné se z ní vysypaly. To bylo ovšem provázeno přiměřeným účinkem zvukovým. Musím předeslat, že právě okamžik před tím, než k nehodě došlo, tedy právě na prahu pokoje (a v navázání na náš předcházející rozhovor cestou po schodech) jsem

pronесl rozhodným hlasem: „Štěstí je, že — jak mě upozornil pan Běryš — je tady právě tak nemožné navázat opravdový lidský vztah, jako kdykoli a jinde. Ne-li prý dokonce ještě nemožnější. Protože pokud jde o mne, jistě bych se dal zmýlit tou lehkostí a otevřeností, jaká tady — aspoň moje dosavadní zkušenost o tom svědčí — panuje, a zcela určitě bych se, nebýt včas varován, o takový vztah pokusil. Naštěstí jsem byl upozorněn předem, a tak je mi zas naopak docela lehce už proto, že musím každý příznak považovat předem za klamný a výsledek sám za vyloučený.“ — Po tomto proslvu jsem tedy vstoupil, a jak už bylo řečeno, strhl na zem s přiměřeným rachotem Juliinu polici s knížkami. Přišel jsem tím do rozpaků jen nepatrně; vadilo mi poněkud pomyšlení, že se budu muset nějakou chvíli zabývat urovnáním té hromady a že mě to bude rozptylovat. — Julie přeskočila skoro bez povšimnutí natropenou spoustu a usadila se naproti mně v křesle: nezdálo se, že by mi chtěla v nejmenším pomoci. To bylo ostatně po právu, protože jsem ten pád zapříčinil opět já sám, a ona mimoto měla za sebou dnešní představení, stejně mou vinou nezdařené. — „Pan Běryš vás tedy upozornil?“ zeptala se, a když jsem přisvědčil: „To udělal dobře, protože lidé se tady dost často pletou. Právě z té volnosti usuzují hned na opravdovost, a to ovšem nemůže být.“ —

V prvním okamžiku, když jsem se sklonil nad hromadou, málem mě popadl vztek na sebe a na tu zbytečnou práci: zazdalo se mně, že s tím snad nikdy nebudu hotov, že je to v každém případě nemožné ji dnes dokončit a že by mi na to stejně nestačil celý život. Potom jsem se však vzpamatoval a místo okamžité chuti vyházet celou hromadu oknem, nebo ji aspoň podpálit i s tou dřevěnou polici, nastoupila spořádaná činnost, jejíž pomocí jsem práci musel zvládnout, a to postupně, kousek po kousku. — „Jsme docela volní lidé,“ řekl jsem Julii, stavěje přitom na nohy převrácenou polici, kterou jsem také hned posunul do příhodnějšího postavení, aby nepřekážela vcházejícímu. „Všimla jste si někdy toho dvojího smyslu? — volní — je

množné číslo jak od — volný —, tak od — volní — člověk. To jest jak člověk nevázaný vnějšími okolnostmi, tak taky jednající z vlastní vůle. Jak to jde jedno s druhým.“ — Nedalo se nic dělat: musel jsem sám podstoupit tu námahu a vzít do ruky knížku po knížce, uložit ji zpátky do příhrady, a to ještě s ohledem na vzhledné uspořádání a snad také na to, abych dodržel aspoň poněkud seskupení knih podle Juliiny záliby, kterou jsem ovšem musel pouze uhadovat. „Pan Běryš je velmi moudrý,“ řekla Julie, „velmi a velmi moudrý. O ničem z toho, co řekne, se nedá v nejmenším pochybovat.“ — „Taky si myslím,“ odpověděl jsem, „usedaje na zem, abych mohl pohodlněji zvládnout uspořádání nejspodnější příhrady. „A já bych se nikdy neodvážil ani v nejmenším o jeho slovech pochybovat.“ — „Znám se s ním velice dávno; a vlastně všechno, co vím, vím od něho,“ řekla Julie. — „Proč vlastně s námi po představení nešel? Chodívá sem přece?“ zeptal jsem se. Julia se usmála a od té chvíle měla na tváři opět tutéž neurčitost, pro kterou ji vypískali v divadle a již jsem poznával jako bezpečné znamení své přítomnosti u ní. „Jsme přece stejně oba u něho hosty,“ řekla, „a je pro dnešek zbytečné, aby tu byl taky ještě osobně.“ — Jak jsem listoval v knihách, narazil jsem tu a tam na známý titul, na oblíbenou větu. Práce mi šla rychle od ruky, rozházených knih ubývalo a pokoj se pomalu objevoval ve svém původním pořádku, který jsem svým vpádem div nenarušil. „Nemohla byste,“ řekl jsem, „ale to říkám jen jako ryzí předpoklad, protože mě jenom zajímá nepoznaný běh věcí — nemohla byste kupříkladu opustit italské divadlo, a vůbec třeba odejít z těchto končin? Myslím, jak by to asi vypadalo, kdybychom se setkali někde jinde, víte, myslím někde mimo Benátky?“ — „To by nešlo,“ namítla stejně uvážlivě Julie, „protože jakmile bych odešla odtud, sotva byste mě asi poznal. Nezbylo by ze mne víc než trochu toho světla a vůně. Zůstanu tady.“ — „A já samozřejmě odejdu, protože tady nemůžu zůstat právě tak naléhavě, jako vy nemůžete odejít. Čímž se pomalu blížíme k závěru, na který nás tak prozíravě upozornil pan Běryš: že jsou věci navždycky nemožné.“ —

Když jsme mu takto dali za pravdu, bylo už pozdě k půlnoci a já jsem pozvolna končil úklid knihovny. Nezbyvalo už mnoho. A tak asi kolem druhé hodiny ranní byla knihovna opět dokonale v pořádku.

Řekl jsem sice „dvě hodiny“ a řekl jsem „půlnoc“; ale tyto údaje vyplynuly pouze z toho, že jsem na Běryšovo pozvání strávil s ním v divadle večer, jak mi sám výslovně řekl, takže co následovalo, jsem považoval za přirozené pokračování této udané denní doby. Jakmile jsem však opustil Julii, ztratil opět čas jakýkoli smysl — a mohla být nyní právě tak každá denní doba, jako nebyla žádná. Neviděl jsem Běryše, ostatně předpokládal jsem už, že mě právě nyní nechá rozhodně osamotě, a stýskalo se mi po hvězdných končinách Flammarionových. Tady nebyly hvězdy. Pustá, hluboká mlha, mnohem hlubší než před časem, když jsem se spouštěl posledním dotekem se zdi: teď neletěl kolem ani motýl. — „Je v tom patrně nějaký podvod,“ řekl jsem pro sebe nahlas, a rozvážně pokyvuje hlavou, představil jsem si sám sebe, jak stojím vprostřed ničeho, obklopen narůstající tmou, tvářím se moudře a přemýšlivě, a rozvážně pokyvují hlavou. Jestli to není k smíchu? — Tak ale vážně: jestli by z toho jeden neumřel smíchem? — Zatímco jsem se ještě smál, zmocnila se mě nepředstavitelná úzkost, že totiž nevím naprosto, kde jsem; ale že nadto nerozeznám nikdy, co ze všeho je vlastně můj výmysl a co není. Částečného poznání jsem se bál mnohem víc než nerušené nevědomosti. — Rozhodl jsem se poslat Julii Gariniové takovýto vzkaz: — Braňte se, Julie Gariniová, ujměte se slova a obhajujte se, neboť jest u mne mluveno proti vám. A pokládal bych za nespravedlivé, kdybych vám o tom pomlčel a nedal vám tak možnost obhajoby; a to tím spíš, že vás o ni prosím kvůli sobě, ne pro vás. Raději bych vás totiž podržel, než ztratil. — Kdyby proti vám mluvili u mne lidé, poradil bych si s tím sám: stačili by vás jen pomluvit a nemusel bych jim přikládat víru. Ale nikdo z lidí ještě se mnou o vás nemluvil. — Když jsem od vás odešel, stal se svět tak pustý a prázdný, že jsem se nijak nedovedl upamatovat, kde jsem a jak jsem se tam

dostal. Trvalo mi značnou chvíli, než jsem si uvědomil noc. Totiž — než jsem zase rozeznal, jak ke mně do pusté a prázdné mlhy proniká opravdová noc, kterou jsem po dlouhé době zase spatřil. — Ale stalo se to nejhorší: noc mluví proti vám, má osamělost na břehu rybníka, vítr ve stromech a světlo na hladině — to všechno se vám protiví a odporuje vaší přítomnosti. — Prosím vás o to, ujměte se sama slova a mluvíte ke mně ve svůj prospěch co nejvýmluvněji. Máte příliš silné odpůrce, kteří mě nenechají na pokoji, prosím vás, dejte si záležet na přesvědčivosti svých důvodů — Promýšlel jsem svoje poselství k ní stále dokola a podrobněji, až jsem je už znal nazpaměť. Potom jsem je uložil pevně ve své mysli a nikdy jsem si je nezapsal a ani jinak jsem o něm nemluvil: zůstalo na tom místě, kde vzniklo.

Rozhlížel jsem se poněkud po krajině, která se takto naskytla mému pohledu a připadala mi nějak cizí, stále jsem si ji ještě nemohl srovnat. Teprve když vyšel měsíc a spolu se svým odrazem na hladině dal zřejměji vystoupit obrysům té krajiny, přiblížilo se mi poněkud, kde bych tak asi mohl být. Hladina jezírka byla obklopena ze všech stran stoupajícími úbočími hor a jejich vrcholky, čnející kolem jako kuželové hroty, byly pokryty sněhem. Stromy, pokud jsem dohlédl, byly drobně rostlé a zakřivených větví, proti nebi tvořily hustou spleť, za níž prosvítalo neznámé nebe. Země kolem mně byla pokryta mechem a bílými křemínky. — Snažil jsem se rozpomenout, kde jsem už podobný obraz viděl, a přesvědčoval jsem se stále bezpečněji, že — zvláště pro ty nezvykle seskupené hvězdy — musím být opět někde v končinách Flammarionových, lépe řečeno, že, opustiv svět Béryšův a domnívaje se nezvratně, že nyní jsem jenom sám sebou a celým svým vlastním světem, bloudil jsem už vlastně v krajině toho druhého. — A skutečně jsem také už delší chvíli pozoroval lodičku, která plula uprostřed jezera a na níž jsem se domníval rozeznávat k obloze namířený hvězdářský dalekohled. Uložil jsem se pohodlně na písek a úvahy, které se mi při-

tom řadily zvolna v mysli, se mě dotýkaly jen velmi vzdáleně.

— Je-li tomu tak, jak myslím, — říkal jsem si, — považoval-li jsem se totiž za sebe sama právě ve chvíli, kdy jsem opustil Béryšovy Benátky s jeho italskou komedií, a domníval-li jsem se, že právě v tom okamžiku mluví sám za sebe a podle vlastního přesvědčení a zatím jsem už, vzpomínám-li si dobře, v tu chvíli byl na břehu jezera s Flammarionem (a jistě to tak bylo, protože když jsem skládal poselství Julii, uváděl jsem v něm, že proti ní u mně mluví jezero, a stromy, a odlesky na hladině — musel jsem tedy už být zde: v mé předchozí úzkosti nic z těchto věcí nebylo) — kde tedy mezi tím mám hledat svůj, výlučně vlastní svět, a jak asi vypadá, a pak: bude-li kdy dost názorný, abych v něm mohl hostit také druhého člověka, jako jsem já sám hostem u jiných a jako je Julie Béryšovým hostem. — Zatím mi však vycházelo, že můj nejvlastnější svět — jak se podobá, je právě jen to mlžné prostředí s nejhustší tmou v místě, kde stojím, a jenom ve veliké dálce ze všech stran osvětlené. — Měl bych se zeptat, řekl jsem si, jak na tom byli ostatní: jestli hned za zdí sestoupili do té krajiny, ve které je teď navštěvují, nebo jestli dřív prošli taky tou bezútesnou šedí, a teprve v ní dokázali dát vzniknout obyvatelné krajině. To je důležité, protože pak bych měl taky jakous takous naději. —

Ale zatím mi bylo přesto docela dobře, ležel jsem na zádech a díval se na oblohu, a k mé spokojenosti přispívalo dokonce i to, že nic z toho, co mě obklopuje, mi ani nepatří, ani mi nevděčí za svůj vznik, a že toho přesto užívám v plné pohodě. Říkal jsem si, že jsem patrně ještě velmi málo vystál a ještě méně udělal. A že to místo a doba, v nichž jsem, jsou kdesi na samém počátku krajiny, kterou mám stvořit. — S touto myšlenkou jsem se plně oddával poklidu východní noci. — Po nějakém čase se hvězdářova lodička přiblížila ke břehu a Flammarion na mne volal: „Všiml jste si, že jsme v období, kdy se Mars nejvíce přibližuje Zemi? Musím toho využít! Nepotrva to dlouho.

Můžete na mne počkat?“ — Ujistil jsem ho, že nikam nepospíchám, a znovu jsem se natáhl pod stromy, zatímco on vesloval opět doprostřed jezera. Strávil jsem mezitím dobu — aniž vím jak — kdy jsem snad spal, snad nespál (to nemohu tvrdit, protože jsem se tady dosud nenaučil rozeznávat bdění od spánku; nevím nadto ani, zda se tu vůbec spí); ale v každém případě musela uplynout jistá doba — nebo, abych byl zcela přesný, něco muselo zatím uplynout. Protože když jsem byl zase zpátky na břehu jezera, byl už měsíc na zcela opačné straně obzoru a chystal se právě zapadnout za štít jedné strmé hory. Flammarion se opět blížil se svou lodičkou ke břehu a říkal mi: „Už je čas. Teď už stejně nic neuvidíme. A chcete-li, můžem tedy pokračovat v cestě.“ — Ale co bylo mezi tím?

Upamatoval jsem se, že v tom — ale váhám říci snu, spíš tedy v tom mezidobí jsem pozoroval, jako by krajina kolem mne nějak změnila svoji podobu. Kdybych měl říci, v čem asi byla ta změna, řekl bych, že všechny věci jednak narostly, jednak zdobněly ve vzájemném poměru k sobě; — drobný písek byl pojednou složen z dost značných hranatých křemíků; jako by nebylo po ruce dost jemné látky, kterou by bylo lze znázornit písek. — To byla stopa; podíval jsem se na vodní hladinu, a skutečně, právě jak jsem předpokládal, na místě vody ležel okrouhlý střípek zrcadla. Abych se přesvědčil ještě dál o své domněnce, rozhlédl jsem se kolem: obzor se velmi přiblížil, krajina kolem jezírka byla uzavřena kruhovou hliněnou zdí. — Jedním slovem, změna se dala v tom smyslu, že dříve skutečná krajina teď byla umělá. Byla to pouhá zmenšená napodobenina s uměle vypěstovanými zakrslými rostlinami, se zrcátkem, na němž nehnutě spočíval drobnouký model ložky, a s malým pavilónem na vyvýšeném břehu — všechna uzavřená v nevelké hliněné nádobě. Tu jsem byl nezvyklým hnutím postaven na nohy ze svého pohodlného ležení a přiznávám se, že jsem měl při tom týž pocit, jako bych byl uchopen dvěma prsty. A současně jsem viděl, jak se na cestičce k pavilónu objevila ženská postava — obje-

vila se tímtež způsobem, jako by byla uchopena cizí rukou a postavena na to místo. Pak už se nedálo nic pozoruhodného a mně nezbylo než kráčet objevivší se postavě vstříc, protože to bylo jediné a nejrozumnější, co jsem v daném postavení mohl udělat. —

Princezna So (protože to byla docela samozřejmě princezna So) se se mnou setkala na půli cesty, provedla mě svou zahradou a nakonec mě pozvala k návštěvě pavilónu. Byl jsem dostatečně obeznámen z filmů jako byla třeba Brána pekel — s místními obyčejí, a tak jsem neopominul odložit boty dřív, než princezna So odsunula jednu papírovou stěnu domku, a vkročil jsem bosýma nohama na měkkou pokrývku, ležící na podlaze. Usedli jsme proti sobě na zem, s koleny pod sebou. — Tady se má paměť trátí ještě víc, než tomu bylo dosud. Přestávám aspoň vidět popisovaný obraz a vypravuji jako slepec, který se věci dotýká pouze hmatem. Tváře princezny So byly chladné a hladké a pod jejími zavřenými víčky bylo znát bezděčný pohyb očí. Potom nad čelem vlasy, utažené pevným účesem s jehlicemi, které snad musely zvonit, jak dopadaly na zem. Tady se moje vzpomínka poněkud zostřuje na rozpuštěné prameny vlasů. — Ale nešťastná moje zapomnětlivosti, dál se mi zase všechno ztrácí. Marně se pokouším představit, co následovalo po rozpuštěných vlasech, všechny další útržky vzpomínání jsou tak nepředstavitelné a nenázorné, že se je nijak neodvažuji znovu uvést. Snad mě ta selhávající paměť obírá o nejvýznamnější, nebo aspoň jinak pozoruhodné události, které se už nikdy nebudou opakovat. A o kterých se tedy už nijak nemohu dozvědět, jsou-li pro mne mou pamětí, tím jediným uchovatelem, tak ledač byle poztráceny. — První z dalšího, na co si zase vzpomínám, bylo trnutí přeseďených kolenou, které mě provázelo zcela nepopíratelně ještě i do krajiny Flammarionovy — (jak na mne F. volal a jaký kus cesty zatím urazil měsíc, bylo už vylíčeno dřív). A druhá věc byl vzdálený hlas kohouta.

Vstoupil jsem k Flammarionovi do loďky, která byla již připoutána lany k mírně se pohupujícímu balónu, a začali jsme stoupat. Země se od nás rychle vzdalovala, a protože bylo bezvětří, vystupovali jsme nad jezerem v kolmém směru. — Byl bych se rád Flammariona zeptal, jak to se mnou je a co si mám vlastně myslet, ale nemohl jsem se k takové zbytečnosti odhodlat. A potom — kdo by mi měl odpovídat — Flammarion byl v prvních chvílích dost zaměstnán řízením balónu, takže pro nic jiného neměl čas. Teprve když jsme získali určitou výšku, a on zaměřil přístroj zamýšleným směrem, usedl ke mně na dno a rozpovídal se sám: „Při letu je nejdůležitější odat se i s balónem do vůle povětří. Podívejte se: Určil jsem kupříkladu místo přistání sedmdesát dva kilometry severozápadně od Paříže. A kde jste mě našel? — Jakmile jsem se dostal do vzdušného proudu, omrzelo se mi hlídat a napravovat ustavičně ten směr, abych se dostal k určenému místu aspoň co nejpřibližněji. Nemám rád takové záplatování. A když jsem viděl, že mě silný vítr žene právě na opačnou stranu, než jsem zamýšlel, využil jsem ho, vzněs se rychle dostatečně vysoko a pak jsem se nechal hnát a unášet, málem až na druhý konec světa. A co byste řekl? Přistál jsem s balónem v místech, která byla téměř nejvhodnější k pozorování jevu, o který jsem se zajímal — totiž úplného zatmění Slunce tělesem Měsíce, který právě procházel mezi Sluncem a Zemí a jeho stín dopadal právě jen krátkou dobu na tento neveliký pás Země. Vyzkoušel jsem to a mohu vám jenom doporučit: na ničem netrvejte; nevíte, oč lepšího byste se tím připravil.“ — Poděkoval jsem mu za to naučení, ale on odmítl můj dík doložkou, že by se nikdy neodvažoval nikomu radit; jenom si tak někdy říká svoje poznatky sám k sobě, jako by byl druhou osobou.

Letěli jsme nyní nad mraky, které byly seshora osvětleny měsícem, a pro něž nebylo vidět Země, a požádal jsem Flammariona, zda bych teď mohl vystoupit. Pak jsem si uvědomil, že jsem se ho tou otázkou jistě dotkl, protože

Flammarion, třebaže byl mým laskavým hostitelem, jistě si neosoboval nejmenší nárok na rozhodování o tom, co udělám. Ihned jsem se mu omluvil pro to nedopatření, on mi však odpověděl s úsměvem, že to nic nedělá, a vyslovil naději, že snad budeme mít ještě příště to potěšení se setkat. Přehodil jsem tedy nohy přes proutěný okraj loďky, odrazil jsem se od něho rukama a stanul jsem na pevné půdě svého neurčitého prostředí. Ještě však nade mnou zůstávala Flammarionova obloha, protože jsem dosud cítil, jak nepopíratelně se hvězdy vztahují k lidskému dění na Zemi, a tak stín balónu se ode mne jen zvolna vzdaloval. Potom všechno pohasínalo a byl jsem opět zcela sám u sebe.

— Přesnost, — řekl jsem si, — to chce jenom přesnost. A důslednost. Důslednou přesnost. Nejpřesnější důslednost. Nesmím ani na okamžik povolít. Nezáleží na tom, oč jde; ale i tak musí jedno následovat za druhým, protože jakmile se někde objeví trhлина, bude zle. Musím postupovat pomalu, věcně a uvážlivě. Nesmím se dát zastrašit tím tichem. — Zatímco jsem takto rozvíjel a obracel na všechny strany jednu jedinou myšlenku, vlastně jenom přemýšlení o ní, vznikl z toho ustavičného otáčení na místě přece jenom jakýsi tvar; i když se přiznám, že to byl tvar nedokonalý a neslavný a podobal se nejvíc ze všeho uzavřenému, větvenému tvaru nějaké egyptské sochy. Zaradoval jsem se však přesto velice z tohoto svého prvního výtvaru — a nevyhnu se tomu, abych řekl, že jsem jej od první chvíle miloval láskou, jakou lze snad každý původce ke svému dílu, a byl jsem na něj — třeba jsem si nijak nezastíral jeho nepodařenost — jaksepatří pyšný. Moje socha se však chvílemi úplně přestávala těšit, protože jsem si nevěděl rady, co s ní. Tehdy jsem se už také domníval, není-li snad to neurčité prostředí, které jsem až dosud považoval za předběžně společné pro všechny příchozí, nakonec přece jen mou vlastní a osobitou krajinou.

Mohu hned také předeslat, že s tím stvořením jsem si přivodil řadu vesclých, ale také řadu hořkých chvil, kdy bych byl dokonce raději, aby nebyla na světě. — Byl bych si totiž přál, aby zůstala stejně chladná a přísná, jako bylo úsilí, z něhož vznikla. Ale stalo se přirozeně, že nebrala naprosto žádný ohled na má případná přání, a byla rozpuštěná a nevypočitatelná podle své vlastní hlavy. — Snad to zaviniho jméno, které jsem jí dal. Neboť vážné věci nesnesou, aby byly sebecméně zlehčovány, a já jsem snad přece jen tím pojmenováním, které jsem pro ni zvolil, něco nerad zlehčil, třeba jsem to tak nemyslel. — Když už jsem totiž nevěděl opravdu co dál, a když ona pořád stála tak nepohnutě přede mnou, který jsem kolem obcházel čím dál bezradněji, napadlo mi pojednou, abych se zastavil a oslovil ji jménem. Jméno, přiznávám, znělo snad poněkud příliš důvěrně a nepatřičně z mých úst, k tak nevšimavé kráse, ale nenapadlo mi jiné, nehledě k tomu — okolnost, že na to jméno slyšela, byla dostatečným potvrzením jeho pravosti. Zavolal jsem jí: „Matylko!“ — a tak od té chvíle to byla Matylka.

Udivilo mne, že ta nepřístupná Nofretete, jakmile se pohnula, má vzezření spíš nepříliš vzhledné holky s vysedlými rameny, a což mě uráželo zvláště, že má na nose několik pih. — „Tak dme, ne?“ byla její první slova. „Nebo tady hodláš stát do soudního dne?“ — Mluvila ještě ke všemu nespisovně a měla dokonce — ó hrůzo — bezesporu žižkovský přízvuk. Pohybovala se velmi živě, chvílemi jsem měl dojem, že potřebuje ke svému životnímu projevu všechny čtyři končetiny najednou, to jest — nejenom nohy k chůzi a ruce, aby se jimi chápala předmětů, nebo jimi zvýrazňovala své řeči (a jaké řeči!) — ale že potřebuje všechny čtyři naráz a ke všemu dohromady. Unikala mi zcela následnost toho pohybu. Nevím, proč jsem si pomyslel, že by si asi dobře rozuměla s Běryšem. Nebyl to zrovna nejšťastnější nápad, ale měl jsem ho a nedalo se už nic dělat. Navíc jsem měl bohužel pravdu, proto-

že se ihned mělo ukázat, že si Matylka a Běryš rozumějí opravdu nad pomyslení skvěle.

Běryš byl první, kdo mi blahopřál k mému počátečnímu úspěchu. A byl také první, kdo přede mnou zase otevřel rozsáhlé pole netušených pochybností. Až dosud jsem přijímal Matylku celkem samozřejmě a vlastnický, teprve Běryš, který se s ní pozdravil jako s dávnou známou (nebyla-li to jen jeho přirozená zdvořilost, nebo převaha, kterou mu dávala nad námi jeho životní zkušenost?), ve mně probudil to nové podezření. — Neříkám ovšem, že Běryš Matylku znal. Ale znal příliš dobře všechno, co s ní souviselo, a znal-li průvodní souvislosti, nemohl mu být ani sám jejich předmět tak úplně cizí. — Setkali jsme se s Běryšem na otevřené terasě jedné benátské kavárny (nevím, říká-li se tomu správně kavárna) a Matylka se kupodivu tvářila dost poslušně, jako hodné dítě, které poprvé zavedou do společnosti. Také Běryš se k ní choval podle toho, povytce otcovsky, a musím říci, že mi v té chvíli byla neobyčejně milá, k čemuž přispívalo taky to, že poněkud mírnila své nespisovné koncovky. — Hovořilo se mimo jiné o posledním soudu; (vzpomínám si přece, že ten byl už v první větě, kterou ke mně vůbec pronesla, i když ve smyslu poněkud nevázném; ostatně ani teď se nemluvilo vážněji). Obloha byla modrá a obzor poněkud zamtlzen, protáhlý odlesk slunce se na hladině křížil s odleskem mostů a lodních stožárů. — Běryš použil toho, když Matylka na okamžik odešla od stolu, aby okamžitě znemožnil ten prostý a nenucený vztah, který se mi až dosud tak bez úsilí dařil. — „Mate vás Matylka?“ řekl, a mně ihned blesklo hlavou, že odvozuje její jméno od zcela jiného; i když poněkud příbuzného kořene než já; pro mne to byla Matylka — Motýlek, jiná podoba téže myšlenky, která mě už podruhé zachránila před úplným prázdňem. — „Tak Matylka vás mate?“ opakoval Běryš, pošklebuje se potměšile, jakoby proti slunci. „Nesmíte se divit, je to přece Matylka-mate, Mate-matylka, a vy jste si ji sám vymyslel.“ — „Nepůjdeme do divadla?“ řekl jsem, abych jednak odvedl řeč jinam a neukázal mu, jak velice jsem jeho slovy zmaten,

— a jednak proto, abych mu vrátil zásah poukázáním na Julii. — „Správně,“ řekl, a nevím, jestli tím schválil mou narážku anebo jen mou poznámku, „do divadla nepůjdem, protože ta podívaná by nebyla příliš vhodná pro mladou dívku. Chcete-li, můžete tam jít sám, však už to snadno najdete, a do Juliiny přízně vás už nemusím podruhé doporučovat. Ale necháte mi tady Matylku, rád bych jí trochu ukázal večerní Benátky.“ — Souhlasil jsem, protože jsem už tak jako tak nevěděl, jak se toho návrhu zbýt! a také mi bylo jasné, že právě takové rozdělení úloh je v tu chvíli nezbytné. Matylka přijala změnu průvodce bez protestu, dokonce se mi zdálo, že s uspokojením, a to mne zase tak zamrzelo, že bych byl nejraději všechno odvolal a odvedl si ji s sebou, jenže kam? napadlo mne. A tak bylo konečně nejlíp nechat věci jejich vlastnímu běhu.

Samozřejmě jsem Julii nezastihl v divadle, neboť bylo, aniž jsem si to dřív uvědomil, sotva nepříliš pokročilé dopoledne. Když jsem to zpozoroval (přesněji řečeno, Běryš mě na to předvídavě upozornil), šel jsem tedy rovnou k Julii do bytu a nezdržel jsem se, abych jí o Matylce a o posledním setkání s Běryšem hned nevypravoval. A znovu jsem se přesvědčil, že o významu toho, co se kolem mne a se mnou děje, jsou jiní lidé daleko způsobilější soudit než já sám. — Julie ke mně byla přívětivá a nezavadila ani jediným pohledem o knihovnu, ačkoli vím, že jí to dalo dost práce a že by se pak už nebyla ubránila úsměvu. — „Nemusí vás to mrzet, že Matylka zůstala s Běryšem raději než s vámi,“ (nic takového jsem neřekl) — „a ani to, že si Běryš s Matylkou budou velmi dobře rozumět, takže se mezi nimi snad cítíte až trochu cize. Je to nad slunce jasnější.“ (Ten příměr se mi zdál průkazný, protože slunce dnes v Benátkách už od rána skoro nesnesitelně páliło.) „Matylka je vašim výmyslem a nikdy byste se o ní nepřesvědčil, kdyby nebylo Běryše, který vás ujistí o její opravdovosti.“ (Vyskočil jsem, ale Julie mě zadržela za ruku a přinutila znovu usednout na pohovku vedle ní.)

„K čemu si myslíte, že potřebuje Běryš vás — totiž vás u mne? On si mě vymyslel — a uznejte, že to nebyl tak špatný výmysl — ale co jsem mu přesevšechno platná, pokud mu někdo nepotvrdí, někdo, kdo není on sám, že já přece jenom jsem a že jsem vstoupila do světa jakoby sama od sebe, takže jsem každému jinému stejně dostupná jako jemu. Že nejsem jeho výlučným vlastnictvím, to znamená jeho přeludem.“ — „A tedy,“ řekl jsem a polykal jsem velmi ze sucha, „až se o tom přesvědčí mou pomocí, pak už tomu bude moci věřit a nechá si vás pro sebe?“ — „Kdepak,“ řekla vesele Julie, „vy byste byl jedna dvě hotov. To se snad přesvědčí dneska, ale zítra už zas o ničem neví a pochybuje nanovo — a tak pořád dokola.“ — Vstal jsem, tentokrát jsem se nedal zadržet, a stál jsem tak proti ní — domnívám se — poněkud výhrůžně, protože se ve smíchu poněkud zarazila, jako by se dokonce ulekla, a zeptala se mě: „Ale vy víte něco lepšího?“ Okamžitě jsem postihl neoprávněnost svého nesouhlasného vzplanutí, totiž jeho naprostou neoprávněnost v tom případě, že bych skutečně neměl co lepšího navrhnout; kterýžto případ právě nastal. Usedl jsem tedy znovu vedle ní, s rukou na jejím koleně, protože to se mi zdálo odpovídat nejlíp mému převážně přemýšlivému založení. Hleděl jsem před sebe, vraštil čelo a hryzal si usilovně horní ret. „Ne, opravdu nevím,“ řekl jsem. „Až na to, že vůbec necítím potřebu se o Matylce takto ujišťovat. Je to přece tak jasné a tak samozřejmé.“ — „To se vám zdá jenom zpočátku. Ale Běryš vám dokáže, jak málo o ní víte.“ — „Asi máte pravdu,“ připustil jsem, „copak mohu kdy proniknout to, co je celým svým složením vzato ze mne, čeho jsem původcem? Uvidím ji tedy v Běryšovi, ale —“ najednou jsem se k ní vrhl a uchopil ji v zápěstí, „bude to pak ještě ona? V tom je háček! Copak ji Běryš nepředělá po svém, copak mi ji může vyjevit takovou, jaká je moje, a neproměnit ji přitom?“ Křičel jsem skoro a skláněl jsem se téměř k Juliinu obličejí — ale kdo by se divil mé neskonale bolesti, bolesti otce, rodiče, stvořitele, jenž může dosáhnout smysl svého díla jen za tu cenu, že mu bude vzato a někým cizím změněno? — Na to Julie

jenom pokrčila rameny, a právem, protože to byla nejpravdivější odpověď, jakou mi mohla dát; a současně mi uhýbala nazad a já jsem ji sledoval v domněni, že uhýbá pádnosti mých důvodů a tíži mého žalu.

Potom zazněl v předsíni zvonek a vstoupili Běryš s Matylkou, Běryš poněkud nespokojený, protože mi oznamoval hned na prahu: „Tady ji máte, přivádím vám ji dřív, než by mi bylo milé. Ale nemůže bez vás být, je celá bez sebe, sotva vás pět minut neviděla. Tak si ji vezměte a opatrujte si ji.“ — Ale Matylka nevypadala vůbec, jako by mě zvlášť postrádala. Tvářila se naopak dost urputně, když jsem ji honem vzal za ruku, a řekla mi: „Náhodou to bylo krásný. Jeli sme lodí a viděli sme domy, do kterejch se chodí rovnou z vody, takže bys mi nemoh vytykat šlápoty na schodech,“ (nikdy jsem neměl příležitost jí je vytknout — ale jistě bych to byl udělal, kdyby se naskytla); „a samý věci, vo kterejchs mi nic neříkal.“ — Zabránil jsem jí v dalších slovech tím, že jsem pozdravil a vyšel, odváděje ji s sebou, třebaže přitom byla nucena klopýtat za mnou pozpátku; využila toho ještě aby se cestou ukláněla přehnaně Běryšovi i Julii, kterou viděla prvně a které jsem ji ani nepředstavil. — „Mám nesmírnou radost, že jsi zase se mnou,“ řekl jsem jí, „a zvlášť, že jsi —, ale teď tě prosím jenom o jedno: Mlč! a sedni si, a dívej se třeba kolem sebe. Musím někomu napsat a nesnese to odkladu. Tak se snaž být nejlepší, jak umíš.“ — Přivolal jsem rukou nejbližší loďku, usedli jsme oba do ní a já jsem hned začal psát, opíraje se loktem o koleno.

— Vyjděte odtud, Julie, vyjděte odtud, abych vás aspoň jednou mohl uvidět mimo všechno a poznat vás, jaká jste doopravdy. Nevěřte tomu, že jste Běryšovým výmyslem a že není svět mimo tyhle mizerné Benátky s jejich italskou komedií. Myslete na to, že vám to namluvil Běryš, protože je v jeho nejvlastnějším zájmu, abyste tomu věřila a zařídila se podle toho. — Ukáži vám končiny mnohem krásnější, než o jakých se vám kdy zdálo,

zavezu vás až třeba mezi hvězdy — nesmějte se, mám přítele, který to pro vás může opravdu udělat — nebo vás unesu do hor, které mají na vrcholcích sníh, a do země, kde byste mohla být princeznou — (tu poslední větu jsem ale přeškrtal). Nezůstávejte tam, pojdte raději se mnou, třeba do toho úplného prázdna, které je zase mým domovem, nepříliš pohostinným; ale všechno je lepší, než abyste žila věčně s tím, kdo vás naučil považovat sebe samu za následek, za pouhý výmysl, zatímco vy jste —

Tady jsem se zrazil, zahleděl jsem se do vody, jak pomalu ubíhala podle boku lodi a jak jsem se tak díval, napadalo mi, že jí nenabízím svět, kde by mohla být sama sebou, ale jenom jiný, kde by přestala být smyšlenkou Běryšovou a stala se mou. A přiznal jsem si také, že snad ani není takový její vlastní svět, kde by mohla být jenom sama, a že má Běryš konec konců úplnou pravdu, že je — jako vždycky — mnohem moudřejší než já. A že poučení, která mi udílí, jsou sice často tvrdá, ale pokaždé užitečná. V důsledku kteréžto úvahy je nanejvýš zbytečné, abych psal Julii Gariniové. — Vzal jsem tedy popsaný list papíru a přidržel ho ve vodě tak dlouho, dokud se nerozmočil a jeho kousky klesly pod hladinu.

„To je dost,“ řekla Matylka, „že sis mě konečně všimnul. Ale už bysme taky mohli jít někam jinam, je mi tu strašně horko a ani se mi tu dvakrát moc nelíbí. Řek bys něco, kdybich tě teď zas já pozvala někam na slavnost?“ — Byl jsem jí za ten návrh vděčen. A nechal jsem ji také dál jednat docela po jejím, svěril jsem jí vedení výpravy a musím říct, že se svého úkolu zhostila k obecnému prospěchu. — „Jaká je to slavnost?“ zeptal jsem se, když jsme se zase vraceli šedou tmou, do níž nás zavezla převozníková loď. — „Mládežnická,“ řekla Matylka přezíravě, „neboš čekal, že bych s tebou šla na ples do reprezentáku?“ — A tu jsem je už také slyšel, džeztrubky posledního soudu, které střídavě držely táhlou melodii Saint Louis blues. Šli jsme esovitě zatáčející štolou, jejíž oblouková klenba by

jistě znemožnila veškeré určení směru, jakož i rozlišení nahore a dole, nebýt pásů zářivkových světel po obou stranách, které vedly chodce zcela bezpečně z jednoho konce na druhý. Byli jsme krátce řečeno v letenském tunelu a musel být asi některý z významnějších státních svátků, proto že jenom v takový den má prostý chodce ojedinělou příležitost tudy procházet. (V ostatní dny je průchod pouze na vlastní nebezpečí, to jest — vlastně je zakázán; a pokoušejí se o něj jenom opilci nebo jiní nadšenci a nezřídká — v těchto řídkých případech — končívá podobný pokus smrtí pod koly aut.) Šli jsme v zástupu naslouchajících mladých lidí. Štola byla přeplněna neuvěřitelným množstvím hlasů a zvuků, protože málokdo si dal ujít příležitost, aby hlasitým hvizdem, nebo hrdelním zaječením nevyzkoušel ozvěnu a nezjistil, jak to tady zní. — Ale nade vším převládali ti andělé posledního soudu se svými trubkami; — týž zvuk prý pomáhal bořit hradby Jericha.

Byl jsem přestasten, že je Matylka opět se mnou, a umíňoval jsem si, že ji ani na okamžik nespustím z očí, že ji budu provázet a chránit, protože jsem zde přece jenom o něco déle než ona a trochu se už vyznám. — Ale tomuto mému šlechetnému úmyslu se stavělo na odpor, že Matylka nevypadala vůbec, jako by potřebovala něčí a zvláště mé ochrany, nehledě k tomu, že pozvání na slavnost bylo přece jejím vynálezem, a tak mi průvodcem mohla být daleko spíše ona, než abych jí byl já jí; a dále — a to především — jsem byl, ještě než jsme vyšli na pláň, kde měla být slavnost zakončena veselíci, bezvýhradně upoután pohledem nějaké dívky, která zpočátku kráčela po boku trubače, jehož jsem obdivoval, ale postupně si vyměňovala místo se svými sousedy, docela nenápadně, jako by jenom chtěla hovořit s někým dalším v řadě, až se konečně octla vedle mne, a tam její postup kupodivu přestal. Nepokoušel jsem se vysvětlovat si tuto okolnost, ale když se průvod nakonec rozptýlil, sledoval jsem ji zase já, a tak se stalo, že jsem Matylku brzy ztratil z očí.

Nemohu říct, že bych si právě liboval ve slavnostech tohoto druhu, jako si vůbec nelibuji v žádném shromáždění. — Ale tentokrát jsem zde sledoval určitý cíl, a vzrušené a nesmyslné hemžení k němu bylo tím nejvhodnějším pozadím. — Zahlédl jsem jednu chvíli Matylku, a teprve nyní mi připadlo, že je snad skutečně v tísní, z níž bych jí třeba mohl i pomoci, ale jak jsem řekl, byl jsem už současně upoután také jiným směrem a tento můj vedlejší zájem musel dočasně převážit nade vším hlavním, právě protože jsem věděl, že dlouho nepotrvá. Dívka (kterou, jak jsem zaslechl, volali Marto) se mi už skoro ztratila v obecném nepořádku, který zavládl na celé prostoře. Na zvýšených místech hrála z několika stran hudba a hloučky tanečníků se začaly pořádat podle druhu hudby, která byla právě v jejich doslechu; k párovým nebo kolovým tancům. Dostal jsem se doprostřed jednoho roztočeného kola a byl jsem přinucen se účastnit této taneční hry, protože nebyla jiná naděje, jak se jinak dostat ven z kruhu: při každém jiném pokusu mi tanečníci se smíchem nastavovali pevně spletené ruce a proti této hrázi bych nic nezmohl. Jakmile jsem se však účastnil hry, mohl jsem — prokážu-li jistou obratnost — proniknout aspoň zvnitřku do obvodu kola a odtud jsem už mohl snáze uniknout. — Poskakoval jsem tedy s ostatními, snaže se postihnout jednotvárný nápěvek písně, který se stále opakoval, jenom s obměněnými slovy. Ale když už jsem byl konečně vpleten v kole, s rukama nataženými přes ramena svých sousedů a spojenými s rukama jejich sousedů, takže jsem se nemohl skoro ani hnout, a jenom jsem poskakoval z nohy na nohu, uviděl jsem, že dívka, kterou jsem sledoval, se právě teď zas dostala dovnitř kola, když já jsem se pracně prodral ven. A toho čekání by na mne bylo už příliš. — Přitom jsem chvílemi musel myslet na to, že někde uprostřed toho všeho víření zůstala Matylka, kterou jsem slíbil neopustit a která, když jsem ji viděl naposled, hleděla kolem sebe takovým způsobem, jako by mě naléhavě hledala.

Připadá mi teď podivné a podporuje to má nejdávnější podezření, jakým způsobem se děje, abych mohl zažívat příhody tak skutečné, jsa vlastně živ v zemi přeludů. — Podezření je někdy tak silné — v případech, jako je tento — že bych byl téměř nakloněn se domnívat, nejsem-li nakonec přece jenom živ ve skutečnosti; protože přece všechno, co o tom vím, se mi nezdá docela pravděpodobné, že by opravdu tady byla možná taková jasnost a ostrost vnímání a především myšlenková i citová hnutí takové živosti, jako se děje mně. — Ale zas na druhé straně proti tomu lze uvést, že snad ve skutečnosti není možné pobývat jeden večer mezi hvězdami, během dopoledne se octnout v Benátkách z konce 18. století — to tedy nehledě — a krátce před polednem na oslavě státního svátku v Praze. Tyto okolnosti se mi zdají promlouvat velmi průkazně proti mému, jinak zakořeněnému podezírání těch věcí z opravdovosti. Ale i kdyby bylo lze dokázat, že skutečně je — pomocí nejrychlejších dopravních prostředků — možná tak náhlá a ustavičná změna místa, nehledě ke změně času, která — zdá se — nemusí být přece jenom tak docela vyloučena vzhledem k jednosměrnosti plynutí, zůstává přece ještě pořád neurčitelnost té mlhavé prázdnoty, která mě čas od času hrozí pohltit a kterou určitě procházím, kdykoli zaměňuji něčí krajinu za krajinu někoho jiného, koho jsem navštívil. — Jsou tedy okolnosti jak pro, tak taky proti mému podezření.

Najednou jsem už musel všeho nechat a ohlížet se chtě nechtě po Matylce, protože můj neklid a obava o ni rostly. — Ale to jsem ještě nevěděl, do jaké spletnosti jsem to pronikl a čím se moje hledání bude rozvíjet dál. — Dostal jsem se až na samý okraj pláně, kde se na černém šterku povalovaly prázdné bedny a láhve, odhozené za prodejními stánky; — a tady jsem se domníval Matylku najít — patrně proto, že když jsem ji naposledy spatřil, seděla na právě takové nějaké bedně, jakých se všude kolem povalovaly spousty. Ale nebyla k nalezení. Obcházel jsem tedy

pomalu kolem pláně, asi v té prostoře, která už je jen okrajovým pásmem slavnosti; lidé se tu rozcházejí a stávají se zas jednotlivými jako dřív. — Odtud lze všechno přehledně pozorovat, hluk sem doléhá jen jako z uzavřené místnosti, a třebaže se všechno odehrává ve volném prostoru, přece se nelze dostat dovnitř, aniž by člověk překročil určitou hranici. — Byl jsem stále trochu ohlušen a také slunce, odrážející se na černém lesklém šterku, mě oslňovalo, takže přes svou dobrou vůli jít, nebyl bych snad Matylku zpozoroval, ani kdyby náhodou skutečně seděla přede mnou. — Cítil jsem, jak mi únava proniká do kostí; slavnost se mi pozvolna vytrácěla z mysli, a tak, když jsem byl po nějaké chvíli schopen znovu vnímat a rozhlížet se kolem sebe, viděl jsem už zas jen prosvítající mlhu. Jediné, co zde zbylo z dřívějšího, byla prašná šterková cesta, po které jsem se ubíral. Protože se zřejmě táhla daleko dopředu, byl to — přinejmenším — pevně vyznačený směr pohybu, který mě stačil chránit před bezradným zastavením. — Myslím si ovšem, že ta pozvolná přeměna mého okolí se nemusela udát zánikem prvního a jeho nahrazením jiným, ale spíš tak, že moje schopnost vnímat prostředí slavnosti v určitém okamžiku přestávala a byla nahrazena přístupností k mému mlžnému světu.

Držel jsem se tedy stále vytčené cesty, protože jenom to bylo rozumné. Sestoupit z ní, znamenalo by ztratit jakýkoli směr, a ztratit tady směr, znamenalo právě tolik, jako ztratit smysl pohybu a ztratit smysl pohybu. — Mimoto jsem předpokládal správně, že cesta je vždycky spojením odněkud někam a že i kdybych třeba musel jít sebeděle, přece nakonec musím dojít k obydlému místu; protože jinak by ta cesta nebyla cestou — a tady, kde už není skoro nic a každá věc je hotovou vzácností, by nemohla obstát věc, která by nebyla aspoň sama sebou: tak cesta musí být cestou. — Takže nebylo nic lehčího, než se jí držet a sledovat ji zvolna, bez nedočkavosti a bez ohledu na nějaký ten den, měsíc nebo minutu chůze. — Netrvalo

to ostatně ani tak dlouho. První, co jsem spatřil, nebylo — jak bych byl předpokládal — obydlené místo: uviděl jsem proti sobě přicházet jiného člověka. A nepohyboval se ani vznešeně, ani strnule (což právě byly postoje, k nimž mne nutilo mé prostředí, nebo o nichž jsem se domníval, že k němu nevývratně patří) — pohyboval se dokonce trochu příliš nedbale na vážnost postavení, v němž jsme se oba nacházeli.

Můj vstřícný příchozí se jmenoval Prosper a řekl mi stručně hned v úvodních slovech, že mi sice vyšel naproti do míst, na která jsem snad zvyklý, ale udělal to jen z přemrštěné zdvořilosti a hlavně proto, aby mě snáze mohl odvést do svých vlastních končin. Protože prý, aby se přiznal, necítí se zde zrovna dvakrát doma a navíc nevidí důvod, proč by se tady měl zdržovat. — Na to bych byl mohl namítnout, že jsem ho přece ani nezval, ani ho nenutím k trvalejšímu pobytu — ale dávno jsem se už naučil brát věci tak, jak přicházely, a lidi podle toho, co si o sobě mysleli, — než abych se jeho řeči podivil anebo se jí pokoušel něco namítnout. — Prosper mě ovšem vzal s sebou (a poprvé jsem si uvědomil, že napodiv všemu a všem, je přece mým rozhodujícím zájmem poznání mého vlastního a neproniknutelného světa, který je mi nepochopitelný; a že jeho řešení pro mne znamená objevit nějakou možnost — je-li jaká —, jakým způsobem se v něm pohybovat a žít, přes všechnu jeho neurčitost a zřejmou neobyvatelnost, a že tento svůj klíčový zájem ustavičně odsouvám, a to s docela klidným svědomím, protože moje vlastní záležitost nijak nespěchá a pokaždé znovu může být ještě o nějaký čas odložena, nehledě k přesvědčení, které jsem odjakživa měl, že také každá moje účast v cizích, s mými zdánlivě nesouvisejících událostech přispívá tak nebo onak k hledanému řešení mého vlastního prostoru; a že čím víc oklik podniku, tím víc taky roste naděje, že se dostanu k cíli) — tak tedy chtěl jsem říct, že mě Prosper vzal s sebou, a tak jsem poznal konečně to miliónové velkoměsto, které jsem dříve vídal jenom na leteckém obrázku: jednu z nejsmut-

nějších a nejtklivějších krajin, v jaké jsem se kdy octl a která od té doby už nepřestala (ani ve vzpomínce) vyvolávat můj lítostivý údiv — protože na bolest jsem ani tenkrát ještě nedosáhl.

Přišli jsme do jedné z pobřežních čtvrtí, domy zde byly vysoké a příliš blízko u sebe a asfaltová silnice tu byla stejně černá, lesklá a prašná, jako cesta, po níž jsme předtím šli. Bylo právě asi něco po poledni, slunce se na chvíli dostalo do úzké prostory mezi domy, naplňujíc ji dusnem a viditelným vířícím prachem. — Prosper několikrát změnil směr, vždycky na rohu ulice, a já jsem ho následoval, až jsme přišli k domu, který obýval. — A musím říct, že jsem nikdy a nikde neviděl takovou osamělost — to není to slovo: ale samotu tak bezednou, jako byla Prosperova vlastní samota na ulici — a uzavřenost jeho pokoje uvnitř domu. — Nebyl jsem mu nijak zvlášť nakloněn, dokonce mi byl celou svou postavou i vystupováním zřetelně proti mysli. Ale nemohl jsem se mýlit, bylo mezi námi něco společného — a v tom případě musely jít osobní nelibosti nebo náklonnosti bezvýhradně stranou.

Co však bylo to společné, nemohl jsem nijak rozpoznat. Jenom když jsme stoupali po schodech se zdobným železným zábradlím, rozpomenul jsem se, že jsem tentokrát neopustil jenom svoji záležitost pro cizí, že jsem se také vzdal péče o věc Matylčinu — totiž kratčeji a výstižněji: péče o Matylku, která přece byla až do té doby stále se mnou a kterou jsem si předsevzal neztratit z očí. A když už jsem ji ztratil, měl jsem zase v úmyslu ji vyhledat — a místo toho jsem se dostal sem, aniž vím jak a aniž mě dokonce napadlo tomu odporovat. — Stoupal jsem během té úvahy dále po schodech, když mě vtom Prosper zadržel a řekl: „Víte co? — Dřív než půjdem ke mně nahoru, měli bychom jít spolu něco vypít. Potom už na to nebude čas a třeba ani vhodná doba, a myslím, že by to byla pro nás

oba ztráta, které se takto můžem předvídatě vyhnout.“ — Souhlasil jsem s ním naprosto, protože se mi, právě tak jak řekl, zdálo, že jakmile vstoupím do jeho pokoje, nebudu s ním už moci mluvit a jednat tak nezaopatřené a bez předsudku jako nyní — a že by tedy bylo skutečně škoda příliš pospíchat s ukrácením té dobré chvíle, zvláště když už ji snad nebude možné potom obnovit.

Sestoupili jsme proto znovu do vyprahlé ulice a Prosper vybral hospodu nedaleko odtud, na rohu v téže ulici. Tam jsme pak seděli až do pozdního odpoledne, něco málo jsme pili, nemluvili jsme skoro o ničem — dokonce mě Prosper chvílemi žádal o dovolení odejít k jinému stolu, nebo na druhý konec pultu, a tak mýjely často dlouhé chvíle, než jsem ho znova spatřil. Pokračovali jsme přitom stále v tichém vzájemném pozorování. — Ve srovnání se mnou byl Prosper bezesporu člověk, který patrně dosahoval toho, co si umínil, a který toho dosahoval cílevědomou bezohledností. Snad měl více vlastností podobnějších s Béryšem než se mnou. (Nevím, proč se mi tady připletlo pomýšlení na Béryše.) Ale řekl bych, že v postavení, kdy já bych byl zcela bezradný, co do jeho smyslu a vyústění, byl by si Béryš tohoto smyslu naprosto přesně vědom, ale přešel by jeho dosažení s úsměvem — zatímco Prosper by si ho bez rozpaků přivlastnil. — Zkrátka, pomyslel jsem si závěrem, kdybych měl ženu nebo dceru, jistě bych ji svěřil spíš Béryšovi než jemu — kdybych měl totiž na vybranou jen mezi nimi dvěma. Na tomto závěru jsem se ustanovil.

Konečně Prosper znovu přisedl ke mně a pozval mě, nemám-li nic proti tomu, že bychom teď už mohli jít do jeho pokoje. Myslel jsem si to také, neboť jsem byl u konce se svými úvahami, a tak jsme vyšli. — K domu bylo — jak už jsem předznamenal — opravdu jen několik kroků. Ale i ty jsem najednou urazil skokem, schody jsem bral asi po čtyřech, Prosper byl ustavičně za mnou a držel se při tom běhu dokonce líp než já, který jsem několikrát klopýtl a jednou dokonce dopadl na otáče schodů na všechny čtyři. —

Ovšem mou nevýhodou bylo, že jsem se hnal za neodbytnou představou, zatímco Prosper mohl s chladnou rozvahou se mnou jen prostě držet krok. — Našel jsem otevřené dveře a pokoj prázdný. Byla tu jenom květina ve skleničce na stole a zapomenutá nebo ztracená stužka do vlasů.

— „Už odešla,“ poznamenal Prosper a tiše za sebou přivřel dveře. Věděl jsem zcela jistě, že Matylka v téhle chvíli pláče. — „Nebyla by sem přišla, kdybyste se ji sem nebyl vydal hledat. Vždyť ona bez vás neudělá ani krok a nikdy by se sama neodvážila takovou dálku. — Přivedl jste ji za sebou, přišla okamžik po vás, a když našla otevřené dveře, sedla si tady v domnění, že se sem co nejdřív vrátíme. Byl jsem zde během odpoledne několikrát a pokaždé jsem ji ujistil, že jste tu nedaleko a že se cítíte velmi dobře, takže by nebylo dost šetrné vás rušit. A že sem v každém případě zanedlouho přijдете. — Neřekl jsem vám o tom, protože jsem se bál, abyste nespíchal příliš kvůli ní a nepokazil tak zbytečně dnešní odpoledne, které — jak jistě uznáte — nám jistě bylo oběma v mnohém prospěšné, nehledě už ani k tomu, že bylo také navýsost příjemné. — Raději jsem ji z ohledu k vám nechal čekat — snad poněkud příliš dlouho, přiznávám; to snad byla moje jediná chyba — takže jí nakonec asi došla trpělivost a ona odešla okamžik předtím, než by se vás byla dočkala. Tak to bylo — a pravda taky je, že vaše přítomnost dnes odpoledne mi byla nadevšechno nejdražší.“ — Věděl jsem, že tomu mohu věřit, protože všechno, co říká, je přece jenom do poslední písmenky pravda. Odešel jsem od něho bez hněvu, a co víc, také já jsem shledával strávené odpoledne příjemným a prospěšným.

(Zdá se mi stále víc, že jsem dokonce začal úplně špatně a že jsem hned na samém počátku zmátl všechno tak, že teď už se nikomu nepodaří z toho zauzlení vyplést, co jsem měl vlastně na mysli. Mohl bych říci — a utrousím tady teď

ledabyly a na půl úst opět jednu z těch klíčových poznámek —, že snad se na to dá jít prostou úměrou: svět, který se pokouším znázornit, se podobá smrti asi tak, jako se zemřelý podobá mrtvému. Třesk. A od této chvíle se zaříkám, že se už budu tvářit naprosto vážně.)

Udivuje mě také, že mohu o sobě vyprávět v minulém čase, jako bych znovu sledoval už jednou skončený děj. Protože — jak učí mluvnická pravidla — minulý čas dokonavý užíváme tehdy, jde-li už o události skončené a od nás oddělené, zatímco ve všech ostatních případech, pokud trvající děj ještě zasahuje do přítomnosti, jest nám užívát způsobu nedokonavého. — A přece, kdybych směl o sobě a o tom, co se se mnou dalo (zase ta dokonavost!), mluvit poprávu jako o hotové věci, musel bych přece také vědět, co po té které příhodě následovalo. Jestliže to nevím, není ta příhoda ve skutečnosti nijak uzavřena, a tedy o ní také nemám právo mluvit jako o něčem nenávratně minulém. Podivná věc. Pravím: „Vyšel jsem tedy od Prospera,“ ale třebaže jsem už řekl „vyšel“, neznamená to, že bych současně také věděl, kam jsem měl odtud namířeno. Jediná moje jistota v tuto chvíli (ale opravdu: v tuto chvíli) je právě jenom ta, že jsem odtud vyšel. A nyní ještě — jako každý druhý — teprve čekám, kam mě tato nepatrná jistota zavedla. To jest — budu tím, kam jsem se odtud dostal, neméně překvapen, jako každý druhý. Může se snad zdát podivné, že neznám sled své vlastní minulosti a že ji teprve současně objevuji. — Ale o to nejde. — Abych mohl sledovat a uchovávat, co a jak se se mnou dalo před časem, musel bych také vědět, kde se nalézám právě teď --- (Opustím ovšem ihned tento bolestivý námět, protože se nehodí k celkově nezávaznému tónu ostatního; — už se stalo.)

Tedy vyšel jsem znovu od Prospera — totiž vyšel jsem od Prospera pouze jednou. Ale pravím znovu, že jsem od něho vyšel. (Začínám se opakovat a plést a mluvit příliš

mnoho v závorkách. To není dobře a mohlo by to vést —) Co bylo nejnaléhavější? Představa plačící Matylky, skoro bych mohl říci její usazená tvář, která mi tanula před očima a nenechávala mě na pokoji. Ale přibližovala se už noc a já jsem nevěděl nijak, kde bych ji mohl hledat. Krátce nato se úplně setmělo a teprve tou tmou jsem začal kolem sebe prohlédávat a rozeznávat. — Domníval jsem se nejdříve, že jsem mezitím došel až na písčité pobřeží, ale po další chvíli jsem nahlédl svůj omyl: co jsem považoval za pruh písku, byl jenom mírně zakřivený tvar, obraz něčeho, co se mi Matylka marně pokoušela vysvětlit ze svých znalostí o světě a co jsem za žádnou cenu, a třeba se ona sebevíc namáhala, pořád nechápal. — Čekal jsem samozřejmě, že najdu Matylku zkroušenou a že bude na mně, abych jí přinesl útěchu. Ale bylo to obráceně. Nikdy mě moje nechápavost nemrzela tolik jako tentokrát. A přece mi všechno, co Matylka mluvila a ukazovala, připadalo tak samozřejmé, že bych byl málem řekl: „Přestaň, to se přece rozumí samo sebou a je zbytečné o tom víc mluvit.“ — Jakmile však zase umkla, přistihl jsem se, že bych nejen nebyl schopen opakovat ani jedno jediné její slovo, ale navíc, že bych ani nedovědl svými slovy vypovědět obsah toho, co ke mně mluvila. Málem bych si byl zoufal nad svou tupostí a nad bezradností, která se mě z toho zmocňovala. Skoro jsem Matylku nepoznával: měla dokonce úplně rozvážné pohyby, které se naprosto nehodily k jejím zašpičatělým ramenům — a dive divů — mluvila spisovně s takovou nenuceností, jako by nikdy jinak mluvit ani neslyšela.

Rozhodně se muselo něco stát, byl už nejvyšší čas, aby se zas přihodilo něco nepředvídaného, co by přerušilo její výklad a přivedlo ji samu z míry, nebo — lépe řečeno — uvedlo ji zase na pravou míru. (Ale jak jsem si mohl osobovat právo na určení toho, která míra je jí spíš vlastní?) — Zřejmě se však skutečně mělo něco stát a mohu to tvrdit tím oprávněněji, že se skutečně vzápětí něco stalo. Tušil jsem již, co to asi je. Nebylo to nic těžkého, jakmile jsem

zahlédl probleskovat mezi odtažitými průměty (jimiž mne Matylka obestavěla, že jsem byl málem jako ve vězení) hvězdy, nejdřív ze všech Večerníci a potom další. Matylka však nepozorovala nic, a i kdyby je byla spatřila, nebývalo by ji bylo ještě pořád nic napadlo, protože nespojovala dosud — jako já — s nadcházející nocí příchod Flammarionův. Bylo to omluvitelné, protože ho, podle mého názoru, dosud neměla příležitost vidět.

Ty vznešené a ledové stavby, které kolem mne úporně zbudovala, utrpěly pojednou prudkým otřesem. Náraz se po chvíli opakoval, a to už jsem viděl, jak se jedna z těch stěn (která sloužila snad právě ke znázornění proměnlivého průběhu kuželosečky, tak jsem si to aspoň snažil vysvětlit) prohýbá a bortí následkem soustředěného tlaku a jak ji konečně proniká cizí těleso, které sem nepatřilo právě tak, jako je nebylo lze popřít. Poznal jsem je na první pohled: byl to Flammarionův balón. Takže jsem mohl být ubezpečen, že hvězdář se i dnešní noc vydal na cesty. — Matylka však byla nadmíru udivena a dokonce vyděšena, takže se ke mně vrhla a schovala mi hlavu pod kabát. — „Drž mě, prosím tě, drž mě pevně a nepouštěj. Žene se sem něco hrozného.“ — Sama mě držela přepevně a já jsem ji objal kolem ramenou, nespíchaje nijak s vysvětlením toho, co ji tak vyděsilo, protože se mi tímto zděšením vrátilo moje nejdraší dítě se svým předměstským přízvukem.

Flammarion mě zpozoroval už z dáli, hned jakmile se loďka balónu vynořila nad povrch roviny, trochu tuhé, která chvíli kladla odpor. Udiveně se rozhlížel a potom řekl, že lituje velmi a že nijak nechtěl narušit nebo rozbít soustavu, kterou teprve teď tady viděl. Ale že neměl tušení, když jeho balón narazil na rovinu kuželoseček, oč se tu vlastně jedná, protože jinak by se byl jistě co nejšetrněji vyhnul. Ujistil jsem ho srdečně, že jsem mu naopak neobvyčejně vděčen za jeho zásah, který by nebyl mohl přijít

včasněji, ani kdyby byl býval úmyslný. — Řekl jsem mu také, že tentokrát už nejsem sám a že, kdyby mě opět pozval, prošil bych ho velmi, aby své pozvání rozšířil také na osobu, která je zde se mnou. Na to mi Flammarion odpověděl, že je tomu velmi rád, a abychom tedy vstoupili raději hned oba do jeho loďky, protože rovina, na které jsme stáli, beztoho už povážlivě kolísala. Vysvětlil jsem Matylce krátce svoji známost s Flammarionem, jakož i příčinu otřesů a povahu podivného tělesa, které spatřila vystupovat. Měl jsem velikou radost, že ji mohu seznámit s hvězdářem, a ten, chtěje mi zřejmě rovněž způsobit radost, přijal novou cestující svým otevřeným a laskavým způsobem. Ihned nás však zase opustil (pokud lze o tom mluvit na rozložce koše balónu) s omluvou, že se musí věnovat řízení. Ve skutečnosti zpozoroval dobře, v jakém stavu jsou právě naše vzájemné vztahy, a tato omluva byla jen dalším projevem jeho šetrnosti.

Teprve teď jsem viděl, jak Matylka pláče — viděl jsem ji vůbec poprvé plakat. Opřela si předloktí o proutěný okraj koše a slzy jí stékaly s tváře, opírající se o ruku, na dlaň a po ní dolů. — Celou cestu jsem se chystal, najdu-li ji plačící, jak jí budu prospěšný a jak jí budu utěšovat. Teď jsem ji jenom pozoroval, vážně a srdce se mi při tom svíralo zármutkem, ale nebyl bych pro ni mohl udělat to nejmenší. Oddálil jsem dokonce samovolně ruce s jejich ramenou a nedokázal bych ji třeba v tu chvíli pohladit po vlasech. Ani teď nevyžadovala ochrany. — „Tak vidíš,“ řekl jsem konečně, když pomalu přestávala plakat a spočívala tvář na ruce, mokré slzami, „vidíš, hrdopýšku, tak sis myslela, že se schováš ve světě, kde jsi docela určitě mým mistrem a kde — dobře víš — tě nikdy nemohu dostihnout. Jenomže stačilo, aby se změnil směr větru a všechno se zase sesypalo, k tvému největšímu úleku. Jseš přece jenom malá,“ řekl jsem, raduje se sám pro sebe z toho nespisovného tvaru. Matylka neodpovídala, jenom hleděla před sebe někam do hluboké noci a sledovala očima pohyb mraků.

— „Jak jste to myslela s tím pohybem kužclosečky,“ řekl Flammarion, který vystihl naprosto přesně okamžik, kdy už nás nebylo třeba nechat o samotě a kdy také Matylce po jejím pláči bylo třeba zase dostiučinění, jaké jsem já sám jí nemohl dát. — Dostali se brzy do složité a mně ne zcela pochopitelné rozpravy o tom, jak jedna a táž linie v pozvolném pohybu nabývá všech základních podob — to jest podoby přímky, hyperboly, paraboly a kruhu — a rozvíjeli ve vzájemném porozumění tuto myšlenku dále až k jejím nejzazším důsledkům, takže jsem se nakonec cítil poněkud odstrčen a zapomenut, úplně stejně, jako by v mé přítomnosti mluvili o lidech, které jsem neznal, nebo vzpomínali na příběh, který jsem nezažil. — „A jestli víte,“ řekl Flammarion Matylce, „co způsobuje ten vítr, který nás takhle potěšitelně unáší?“ — Rázem jsem byl zas na koni a nevadilo mi vůbec, že Flammarion změnil předmět hovoru jedině za tím účelem, aby mě do něho zamíchal. Chopil jsem se jeho pobídky a stručně jsem vyložil svůj názor. — Tak jsme, po vzájemných proměnách, mohli teď konečně být spolu všichni tři pohromadě a hovořit na společný námět — což bylo — vzhledem k nepatrné rozloze balónového koše, kterou jsme byli vystaveni sdílet, jistě to nejpříhodnější, co se mohlo stát.

Samozřejmě, tato pohoda nemohla potrvat příliš dlouho. Přišlo mi na mysl, že snad Flammarion má nějakou vlastní velkou starost, kterou nám odpírá dát najevo. A byl bych mu rád oplatil jeho ohleduplnost tím, abychom ho opustili v pravý čas, stejně jako on nás v pravý čas vzal k sobě do ložky. Ostatně je dost možné, že tato moje nebyvalá šetrnost byla jen vyvolána odrazem jeho vlastní anebo ještě lépe — proč se má člověk tolik podceňovat — připadlo mi, že jeho vlastní šetrnost k nám je jenom odrazem té, kterou by on sám té chvíli raději požadoval od nás. — Nevím, jaká to byla starost, která ho tak velice zkrušovala, ale snad se té noci měly potkat dvě hvězdy, které už celá staletí opisovaly svá vzdálená určení — a on chtěl být samozřejmě

při tom, protože to bylo jeho právo a jeho nejvlastnější poslání. Ať už to bylo cokoli, co ho s přibývajícím nocí od nás odvádělo stále víc, nepochybně to bylo něco, co zasluhovalo svrchovaného ohledu, a tím jsme mu byli povinni. — Řekl jsem tedy: „Tak my zase půjdeme,“ a Flammarion přijal to nenadálé rozloučení stejně bezprostředně, třebaže až dosud neprojevil nejmenší netrpělivost. — Tak jsme ho zůstavili samotného.

(— Už mnoho lidí, a naposledy Matylka, mi vytklo jistou starobylost v mluvení. Matylka se svým živým jazykem k tomu měla nepochybně největší právo. — Ale nemohl jsem odolat, kdykoli se k tomu naskytla příležitost, abych nevyzkoušel tu možnost, která se mi zdála nepopíratelným důkazem: totiž zrušení toho, čemu se říká -kdysi- a -dávno- a -nyní-.)

Čekal jsem trochu s obavami, co mi na všechny ty poslední události asi řekne Béryš. A nesporně jsem věděl, že je nejvyšší čas, aby se tento můj první přítel objevil znovu na scéně. — Sotva jsme s Matylkou opustili Flammarionovu ložku (Matylka mi při tom dala poněkud příliš zřetelně poznat, oč výše stojí Flammarion nade mnou a jaké nepatrné právo mám být sám na sebe domýšlivý) už k nám zase spěchal Béryš, takže jsem se za tu chvíli ani nestačil zděmácnit v mlze, třeba by mi taková chvíle samoty a otevřeného rozhovoru z očí do očí s Matylkou nebyla právě proti mysli. Ale Béryš nás zastihl, když už svítalo a svítání u Svatého Marka je nepochybně tak krásné, že všechno ostatní muselo pro tu chvíli ustoupit. — A tak jsem už jen hmátl do prázdna, když jsem se pokoušel (bezvýsledně) Matylku ukáznit. Poskakovala na čtvercích dláždění — Nebe, Peklo, Ráj — a křičela na mne, až se to rozléhalo v dosud prázdné prostora: „Hele, viděls už spát tolik holubů pohromadě?“ Holubi ovšem, probuzeni tím křikem, houfně vzlétali, kroužili kolem ní a nakonec jí usedali na ruku, na rame-

nou, div že jí nezobali z úst. — Běryš to všechno pozoroval s úsměvem, pak se obrátil ke mě a řekl: „Dával jste na ni pozor, co jsme se neviděli?“ — Byl bych rád přisvědčil, ale jeho pohled, kterým sledoval pobíhající Matylku, byl tak příliš smutný, že jsem už nevěřil sám sobě. — Řekl jsem: „Chcete s ní mluvit o samotě? — Já sám nemohu, ale vy byste snad mohli. Tak to, prosím vás, udělejte.“ — Matylka s ním odešla bez jediného slova, na jeho pouhé zavolání. Dokonce ani neodpověděla na moje na shledanou.

Bylo příliš brzy, než abych byl mohl jít navštívit Julii. Nejenže vstávala pozdě, ale bylo opravdu příliš časně ráno. Přesto jsem se hned vydal k jejímu domu. Okna jejího bytu byla zatažena pruhovanými záclonami, a jak jsem tak upřeně na ně hleděl, začaly se mi červené a bílé pruhy po chvíli míhat před očima, až jsem už málem nerozeznával. Ale stalo se — bylo-li to mou přítomností před palácem nebo ne, nemohu rozhodnout — že se Julie předčasně probudila ze spaní a přišla k otevřenému oknu. Stál jsem na protější straně ulice a sotva se objevila v okně, zavolal jsem na ni: „Jdu nahoru, ano?“ — „Prosím,“ řekla s mírným pokrčením ramen. Nepodařilo se mi už napravit tu neomalenost (že jsem ji totiž vytrhl ze spánku, v němž by jinak byla — po kratším přerušení — jistě pokračovala). A tato nevýhoda, dost značná, mě připravovala o většinu mých sil a schopností, takže jsem byl rád, když jsem se tu a tam zmohl aspoň na slovo. — Konečně jsem jí navrhl, aby jen klidně spala dál a nedala se mým neuváženým vpádem nijak rušit. Dokonce jsem jí o to prosil: „Bude to od vás neobyčejná laskavost ke mně; taková, že si ji snad ani nezasloužím. Ale udělejte to, prosím vás,“ — v tom jsem se zarazil, protože mi nemohlo uniknout, že už po druhé v nepříliš krátké době někoho nutím, aby pro mne něco udělal, aby zahladil nějakou moji nepravost nebo opomenutí. Protože ze všech možných druhů přinucení je prosba nejhorší.

Okamžitě jsem si oddechl, když Julie mé prosbě nevyhověla, třebaže jsem jí viděl na očích, že předchozí večer opět hrála a že je dosud unavena z představení. — „Jak to dopadlo včera?“ zeptal jsem se, jen abych navázal nit hovoru, když už se tedy rozhodla být kvůli mně vzhůru. — „Dobře,“ zasmála se, „když jste tam nebyl. Obecenstvo už zřejmě zapomělo na vaše rušivé vystoupení.“ — „Tak to jsem tedy s vámi vystupoval ve hře?“ — „Jenom za scénou.“ — Náš hovor se vlekl bez nejmenší vyhlídky na oživení a Juliina rostoucí únava se začínala obracet proti mně. Vstal jsem a co nejtíšeji se přemístil k oknu a hleděl jsem se upnout k něčemu, co se dalo venku, abych v pokoji co nejméně překážel. — „Nechcete si sednout?“ zeptala se Julie jen navenek zdvořile, ve skutečnosti proto, že jí můj postoj u okna překážel víc než co jiného. — „Raději bych šel,“ odvážil jsem se poznamenat. — „Ne,“ odpověděla důrazně, aniž se namáhala podat mi bližší vysvětlení toho výslovného zákazu. Ale její tón o sobě stačil, abych zůstal na místě jako přikován a nepokusil se už vůbec o žádný zásah ve svůj prospěch. — „Prohlédli jste si už moje rytiny?“ zeptala se mě. „Vybíral je většinou Běryš, a ty, co jsem potom vybírala sama, jsem brala vždycky s ohledem na starší kusy sbírky. Takže se vlastně dá říct, že je celá od něho.“ — Naznačila mi rukou, odkud mám vytáhnout mapu, a zatímco jsem převracel jednotlivé listy, pokračovala: „Některé jsou přesevšechno velmi krásné, vidíte? — Třeba tuhle, co teď držíte, mám velice ráda.“ — Shledával jsem také, že znázorněný obraz je velmi krásný a rovněž provedení rytiny si zaslouhuje pozornosti. — „Možná, že tu sbírku prodám,“ řekla znenadání Julie, „a nenechám si ani ten nejhezčí list.“ — „Ale proč byste to dělala,“ namítl jsem, „netěší vás to, mít tolik hezkých věcí kdykoli po ruce a moci se jimi probírat? Nebo potřebujete peníze? Snad bych vám nějak vypomohl, pokusil bych se, od známých.“ — Ale přerušila mě tak, že jsem hned zase pochopil, jak jsem na zcela nepravé stopě co do výkladu jejího jednání i jejích slov. Ale pomalu jsem si už nevěděl rady, jak bych jí dal najevo, že se aspoň pokouším rozumět podle svých

sil, třeba nepatrných, a že — kdyby se mnou měla trochu trpělivost — by se nám snad přece podařilo se domluvit.

Ale nepodařilo se nic z toho, a když jsem k polednímu vstal, abych odešel — Julie mě už tentokrát nezadržela — byl jsem ze všeho nejvíce vyčerpaný a jenom matně mi pronikalo k vědomí, že jsem ji nepochybně asi rozhněval a že sem snad nadlouho, snad už nikdy nebudu smět přijít. — Neodešel jsem ještě ani padesát kroků, když mě dostihl její lístek, který za mnou poslala po někom z domu. Psala mi: — Copak se vám opravdu musí říct všechno rovnou a doslova? Chci odtud odejít. Čekejte mě určitě dnes večer po jednácté hodině. — To bylo celé sdělení, nenapsala mi, kde bych na ni měl čekat, ani jak si vlastně představuje ten odchod. Nedělal jsem si přesto starosti. Do večera bylo dost času a během času se vždycky všechno ukáže. Co by mi bylo ostatně platné si říci: „Počkám tu na ni,“ nebo „Počkám na ni u sebe,“ — když jsem stejně nevěděl, kde budu.

Řekl jsem už, že lidé zde mají schopnost ztrácet a nabývat nové podoby krajin, v nichž se pohybují, a že tato proměna — třebaže nebývá častá anebo snad právě pro svou vzácnost — je vždycky úkazem pozoruhodným, zvláště, dojde-li k ní u člověka, kterého jsme se domnívali znát. Ale v Matylčině případě to bylo ještě cennější, protože u ní nešlo o záměnu staré za novou, ale v pravém slova smyslu — o vlastní vznik. A v tom mě tedy tak trochu předešla. Uviděl jsem Matylku s Běryšem, jak přicházejí naproti mně, ale než jsme se mohli vespolek setkat, rozloučili se oni navzájem podáním ruky a Běryš hned zas odcházel, pokývnuv mi jenom na dálku na pozdrav. — Kupodivu, dnešní den byl na Benátky příliš mlhavý, slunce se jen stěží prodíralo vrstvami mraků a konečně už pro mlhu nebylo vidět ani protější stranu ulice. — Vtom už bylo marné si zapírat, že jsme bez povšimnutí opustili Benátky už asi před nějakou chvílí a že jsme tedy zase sami a tam, kde nás

nic před ničím nechrání a kde máme jenom jeden druhého. Dostihl jsem Matylku několika kroky, vzal jsem ji aspoň kolem ramenou, aby měla přece jen něco na sebe do té mlhy, která pořád ještě houstla, až začínalo zalízat. — A taky proto, aby se mi s ní šlo trochu jistěji.

Museli jsme však na chůzi vynakládat nebývalou námahu. Až dosud toto prostředí nekladlo mému pohybu skoro vůbec žádný odpor — naproti tomu teď jsme se museli skoro prodírat, a předklánějíce se silně, postupovali jsme jen velmi zvolna, jako bychom šli proti silnému větru. Potom jsem ucítil na tváři vlhkost a byl to déšť a bezprostředně na to chladné vanutí a byl to skutečně vítr. Nedovedl jsem si nijak vysvětlit, kde se právě to dvojí tady u mne mohlo vzít. Nedovedl jsem si ani představit, že by zde kdy mohlo taky pršet a že by zde mohl foukat studený vítr. Snažil jsem se, aby Matylka mohla jít pokud možno za mnou, stranou větru. Začínal jsem se nebývale těšit, co z toho asi bude. A podotýkám hned, že první, co jsem v těch místech utřil, (ještě dřív, než se mi podařilo cokoli rozeznat) byla modřina na čele a pořádné zajiskření v očích, když jsem z ničeho nic a v plné mlze narazil hlavou na něco velmi tvrdého a drsného. Měl jsem ovšem taky zavřené oči. Ale to bylo možné omluvit deštěm, hnaným mi do tváře a taky tím, že jsem naprosto nečekal podobné setkání v tomto prostředí. — Když jsem tady po nárazu otevřel oči a ohledal pohledem i rukama předmět, který způsobil srážku (nebo se na ní aspoň podílel), shledal jsem, že stojím před drsně rozbrázděným kmenem stromu, a co víc, že ten strom mohu dokonce docela přesně určit: byla to jeřabina, spatřil jsem její červené plody, jakmile jsem pohlédl do koruny. Mlha se ostatně začínala zvedat. Nejbližší další, co jsem nablízku uviděl, byl bílý kmen břízy a potom nerovný okraj silnice s hromádkami šterku, vždycky po nějaké vzdálenosti. A potom konečně samu silnici, vyjetou a plnou louží po nedávném dešti, jak stoupá do kopce a ústí v lese. — Matylka se vedle mne zachvěla zimou, a to mě

teprve přivedlo k tomu, abych si svlékl kabát a přehodil jej přes ni. — „Půjdem, sestřičko?“ zeptal jsem se. Přikývla a zasmála se přes drkotající zuby. — Přivedlo mě to ještě na jednu myšlenku, totiž na nový výklad jejího jména, který dosud ještě ani mne, ani Běryše (aniž koho jiného) vůbec nenapadl. Ale dopouštím se stále téže chyby, jestliže říkám — výklad. Ta okamžitá myšlenka totiž spočívala právě v tom, že její jméno nejenže nepochází z převráceného — Motýlek — Matylka, ani snad podle Běryšovy domněnky zkrácením a rovněž převrácením z — Matě-Matylka. Tato krajina mě utvrdila v tom (abych byl zcela přesný: teprve zde mi poprvé přišlo na mysl) — že se její jméno nedá žádným způsobem a od ničeho odvodit, že je to prostě a původně její jméno křestní — dané — které dostala, — obdržela, — s nímž přišla na svět. — Začínalo zase pršet, mlha se pomalu stahovala až k nám a po nějaké chvíli chůze jsme byli promoklí až na kost. Museli jsme však podniknout ten malý výlet v dešti, aby se mi konečně objasnilo, co jsem odmítal pochopit tak tvrdošíjně. Hned mi však také bylo jasné, že mi ta krajina tak pro nic za nic nezůstane k trvalému obývání, ale že je to krajina Matylčina, přístupná mně jenom do té míry, pokud dokážu Matylku, která je přece mým dítětem, vpravdě taky pochopit. Tak také, když jsem teď odtud vyšel, jsem byl zase tak sám jako kdykoli předtím. Matylka se už se mnou nevrátila, ale neměl jsem o ni starost, třebaže jsem ji opustil na silnici a v dešti: byla doma. (A pak taky, znal jsem tady pár dobrých lidí, které v této krajině určitě může potkat v době největší potřeby. — Už aby bylo po tom pekelném místě, kam nepatřím.—)

Ještě se mi nestalo, co jsem tady byl, abych měl dopředu stanovené nějaké setkání — teprve Juliiným dopisem mi bylo přikázáno, abych na ni čekal. A právě tak jsem mohl doufat, kdykoli jsem se ocítl podobně sám, že mě něco nebo někdo potká a odvede z tohoto příliš obtížného místa, na kterém mi, (jak už jsem taky řekl) vlastně jediné svrchova-

ně záleželo. A prozatím také se mi vždycky podařilo buď se něčeho zachytit, nebo si vymyslet, nebo se aspoň s někým setkat, aby tak na mně moje neproniknutelné prostředí nezůstalo celou tíží, nebo aspoň ne déle, než by mi bylo únosné. Nyní se poprvé stalo, že jsem měl před sebou něco, co mi zbývalo vykonat, nebo jsem měl čekat, jakým způsobem to bude vykonáno — ale v každém případě byla stanovena doba, takže jsem si byl jist, že až do té doby se už nic jiného nemůže stát. Musel jsem tedy čekat, až jakým způsobem mě buď Julie zavolá, nebo za mnou přijde — a i když jsem si to nechtěl přiznat, očekával jsem to (především totiž ten způsob) s rostoucím napětím. Nemohlo mi ujít, že Juliin pokus o přestoupení hranic jednoho světa (to jest — krajiny jiného člověka) je současně v nejtěsnější souvislosti s řešením podoby mého vlastního světa, nebo také — s jeho zvážením a zkouškou jeho únosnosti pro někoho jiného mimo mne, pro mne s někým jiným v něm.

Čekal jsem tedy a čekal. A všechno záleželo v tom — domníval jsem se — abych vydržel vyčkat patřičnou dobu bez pohnutí, protože to snad odpovídalo nejvíc tomuto nehybnému prostředí — a teprve tím vzájemným souhlasem mezi mým nehybným postojem a mou krajinou (vámám tomu ovšem říkat krajina) snad mohla být zpřístupněna ještě jiné osobě. Snažil jsem se tak — podle svých sil — napomáhat Juliinu odchodu z benátského paláce, třebaže jsme se na ničem nedomluvili, a nevěděl jsem ani, má-li ona aspoň přibližnou představu o tom, kam chce dnes večer přijít. Předpokládal jsem, že zahraje jako obvykle večerní představení, a teprve po něm se jí snad podaří nepozorovaně vyjít do tmy, a jakmile se už ztratí ve tmě, nebude tak těžko ji najít. Stavělo se tomu ovšem do cesty mnoho překážek — z nichž většinu jsem snad ani nedokázal předvídat — ty však podle mého názoru mohly jenom více méně oddálit okamžik jejího příchodu, ne mu zabránit docela. Tak třeba Běryš si mohl přát ji doprovodit po představení — to jsem považoval za velmi pravdě-

podobné — a protáhnout rozhovor s ní třeba hluboko přes půlnoc. Nebo ještě jiní lidé a okolnosti — nevěděl jsem tak mnoho o jejím životě. Byl jsem rozhodnut vytrvat zcela trpělivě na jednom místě, až přijde; považoval jsem to za nejlepší.

Bylo by zbytečné říkat, že jsem zůstal nehybně stát. To se samo sebou rozumělo, když kolem mne, pokud jsem stačil obsáhnout, nebylo naprosto nic, co bych nadal zdáním pohybu. Ani vítr, ani hvězdy, ani déšť. Pustil jsem tedy z myslí tuto starost, ale myšlenky se mi vynořovaly a následovaly za sebou tak nepřetržitě, že to přece mému pobývání dodávalo jakýsi směr, a to jsem nechtěl. Pokoušel jsem se tedy znevýraznit svoje myšlenky, převedl jsem je od rozechvělých a životně důležitých k lehčím, obyčejným, potom k lehkomyšlným, nesmyslným — potom jsem přestal na pomalém počítání, až jsem nakonec narazil na jedno slovo, které jsem už nepřestal opakovat: „Přijde, přijde,“ — říkal jsem nejdřív polohlasně, později šeptem, pak už jsem je vůbec nevyslovoval, až nakonec se mi rozplynulo v jednotlivá písmenka, mezi nimiž jsem se přidržel vypadlého *j*, které se mi protáhlo v jediný slitý zvuk, tak pronikavý, že jsem ho už brzy neslyšel. —

Ale právě v tom okamžiku jsem byl naráz zase při plném vědomí — a to při vědomí úzkosti. — Váhal jsem až do této chvíle, vyslovím-li vůbec to slovo, protože snad mezi všemi slovy je právě ono nejvíc ze všech znakem. A znaky nemám rád, jsou příliš uzavřené a rády sklouzávají po stejné ledovatém povrchu věcí, jako mají samy. — Ale řekl jsem přesto to slovo, protože v takovém okamžiku jsem byl nucen se vzdát mnoha svých daleko závažnějších přesvědčení, než jen pouhého příslibu, že nepoužiji jistého slova. — Tedy v tom okamžiku jsem se naráz vzdal celé své pracně vytvořené nehybnosti, vzdal jsem se domnění, že bych tím mohl nějak napomáhat snazšímu Juliinu příchodu ke mně — a vyrazil jsem naopak plným tryskem

a střemhlav, nehledě na to kam, protože mé přesvědčení se zcela obrátilo, a žádné *kam* tady rozumně vzato nebylo. Kdybych byl zůstal jenom ještě vteřinu v tom nehybném ustrnutí, nejenže by Julie ke mně nikdy nebyla přišla, ale jsem přesvědčen, že už bych ani ji, ani koho jiného nikdy nespáčil. — Ostatně možná, že právě v tomto bodě se mýlím. — A protože jsem tedy vyrazil k běhu, běžel jsem pak po hladké asfaltové silnici.

Tento obrat mne v celém vyprávění zajímá dost podstatně. — Pokud ho totiž srovnám se svým dosavadním zdejším konáním, které bylo sice nějak svázané, ale vždycky jenom volně a nenásilně, takže jsem jednotlivé přechody ani nepozoroval, tady jsem pojednou byl skoro donucen vyrazit kterýmkoli směrem, jen aby to už bylo, a to tak naléhavě, že tím můj udýchaný běh nabýval skoro jakési neodvolatelnosti. — Přece však, když zase uvážím, jak náhlým odvratem od svého promyšleného čekání jsem k němu dospěl, zdá se mi být projevem nanejvýš svévolným, dokonce mohu říci — schválností, a to v nejvlastnějším slova smyslu.

(Viz k tomu poznámku o dva odstavce dál.)

Běžel jsem po hladké asfaltové silnici a známou cestou jsem zahrnul — kolem hospody — do jednoho z blízkých domů. Vyběhl jsem po schodech nahoru, ale pak jsem se zase rozmyslel a pozvolna sestoupil dolů, namáhavě dýchaje. Ulice byla úplně tmavá. Kromě Prosperova okna svítila už jenom dvě nebo tři jiná, hospoda na rohu byla uzavřena. Přecházel jsem kolem domu sem a tam, nechtěje se s Prosperem setkat v jeho pokoji a doufaje, že snad i on sejde dnes v noci dolů na ulici. Konečně asi kolem čtvrté hodiny ranní (začínalo už svítat a zdálky se — ulici za ulicí — blížily hlučné popelářské vozy) předjelo k domu přivolané auto a zatímco jsem přihlížel z protějšího chodníku, vyšla Julie z domu, vstoupila do auta

a odjela. Sel jsem tedy nakonec přece jenom do jeho pokoje.

Prosper mě ihned uvítal, postavil vodu na kávu a nabídl mi křeslo. Usadil jsem se v něm co nejpohodlněji, protože jsem byl dlouhým během a potom přecházením kolem domu unaven. „Co nevidět bude ráno,“ řekl Prosper, „noc je pryč, na všechno je tak strašně málo času.“ — Nalil mně i sobě kávu a pili jsme myslím oba se stejnou chutí. — „Kdybyste nebyl přišel,“ začal Prosper, „nebyla by bývala tady,“ dokončil jsem jako v říkance, dokonce jsem trochu protáhl poslední slabiky. — „Kdybyste se sem nebyl býval rozběhl,“ — „byla by mě bývala zavolala k sobě, nebo by přišla ke mně.“ — „Správně,“ potvrdil Prosper. — „Příště,“ řekl jsem; — „Příště už se takového výletu neodvážím. Podobné cesty se podnikají jen jednou.“ — „Co myslíte,“ řekl jsem, přendávaje hrnek z ruky do ruky, protože mu chybělo ucho a káva byla vřelá, „copak by vůbec mohla přijít ke mně? Utíkal jsem, abych ji vůbec mohl aspoň vidět; u mne se totiž všechno ztrácí.“ — „Tak mi tu ale nechte přece ten hrnek,“ zasmál se Prosper, „nerad bych ho ztratil.“ — „A kdyby mě zavolala k sobě,“ navázal jsem, pokládaje s omluvou hrnek na stůl, „tak to by mi jenom chtěla říct, že si to úplně rozmyslela a že odtamtud ani na půl krůčku nevyjde.“ Sledoval jsem naprosto jasně svůj závěr: „Takže nebýt vás —“; — „Ano, nebýt mne —“ řekl Prosper, jako by to jen zjišťoval. „Tak to je dobře,“ řekl jsem a vstal, abych nadzdvihl vikýřové okno. „Dovolíte? Je tady tak málo vzduchu.“ — „Ale samozřejmě,“ řekl starostlivě Prosper, „nechcete, otevřu chvíli taky dveře, aby kouř mohl rychleji vyjít.“ — A jak se ke mně obrátil zády, bylo tu najednou všechno pohromadě: Prosper, který mne spustil z očí, vznikající průvan a vaříč. Vzal jsem jej hořící do obou rukou, zvedl vysoko nad hlavu a pak jsem uhodil Prospera vši silou: klesl pomalu, ale jak se vylil líc z nádržky, rozšířil se hned oheň na jeho vlasy a šaty a za chvíli byl v jednom plameni, sotva jsem stačil hasit. Zabalil jsem ho do přikrývky, která ležela přes postel, zavinoval jsem ho jako dítě, dokonce mi

při tom jednu chvíli zůstal ležet v náručí, právě jako dítě, hlava mu visela přes můj loket a vlasy měl shořelé, takže byl úplně holohlavý. Položil jsem ho opatrně na koberec a uhasil zbytky ohně, který se v průvanu hrozil rozšířit. Vikýřem jsem se dostal na střechu, od okapu jsem se vytáhl až na hřeben a kráčeje po něm s rozpaženými rukama, snažil jsem se aspoň udržet rovnováhu.

(Poznámka k předminulému odstavci: Teprve tady z tohoto místa mi mohlo být dostatečně jasné, jak veliká schválnost byl celý můj úprk k němu.)

Nemohu se teď udržet, abych nepokračoval mimo meze, mimo svět znázorňovaný tímto vyprávěním. — I kdybych zůstal jenom v něm, stejně by se už odtud vyprávění třísťilo, neboť i při největším omezení se teď už nabízí libovolné množství závěrů — vlastně dovětků. Rozhodl jsem se proto pro dovětek zvenčí, protože ten mi umožňuje lepší přehled po událostech uvnitř. — Řekněme tedy, že jsem zabil Prospera a vyšplhal se na střechu, kde se mi podařilo jakž takž se udržet na hřebeni. Po něm bych mohl dojít buďto až na samý kraj a vykročit potom do prázdna, čímž bych se patrně dostal — jak bylo vyzkoušeno — zase zpátky do svého nejvlastnějšího prostředí — a bylo by mi třeba nějakého dalšího podnětu, takže by všechno mohlo začít nanovo. — Nebo by mne, ještě nerozhodnutého, kam vykročit, mohl opět nalodit Flammarion (nezapomněl jsem dosud, že ještě není ráno) a mohli bychom spolu vést nějaký poučný a útěšný rozhovor o hvězdách. — Nebo mi zbývalo konečně se vrátit do Benátek, kde bych se shledal s Béryšem a Julií, Béryšem přesvědčeným snad o Juliině skutečnosti a Julií seznavší, že jí nelze být mimo svět jeho výmyslu. Hlavním námětem Béryšova hovoru, který by obměňoval a rozvíjel ze všech stran, by bylo: „Nikdo nezískává oprávnění k činu, leda až po činu — jím samým.“ — Viděl jsem se namítat: „Tak tedy jsem byl oprávněn?“ — „Nikoli! Teď teprve jsem oprávněn.“ — „K če-

mu? Abych někoho zabil?“ — „Ne, k tomu, že jste ho už zabil“ atd. — Anebo konečně tady byla Matylka s tou krajinou, kterou jsem si ještě — a nyní tím méně — nezasloužil. — Ale v žádném z těchto případů bych se v nejmenším nestaral o nalezení mrtvého Prospera, o své prozrazení, stíhání, zatčení a potrestání. Taková možnost by tam vůbec nepřicházela v úvahu.

To je, oč mi běží a kvůli čemu jsem se ještě na poslední chvíli odhodlal — s těžkým srdcem — zkazit dojem z celé věci (když už jsem se tak dlouho a tak statečně držel): že totiž pokud nemám možnost být za svoje přestoupení (a je mi stále záhadou, není-li nakonec každé moje hnutí přestupkem) — stíhán a souzen, potud zůstává jedinou skutečností ten neproniknutelný, jen slabě a zdálky ozářený prostor, který je mi tak podezřelý. — Takže by mi bylo vlastně mnohem lépe, kdybych Prospera skutečně zabil. Kdyby totiž Prosper skutečně žil. Kdyby to všechno byla opravdovská pravda a nejenom vyprávění, svět podivuhodného výmyslu. — Kdybych se už ode dneška musel buď ukryvat, nebo kdyby mě dostihli, nebo kdybych se šel sám odevzdat do rukou spravedlnosti, bylo by mi bláze. Kdyby byl Prosper mrtev mou vlastní rukou, byl bych šťasten. — „A CO?“ — Je přece jenom něco málo pravdy na všem tom povídání — nakonec totiž vždycky je to tak, že — Máša miluje Konstantina, Konstantin Ninu, Nina Trigorina a Trigorin, protože nemiluje nikoho, žije s Arkadinovou;

a tak je to se vším.

Břeclav, Praha, Lednice

Březen - duben 1960

Račí kánon na běsovské téma

REČ RYZE TEORETICKÁ
ZAHRNÚJÍCÍ NĚKTERÉ NEZJIŠTĚNÉ PŘEDPOKLADY
JAKOŽ I JEJICH NEDOKAZATELNÉ DŮSLEDKY

To máte všechno z toho, že moc tak uvažujete; uvažováním věci příliš pevně uvazujete, činíte je vážnými a zvažitelnými, přidáváte jim na váze. Celá ta nesnáz — víte-li, co mám na mysli — má svůj původ právě v tom, že tomu chcete přijít na kloub a objevit skloubenost jednotlivých věcí navzájem; a to vždycky jenom těch několika dvou tří jednotlivých věcí, které jsou právě v dosahu vašeho poznání. Podstata toho, co se nazývá Maxwellovým běsem, nebo také leibnitzovskou uzavřeností monád, je neúplné poznání. A to je ona potřeba, činit předčasné závěry z několika na všechno, ze zlomkového na úplné. Máme všichni to neodbytné tihnutí k okamžité ukončenosti, k uzavírání každým okamžikem, jenomže od toho jsme lidé rozumní a

mu? Abych někoho zabil?“ — „Ne, k tomu, že jste ho už zabil“ atd. — Anebo konečně tady byla Matylka s tou krajinou, kterou jsem si ještě — a nyní tím méně — nezasloužil. — Ale v žádném z těchto případů bych se v nejmenším nestaral o nalezení Prospera, o své prozrazení, stíhání, zatčení a potrestání. Taková možnost by tam vůbec nepřicházela v úvahu.

To je, oč mi běží a kvůli čemu jsem se ještě na poslední chvíli odhodlal — s těžkým srdcem — zkazit dojem z celé věci (když už jsem se tak dlouho a tak statečně držel): že totiž pokud nemám možnost být za svoje přestoupení (a je mi stále záhadou, není-li nakonec každé moje hnutí přestupkem) — stíhán a souzen, potud zůstává jedinou skutečností ten neproniknutelný, jen slabě a zdálky ozářený prostor, který je mi tak podezřelý. — Takže by mi bylo vlastně mnohem lépe, kdybych Prospera skutečně zabil. Kdyby totiž Prosper skutečně žil. Kdyby to všechno byla opravdovská pravda a nejenom vyprávění, svět podivuhodného výmyslu. — Kdybych se už ode dneška musel buď ukrývat, nebo kdyby mě dostihli, nebo kdybych se šel sám odevzdat do rukou spravedlnosti, bylo by mi bláze. Kdyby byl Prosper mrtev mou vlastní rukou, byl bych šťasten. — „A CO?“ — Je přece jenom něco málo pravdy na všem tom povídání — nakonec totiž vždycky je to tak, že — Máša miluje Konstantina, Konstantin Ninu, Nina Trigorina a Trigorin, protože nemiluje nikoho, žije s Arkadinovou;

a tak je to se vším.

Břeclav, Praha, Lednice

Březen - duben 1960

Račí kánon na běsovské téma

ŘEČ RYZE TEORETICKÁ
ZAHRNUJÍCÍ NĚKTERÉ NEZJIŠTĚNÉ PŘEDPOKLADY
JAKOŽ I JEJICH NEDOKAZATELNÉ DŮSLEDKY

To máte všechno z toho, že moc tak uvažujete; uvažováním věci příliš pevně uvazujete, činíte je vážnými a zvažitelnými, přidáváte jim na váze. Celá ta nesnáze — víte-li, mám na mysli — má svůj původ právě v tom, že tomu chcete přijít na kloub a objevit skloubenost jednotlivých věcí navzájem; a to vždycky jenom těch několika dvou tří jednotlivých věcí, které jsou právě v dosahu vašeho poznání. Podstata toho, co se nazývá Maxwellovým běsem, nebo také leibnitzovskou uzavřeností monád, je neúplné poznání. A to je ona potřeba, činit předčasné závěry z několika na všechno, ze zlomkového na úplné. Máme všichni to neodbytné tíhnutí k okamžité ukončenosti, k uzavírání každým okamžikem, jenomže od toho jsme lidé rozumní a

jistou rozumovou schopností nadání, abychom této své náklonnosti, byť byla sebeprudší, vši mocí a silou vůle odporovali, abychom v každém okamžiku zůstávali otevřeni a přístupni nadcházejícímu počátku věcí netušených, nijak ne odvoditelných a z ničeho dosavadního nevyplývajících. A tato naše otevřenost, tato přístupnost všemu, co teprv přijít má a dosud není, ať je prvním předpokladem našeho nezaujatého pohledu.

V této chvíli vám už asi tane na mysli, jaký je to vlastně úkaz, který se nazývá Maxwellovým běsem, kdy a kde jste se s ním setkali, a podle čeho ho poznáte — jinými slovy, jaká je jeho podoba a tvář. (Dále ho krátce nazýváme běsem.) — A na to vám řeknu, že se s ním nesetkááte, ale on od nepaměti přichází s vámi a provází vás po všech vašich cestách, a že jenom v nejlepším případě sami od něho odcházíte, a vzdalujete se mu, spatřujete konečně jeho tvář. Tak z příliš těsné blízkosti nelze rozeznat rysy obličej, a toho, koho si chceme dobře prohlédnout a jehož podobu si chceme co nejpevněji vryt do paměti, oddalujeme aspoň na vzdálenost paže, kterou mu podržujeme na rameni.

Především bēs je ten nejčinnější činitel, který je v nás, je to samo jádro naší nesnesitelné činorodosti, našeho úporného a nepřetržitého pachtění; bez něho bychom nikdy neučinili ani krok, ani jediný bezděčný pohyb, a co víc, bez něho bychom nebyli tím, čím jsme, bez něho bychom zanikli, jako zanikáme stejně, takže veškeré naše úsilí po jeho zničení, po našem oddálení a neodvislosti od něho je úsilí po vlastním zániku, po vlastní zkáze. Pracujeme-li na tom, aby se naše cesty rozdvajily a on nás už neprovázel, jako nás od nepaměti provází, pracujeme o svém sebezničení.

Co žíví bēsa: bēsa žíví ojedinelé a nesouvislé dojmy, události a skutky, které klademe z nepřekonatelne ná-

klonnosti za úplné a vzájemné související. Bēs se raduje a nabývá, kdykoli považujeme jednu, dvě, tři věci za neklamné znamení celku, obraz za pravost samu, průmětnu za skutečnost. Na tom mohutní a roste, a může se stát, že nás časem docela ovládá. — A naopak čím bēs hyne: vším nebo ničím. Wiener o tom říká (následuje v tom ostatně opět Leibnitze) že činorodost bēsa ustává teprve tehdy, když nabudeme tak velkého počtu malých dojmů, až nás pojme závrať a ztratíme schopnost vnímat jasně a odděleně. Ale není to jenom v počtu: samo sebou se rozumí, že tento počet, o kterém je řeč, se nezmnožuje přidáváním, jako spíš oddalováním výchozího pohledového bodu od nahlížených předmětů, takže při nezměněném zorném úhlu stačí pozorující obsáhnout mnohem větší počet dojmů; při dostatečné vzdálenosti konečně počet tak veliký, že jednotlivé už nelze rozlišit. Z čehož je opět zřejmé, že toho požadovaného stavu, kdy totiž vnímané už nijak nerozlišujeme, nenabýváme pouze postupným znásobením v čase, (měřeno lidským věkem) ale převážně a především svou schopností oddálit se v každém okamžiku od nazírané věci nebo působícího dojmu, a obsáhnout rázem jediným pohledem jeho nerozlišitelnost v celku. A teprve v druhé řadě se tato schopnost ovšem může ustavičně zdokonalovat časem a zušlechťovat věkem v průběhu našeho života.

Základem svého pohybování se v tomto světě jsem si položil úsilí po znehybnění bēsa, a spíš ještě než o základu — tímto slovem se vždycky rozumí něco aspoň poněkud pevného a spolehlivého) — bych měl mluvit o teninké niti, na kterou jsem takto navlekl svá nesčetná pohlávaní světem. Ostatně jsou to jenom obrazy. Snad bych se poněkud přiblížil, kdybych řekl, že jsem si jako pravou způsobu svého života vyvolil život odhlédavý a v každém okamžiku nečinný. Avšak nečinný život má opět dvě základní způsoby, jak to vyplývá z prostého zjištění, že totiž na to, abych jej žil, nejsem nikdy sám, ale že jsme vždycky dva: já a bēs, bēs a já. Jde vlastně jenom o to, kdo z nás dvou

nabude trvale vrchu. Výsledná podoba naší nečinnosti závisí na dohodě, kterou spolu s běsem uzavřeme: buďto že vykážeme běsa do světa a na povrch, a pak se ubíjíme nepřetržitou činností a stálým pohybem bez možnosti oddychu. Běsik pracuje za nás. Nebo se vydáme sami a uzavřem se úplnou nečinností, tím ovšem otevíráme běsu volný průchod, takže on vtrhne dovnitř a bezvýhradně v nás rádí. — Nepovažuji ten ani onen způsob za vhodnější nebo následováníhodnější než druhý. Buďto zabíjíme běsa, nebo běs zabíjí nás, ale v každém případě umíráme oba společně.

Přesto však se kloním ke způsobu prvnímu, totiž vydat běsa navenek do světa, aby se namáhal a zkoušel on na mém místě, zatímco já sám nerušeně trvám a sleduji jeho zběsilou činnost s nepohnutou myslí. Tato volba je ovšem ryze osobní a zdá se mi pohodlná, ostatně o nic pohodlnější než způsob opačný. Že jsem se ustanovil právě na ní a ne na jejím protějšku, k tomu snad přispělo také to, že jiní lidé přede nou (a mezi nimi někteří z mých nejbližších) vyzkoušeli už do krajnosti tu uvedenou protivu vnější nečinnosti a vnitřního běsnění, a že se mi nechtělo je napodobit. Ale zdůrazňuji znovu, že považuji oba způsoby za naprosto rovnocenné a nevynáším jeden nad druhý.

Touto volbou se také stalo, že co jsem živ, jsem dosud nezměnil ani jedinou svoji myšlenku a ani jediný názor, nemaje totiž co měnit, neboť v podstatě vůbec nemyslím. A spolu s tím také souvisí, že tvrdím-li něco, tvrdím to bezvýhradně a pevně, a stejně rychle to zapomínám. Takže se jednak popírám a jednak se opakuji. Moje myšlení se neděje, neproměňuje se a není v něm žádný vývoj: moje myšlení (pokud lze utkvělost nazvat myšlením) se v jednom kuse posouvá, od místa k místu a v čase, ale nedoznává změny. Jaký jsem teď, takový jsem snad byl od samého

prvopočátku. Ale jaký budu, o tom se neodvážuji soudit. „Budou“ je nejsměšnější ze všech známých a dostupných slov.

Kdybych měl aspoň trochu smyslu pro humor nebo pro básnickou nadsázku, vylíčil bych se jako podloudník omamnými jedy. Protože celý život jsem se pokoušel pašovat, to jest pod nevině vyhlížejícím povrchem vnášet mezi lidi zmatek a rozklad, a to z prostého důvodu, že jsem se vždycky domníval, jako by v záblesku nesouladu byla pro lidi jediná možnost, jak spatří sami sebe. Proto jsem také uzavřel dohodu se svým běsem, podle níž vystupuje mezi lidmi na mém místě on; na něm přestávají pohledy všech těch, kteří se obracejí ke mně, a od něho se zase jejich pohledy vracejí k nim samým, s úděsem se objevující. Pustil jsem do světa běsa: mne tady nikdy nikdo nespatriil. Řekl jsem, že nemám smysl pro humor ani pro nadsázku, ale co jsem právě teď tady řekl, je jenom komická nadsázka.

Řekl jsem také, že jsem nikdy nezměnil svoje mínění o věcech, svoje názory, svoji myšlenku. A to je myslím pravda, protože co se znám, vždycky jsem si myslel totéž. Ale půjdu ještě dál a řeknu, že jsem byl a zůstal, pokud se pamatují, vždycky týž. A toto vědomí vlastní totožnosti, která se nezměněna posouvá v běhutém světě, bylo vždycky úhelným kamenem mého nahlížení do světa. Protože jsem vlastně nežil, jestliže žít předpokládá žití ve světě; jenom jsem tam nahlížel světlým otvorem, někdy lituje toho od-píraného přístupu, jindy se zase raduje, jak mnoha zbyteč-ností jsem zůstal ušetřen. K tvrzení, že zůstávám stále týž, jako jsem byl kdy před tím, mám po ruce dva pádné důka-zy, z nichž první, pádnější, tady neuvedu, neboť je povahy ryze soukromé, a rád bych si ho nechal pro sebe. Jsou věci, do kterých nikomu nic není. Druhý je snad méně průkazný, je však takové povahy, že jěj lze bez obav uvést. Tím dů-

kazem je to, co snad druzí nazývají literární činností, co však pro mne bylo a je pouhým mluvením k sobě samému, hovorem, samomluvou, někdy pokusem o řeč. Touto činností se totiž zabývám od nepaměti, a nikdy v životě jsem nedělal nic jiného. Časově snad lze vymezit počátek období, kdy jsem tyto rozmluvy se sebou samým začal výslovně zaznamenávat, a toto období lze dále ještě rozlišit na první, z něhož se nedochoval žádný záznam, protože jsem všechny zničil, a druhé, z něhož jsou záznamy naopak vesměs zachovány. Počátek tohoto druhého období se dále ještě kryje s počátkem období jiné velmi výrazné činnosti v mém životě, která byla často posuzována mylně, ale jejíž závažnost a vztah k soustavnému zaznamenávání rozhovorů se sebou jsou tak průkazné, že tady na ně nemohu neupozornit.

Z toho, že všechny slovní záznamy, které jsem zničil, i ty, které jsem nechal prostě být, nijak nejsou souhrnem, nebo úplným obrazem všeho, co jsem si kdy myslel, co jsem dělal a o čem jsem uvažoval, ale že jsou naopak nesourodým zlomkem náhodně postižených úvah, myšlenek a příběhů, které jsem si kdy vyprávěl, také plyne, že jsem si nikdy těchto svých záznamů nevážil a že ani tehdy, kdy jsem je už přestal ničit (protože se mi zdálo, že by se tím příliš zdůraznila jejich závažnost) jsem se nestaral o jejich použití, určení, nebo vůbec o jejich další osudy. Nechával jsem je vždycky lidem, kteří o ně projeví jakýsi zájem, a tak dnes nejenže sám nevlastním téměř nic z toho, co jsem kdy o sobě zaznamenal, ale nevím ani pořádně, kde vlastně jsou všechny ty věci, které jsem tak neprozřetelně způsobil, a jsou-li ještě vůbec. Tuto nepořádnost a bezohlednost k těm věcem mi rozumní lidé často vytýkali: nechci se proti nim obhajovat, chci jenom vysvětlit svoje stanovisko a důvody, proč tak jednám. A byl bych velmi rád, kdybych je mohl přesvědčit natolik, aby se mnou souhlasili.

Myslím si totiž, že všechny ty záznamy, ty pokusy o skončený slovní útvar, jsou právě jenom bezbarvé otisky prázdného vnitřku lebeční dutiny, odpovídající snad tva-

rem své předloze, neschopné však už sdílet její podivuhodnou světelnost a jiskření, které jsou tím, co mě při jejím pozorování nejvíc zajímá. Kdykoli způsobím slovní záznam, jako bych vyloupl z hlavy neživou slupku, která mě již tím okamžikem přestala zajímat a kterou odhazuji cestou. Tím méně si ovšem pamatuji, co bylo obsahem nebo předmětem jednotlivých záznamů, a často se o tom dovídám po čase od jiných lidí a s překvapením. — Prodělává-li moje myšlení přece jen nějakou změnu, pak to není změna ve smyslu vývoje mých názorů: jenom se všechno, co odevždycky vím, stává jednodušší a jasnější, moje vědomí se znejasňuje co do jednotlivostí a prosvětluje co do celku. Někteří z toho soudí, že úplně blbnu. Ale jejich názor je silně podmíněn dobovou potřebou rozkladného (analytického) myšlení. Nejsem patrně v souhlase s dobou a místem — ale to není podstatné, jestliže mi to skýtá naprostou volnost ve styku s ostatními bytostmi příbuzného založení odkudkoli a kdykoli.

Je ještě jeden důvod, proč se nemohu nikdy vracet k tomu, co jsem jednou dohodovil a vyslovil, a proč mě jednou skončená věc naprosto přestala zajímat: že totiž každý záznam až dosud jsem vždycky zhotovoval v domněnání, jako bych ho už neměl přežít, jako by byl tím posledním, který tady na světě dělám, a že také ve skutečnosti jsem umřel nejmíň tolikrát, kolik hotových záznamů jsem dopsal a opustil. Jak by se mohl člověk po smrti ještě starat o to, co předcházelo? Zbytečně moc se mluví o umění — a přece umění je jenom to, co se rodí mrtvé, nebo aspoň na samé hranici smrti, a co má stejnou schopnost oživovat jako zabíjet. Dořeknu, co jsem takto napověděl: umělý výtvar má svou cenu pouze v tom, je-li prostředkem promyšlené sebevraždy a dobývané nesmrtnosti. Nesmrtností ovšem nemyslím přežívání památky ve vědomí druhých lidí prostřednictvím zůstaveného výtvaru: ale přežití vlastního vědomí prostřednictvím zapomenutých výtvarů, odvržených cestou.

Chtěl bych se nějakou dobu zabývat svým životem vcelku, a tomuto předmětu také věnuji toto pojednání. Rozhodl jsem se to udělat bez poškleců a bez jakékoli masky, protože jsem poznal neodbytnou potřebu udělat nějaký pořádek ve svém uplynulém životě, něco jako úhrnný přehled, protože jsem už nejen obsáhl věk zralosti, ale také rozvahu a nadřazenost stáří. A zdá se mi nedůstojné mého věku, abych se ještě skrýval posměšky nebo šklebem.

Nedejte se oklamat zdáním. Řekl jsem už, že co běhá po světě v lidské podobě, za co mě obvykle považují a s čím mě s oblibou ztotožňují, to nejsem já, ale můj obětavý běsík, kterému jsem dohodou propůjčil tu tvář, ruce, nohy a tělo, jež jsem náhodou vlastnil a s nimiž jsem naložil podle své libovůle. Mně samému se podařilo proklouznout do jiného tvaru, daleko pro mne příhodnějšího, totiž do podoby koule, hladce vykroužené ze slonoviny a opatřené jen zcela úzkým okénkem k pozorování vnějšího světa. Tato koule je moje skutečná, pravá podoba, v níž nerušeně plouvám a již unikám i z dosahu svého běsa. Z této podoby ovšem plyne několik důsledků pro mé postavení ve světě. Především jsem se nikdy nesloučil se světem a nikdy jsem do něho nepronikl. Naše vzájemná neodvislost je naprostá a trvale nepřekonatelná, jsem v něm ten, kdo pozoruje, pokud mu stačí úzká štěrbina okénka. Všechno ostatní klouže nezadržitelně po hladkém povrchu koule. Zde uvnitř se mi také podařilo, že jsem se připoutal a podvolil jiným zákonům, než jsou ty, jimiž se řídí životní běh mé nepravé lidské podoby. Mluvím o tom všem teď už docela upřímně. Protože i když moje pravá podoba (koule) byla odjakživa také podobou mé smrti, přece jsem si ji (smrt) nepřál nikdy tak živě, jako teď. A jedním ze základních přesvědčení, podle něhož jsem vždycky jednal, bylo, že lze zcela jistě umřít pouhým přáním smrti; daleko jistěji, než jakýmkoli násilným zásahem do tělesného ústrojení. Že ovšem je třeba podříditi všechnu svoji činnost tomuto

přání, které je kuželovým hrotem, jenž mě pozvolna provrtává a jemuž se všechno moje jednání sbíhá ve stále užších kruzích.

Za největší závalu a provinění svého života pokládám to, že jsem příliš často upadal do bezměrné malomyslnosti, těžkomyslnosti a zoufalství, to, že jsem poznal okamžiky žalu černějšího, než je černočerná noc. To nelze naprosto ničím omluvit. — Za největší zásluhu si naopak kladu, že jsem se kdykoli znovu dokázal probrat a dostoupit až k bezpředmětnému veselí, a to docela bez přechodu, raduje se z věcí, které si toho naprosto nezasloužily. Byly to mé nejsvětější chvíle: když jsem se pojednou vyhoupl ode dna k povrchu, a mohl zase dýchat, nevěda proč jsem byl držen ve tmě, ani proč jsem byl propuštěn na světlo. Dovedl jsem se velmi mnoho smát; v životě jsem se tolik nasmál, že kdyby byla potřeba cokoli k odpuštění — kdyby totiž k odpuštění mohlo cokoli přispět — byl by to snad ten veselý a ničím nezdůvodněný smích, co by mě jedině mohlo zachránit. Protože pokud to jen bylo lze, smál jsem se často a upřímně.

Způsobil jsem na světě velmi mnoho bolesti; skoro bych řekl, že kamkoli jsem šlápl, sedm let tráva nerostla. Ale nebylo to ze zlé vůle; nebo to možná bylo ze zlé vůle, jenomže ta zlá vůle se zcela vymykala mému postřehu, zaujatému výhradně vlastní nepozorností. Svou vlastní zlou vůli jsem učinil předmětem svého pozorování, takže mi její zlovolnost unikla a já se stal pouze jejím zaznamenatelem. Někdy mě vedla zvědavost, jindy prostý zájem; ale málokdy jsem ve svém okolí nastrojil něco jenom proto, abych pozoroval účín. Natolik jsem nikdy nebyl zúčastěn. Zato svůj vlastní život jsem vždycky strojil jenom za účelem pozorování, a tu jsem se dopustil i leckteré schválnosti, jenom abych líp prohlédl ke kořenům věci a zjistil, co to udělá. Mám velmi málo předností, zvláště ve srovnání se

Dostojevský a Stendhal byli odedávna moji nejmilejší autoři, a protože teď už zdaleka tolik nečtu, jako jsem kdysi čítal, zůstávají vlastně jediní. Zvláštním způsobem se k nim připojuje ještě Weiner, kterého jsem nikdy nepřečetl dřív, než mi někdo řekl: Ale toho přece znáš, vždyť ho opisuješ doslova. — Pak teprv bývám schopen se s ním seznámit. Ještě však musím říci, že mezi tím, co zběžně zaznamenávám, a mezi mým životem je podivuhodná souvislost v tom smyslu, že to, co zaznamenám, bývá obvykle předběžnou předpovědí toho, co se stane. Je v tom pramen mé naděje: jestliže zatím, až posud, byla má zaznamenání vždycky nějakou neurčitou předpovědí mému životu, pak očekávám nezbytně totéž také od tohoto, které je věnováno mé smrti. Hlavně že vždycky věřím, jako by stačilo chtít, abych zmohl, po čem toužím.

Ve všech pokojích, které jsem kdy obýval, jsem se vždycky usazoval jako navždycky. To snad byl také důvod, proč jsem je opouštěl s lehkým srdcem. Všiml jsem si totiž, že lidé obvykle považují své místo a své obydlí za něco přechodného a dočasného, a právě proto v něm pravidlem ztvrdnou navěky. Považoval jsem za svůj třeba jen každý hotelový pokoj, ve kterém jsem spal jednu noc, a nikdy jsem nelitoval míst, jednou opuštěných. Má rozhodnutí o změně pobytu byla snadná: nečekalo mě nic jiného, než co jsem dávno dobře znal. — Jsem totiž v zásadě poustevník, ale připojil jsem k tomu navíc povolání poutníka — to jest: vypustil jsem čtyři hlásky prvního slova a stal se druhým. Ustavičně putující poustevník. Ale potom je to přece totéž: ta naprostá potřeba nehnutosti a odloučenosti ode všech lidí se vyrovná dobře s nepřetržitým pohybem a s hlučnou společností. Mohu se buď jen zastavit, nebo se řídit toutéž rychlostí dál, střední cesta zde není. Chybí mi polostíny. — Kdykoli jsem byl na jednom místě déle než tři dny, působilo mi to nejdřív jenom nepokoj, později hlubokou stráž. Mé potřebě samoty nejlíp odpovídá tržiště.

Když jsem jmenoval své nejmilejší autory, trestuhodně jsem opomněl jednoho z neposledních, totiž Jakuba Casanovu — autora nejen Pamětí, ale také Samomluvy myslitelovy. Nad jiné mi při mých cestách utkvěl horečnatý kraj jeho stáří, krajina kolem Duchcova a Litoměřic, spatřená ostatně právě jeho prostřednictvím v té horečnaté podobě: když jsem přijížděl k Litoměřicům, slunce právě zapadalo a z rovinatého obzoru vystupovaly jenom věže chrámu a vyvřeliny sopečných útvarů. Zcela obdobný poznatek jsem učinil jednoho dne v Jičíně, sedě na lavičce arciděkan-ské zahrady. Tehdy vedle mne usedli (nebo jsem já přisedl k nim) dva staří lidé, pán s hůlčičkou a bělovlasá paní v klobouku z anno dazumal. Hovořili nevíme o čem, a nakonec se paní dala do zpěvu. Nezáleží mi na tom, o čem mluvili: zaujala mě ta nemožnost, že se už nikdy jinak nesejdou, než v neděli odpoledne na lavičce v parku, a že jim nic jiného nezbyvá. Dokonce jsem si je vyfotografoval — doufám jen, že si toho nevšimli.

Ve svém životě jsem mnoho cestoval, toto cestování však nikdy nebylo podstatnou částí mého života. Byl jsem nepohyblivý, tvrdošíjný, a jestliže mi připadla úloha putujícího, bylo to jenom proto, aby se tím zakryla moje naprostá nepohnutost. Protože ustavičná rychlost je totéž, co nehnuté strnutí. — Jen jedno s sebou nese tento způsob pohybu, že totiž znesnadňuje dorozumění mezi mnou a ostatními. Všechno, co dělám, nebo kde jsem, stačím dělat a být jenom mimochodem a letmo. Tato letmost mimojdoucího je pro většinu lidí totožná s povrchností, protože mají příliš rozvláčný smysl pro život, a pojem opravdovosti a hloubky jim splývá s rozvleklou pomalostí. Je to, jako by šli dva lidé po ulici a rozmlouvali, jeden z nich jen tak jde, ničeho netuše, zatímco druhý, třebaže s ním jde stejně volným krokem, je si vědom toho, že mu za pět minut odjíždí vlak. Jdoucímu na vlak se jistě bude zdát, že jeho druh v rozho- voru mluví spoustu zbytečných malicherností, že se nedo- voleným způsobem rozptyluje a že se třeba dopouští řady

prohřešků proti duchu přátelského rozhovoru, pro který je tak málo času. A prostý prochazeč zase vycítí určité napětí a soustředěnou pozornost druhého ke své osobě, jenomže nebude vědět, proč to tak je, a bude mu to na obtíž. A tím už se možná domluva velice ztěžuje, ne-li znemožňuje. Příklad s vlakem je ovšem velice jednoduchý, a lze jej snadno řešit tím způsobem, že druhý prvnímu řekne: „Spěchám na vlak.“ Tím dostanou oba totéž pojetí omezeného času a rozhovor se urovná k náležitému souladu. Jenomže co si člověk počne v případě, kdy nemůže zkrátka říci: „Jdu na vlak,“ protože mu žádný vlak nejede, a přece se v pojmu vymezeného času tak velice liší s rozmlouvajícím druhem?

Kladu si za vinu, že jsem svým letným životním během často v zárodku zkazil a uspěchal dorozumění, které snad bylo možné, kdybych si býval dal na čas. Někdy jsem snad byl zbytečně překotný, kde rozmluva vyžadovala trpělivosti a pozvolného průběhu. Připadal jsem si často pro tento svůj nedostatek mezi lidmi jako slon v porcelánu. Lidé jsou jemní a křehcí, a vyžadují, aby se s nimi jednalo podle toho, aby byli bráni do rukou a obraceni ze všech stran, a teprve podrobným studiem objevování v plné hodnotě. Nepřipouštějí vůbec, že tutéž práci lze někdy také vykonat jediným pohledem, a když byla vykonána, že je zbytečné prodlévat u jednotlivosti; — že je možné se okamžitě těšit z nabyté důvěry a porozumění. Zásahu na těch nezdarech mají tedy obě strany rukou nerozdílnou. Proč byli tak nepřizpůsobiví mé nezpůsobivosti se jim přizpůsobit?

Slova rostou v trsech a krystalují se do drúz. Jakmile zachytíme společný kořen, jsme schopni sledovat také všechny odnože v jejich vzájemném růstu a ve všech ohebných podobách. Jednotlivé slovo drává jen velmi matnou představu o celku, z něhož bylo vyňato, jako je k vylomení jednoho krystalu nezbytné rozbití drúzy. — A pak se řekne

lehce: slovní hříčka. Přál bych vám zkusit ten objev obnažených slovních kořenů, ze kterého nakonec vyjde lehounké pohrávání s příbuznými tvary slov.

Druhá závažná činnost, o které jsem se zmínil už při pokusu určit nějak dobu, po kterou zaznamenávám, co si myslím, a to činnost, kterou jsem se zabýval s plným vědomím odpovědnosti, je pití. — Upozorňuji ještě jednou, že toto je spis velmi pozdního stáří a že mému věku už přísluší jenom naprostá upřímnost. — Zabýval jsem se pitím v souvislosti a z téhož důvodu, proč jsem se také zabýval psaním: abych utratil svůj život, abych pokud možno názorně rozložil svoje rozumové schopnosti, a abych tento rozklad soustavně pozoroval a zaznamenával. Celý život jsem byl zvědav, co to udělá, a tato zvědavost mě dosud neopustila. Chcete-li vědět, nač čekám, tedy čekám jenom na to, co to udělá. Pití je myslím stejně jako psaní, mluvení, a jako každá jiná chvályhodná lidská činnost, zkušebním kamenem vlastní únosnosti. Je to všechno jenom otázka, co všechno člověk snese, kam až, a hlavně, jak dlouho ještě! V podstatě je to tedy jenom otázka času.

Vyzkoušel jsem, pokud bylo v mých silách, velmi mnoho nejrůznějších věcí, a aniž bych si byl jist, že jsem vynaložil opravdu všechny své síly a že jsem skutečně nemohl udělat víc, než co jsem udělal, mohu být alespoň přesvědčen, že třeba jen to málo, co jsem vyzkoušel, jsem zkoušel a dělal doopravdy a všemi svými silami. Jistě to nebylo mnoho, ale i tak to byla nemalá práce. Založil jsem totiž svoji výchovu (jsa ve svém vychování samoukem) na tvrdé řeholi protivení se sama sobě, a mohu s přesvědčením dotvrdit, že tento způsob sebevychování se mi osvědčil a přinesl patrné výsledky. Nevím, směl-li bych ho někomu doporučit jako následováníhodný. Mluvím pouze o tom, co je, a v tom smyslu také říkám, že se mi osvědčil.

Vedl jsem tento způsob odporu a protivení se sama sobě až do krajnosti, protože se mi nic nezdá změkčilejší než to, hová-li člověk ochotně svým náklonnostem a potřebám, a dělá-li zkrátka právě přesně to, co se mu chce dělat. Byl jsem a jsem třeba nadán kromobyčejným smyslem pro pořádek, a to počínaje od nejnepatrnějších věcí. Nesnáším například vůbec, abych měl neumyté, nebo třeba jen málo znečištěné ruce, mám okamžitou potřebu si je umýt. Ale jsa člověk rozumový a své výchovy dbalý, odolám této potřebě a chodím se špinavýma rukama. Nebo jiný příklad: skoro tělesně pocituji spořádané rozmístění předmětů ve svém okolí, jakákoli jejich změna nebo vychýlení z ustálené polohy se mě bezprostředně dotýká. Z toho pro mne plyne další výchovné cvičení, zapřít svou touhu po urovnání předmětů na patřičné místo, po jejich pravouhlejším srovnání. Nechám je přeházené, třeba mi to působilo nevolnost. Říká se o mně, že chodím špinavý a že svůj pokoj nikdy neuklízím.

Neznamená to ovšem, že bych musel vždycky setrvat v tom odporu ke svým uvedeným vlastnostem (k nimž patří mimo jiné také touha po klidném, nepohnutém životě; po naprosté neznámosti a zániknutí mezi lidmi, jak jsem o tom už mluvil, a které se protivím nepřetržitým pohybem a ustavičně se rozšiřujícím okruhem těch, kteří mě znají a posuzují) — neznamená to, že bych v tomtéž odporu setrval o vteřinu déle, jakmile bych zjistil, že se ta vlastnost, kterou jsem čelil své přirozené náklonnosti, stala sama náklonností, že se mi stala návykem nebo potřebou. Je ovšem právě otázka, může-li k podobné změně vůbec dojít — ke změně chtěného v potřebné — vzhledem k ustálenosti mé povahy a všech těch vlastností, které jsem v sobě od nepaměti zjišťoval. Je-li vůbec možné předpokládat, že by tvar, tíhnoucí neodvratně ke tvaru koule a tvářící se záměrně jako strom, si kdy navykl na svou podobu stromu natolik, aby si musel znova připamatovávat touženou podobu koule.

Tak nějak se to má s pitím. K pití mám stejně nepřekonatelný odpor jako k mluvení a psaní, a jestli to nebude dobře pochopeno, nebude nikdy pochopeno, proč tolik píšu a piju, a proč (občas) tolik mluvím. Kdykoli otvírám ústa k řeči, kdykoli беру pero do ruky, dávám papír do stroje, kdykoli otvírám láhev, zvedá se ve mně takový odpor, že k jeho překonání je mi potřeba vyčerpání mnoho rozumných důvodů a domlouvání, někdy je k tomu třeba mého úplného vyčerpání. Nezvykl jsem si pít ani žít, a v tom okamžiku, kdy bych zjistil, že je mi pít zvykem, nebo život potřebou, přestal bych zcela jistě pít. Co s životem, to nevím.

I když se v mém životě nic neděje, i když se posouvám — jak jsem řekl — se svým životem *en bloc*, přece se něco děje mým životem. Neděje-li se nic v něm, uvnitř, děje se něco jím a navenek. Osobnost člověka otevírá do světa ránu, která se zaceluje jen velmi pozvolna, zacelí-li se vůbec. Svět je člověkem denně zraňován. Projel jsem prostorem jako blesk, a zůstavil za sebou vzduchoprázdnou rýhu, do níž se okolní vzduch opět s třeskem zasouvá. Nic se neděje ve mně a se mnou, ale ve světě se cosi děje mnou, tato proměna, kterou působím, je pro mne nezjistitelná, ale pro svět velmi opravdová a působící. — Přece však se tím pohybem proměňuje nějak i můj život, a to asi v tomto smyslu: přešel jsem jej, jako přejíždí parní válec neurovnanou vozovku, a nechal jsem za sebou dokonalou dálnici, hladkou, pustou a neschůdnou, dokonale neschůdnou. Kdybych se ohlédl zpátky, jsem si jist, že na obzoru v přísmce uvidím jenom jednoho člověka, který po ní jde obtížně a vytrvale, a to bych byl zase já sám. Rád bych dorostl do své kůže, někdy bych rád pocítil, jak si skutečně dosahuji až po samé konečky prstů. Je mi v mé kůži příliš volno, nemohu ji celou obsáhnout a jen málokdy se jí aspoň dotýkám. Ale — „vidíte ten majestát — vidíte jej za mnou stát?“ — Jediné věci na světě totiž přísluší titul majestátu.

Příznačným jevem toho úmyslného zjasňování mysli (a nic na tom nesejde, jestli tomu kdo říká „úplně blbnout“) je také to, že si někdy třeba celý den opakuji dokola větu, která mě nějakým způsobem zaujala — zvukově nebo rytmicky — a že ji rozemílám a drtím tím ustavičným omíláním, až z ní zůstane jenom prach a popel. Docela nedávno to zase byla věta: „Podivno, podivno! Jak marno přede mhnout.“ Jenomže když jsem si ji říkal, byl jsem zcela přesvědčen, že jsem tuhle větu nedrtil v zubech poprvé, a že naopak prošla už dřív tím očišťovacím procesem. Ale nevěděl jsem jak a kde. Teprve nezvyklý, starobyle spisovný tvar koncovky na -o (ve slovech divno a marno) a to spíš ve svém důrazovém a rytmickém, než jen čistě zvukovém účinku, mě zpětným způsobem uvedl zvolna na stopu. Současně s touto větou mi pojednou zazněla rovnocenně jiná, staniční hlášení z rozhlasu: „Pečky, Pečky! Rychlík sto čtrnáct zastavil mimořádně ve stanici Pečky. Žádáme vlakovou četou, aby zavěsila řádně koncová světla rychlíku sto čtrnáct.“ Bylo to v zimě, nepříliš pozdě večer, byla však už úplná tma; jel jsem rychlíkem z Náměště do Prahy a celou cestu v liduprázdném vagónu jsem spal, natažen pohodlně přes čtyři sedadla. Za celou cestu jsem se probral jenom jednou, a to právě abych zaslechl zkrácený a nepřiměřeně zvučný hlas z nádražního rozhlasu. Na to jsem se opět ponořil — ale tady to bylo, vzápětí, kdy přede mnou vyvstala neodbytná věta, v souvislosti nepochybně s hlášením ve stanici: „Podivno, podivno“, jenomže nestačím už rozeznat, bylo-li poslední slovo v tehdejší původní verzi „lhát“, „lkát“ nebo „štkát“. To všechno mi už splynulo dohromady. Stejně zůstalo jen to, že tenkrát jako tehdy, v obou případech, kdy mě uvedená věta posedla, jsem byl nemocen a měl jsem horečku. Také si nejsem jist, co vlastně bylo dřív a co později, a nebylo-li to obojí nakonec jedno.

To ráno ve Skvorešnicích mi utkvělo ještě jiným okamžikem: v něm se mi spojila s přítomnou chvílí deštivého rána hned také chvíle zvečera, nedlouho poté, kdy ke mně

Liza přišla. Její ztřeštěný úprk, který zřejmě spotřeboval všechny její síly, a teď právě ustal, nás oba nechal ve falešném poklidu, že se vlastně nic neděje, a že sedíme večer kolem stolu jako tisíce jiných spořádaných lidí. Skutečně, všechno bylo tak uklidňující — moje pracovna s vysokými okny, zataženými závěsem, mohutný psací stůl, stůl, lampa, drobný děšť venku. Byl bych si nejraději založil ruce a točil palci na klíně mlýnek. Potom se pohoda vytrácela — hybnost nezbytná k útěku byla spotřebována a klid byl neprozřetelně falešný. Přestože jsme seděli stále stejně, Liza s rukama v klíně a já s rukama skříženými, přece se celé postavení od základu změnilo. Od té chvíle nebyla příchozí, byla na odchodu. A jakmile byla na odchodu, neměla už důvod mlčet. A tak jsme zahájili poslední rozhovor, který trval nepřetržitě čtyřadvacet hodin, jehož konec je znám: nazítří dopoledne ji utloukli kamenem, když se šla podívat do spáleného Zářečí na mrtvolu mé ženy.

„Jak tady tak sedíme proti sobě,“ řekla, „nedalo by se ani říct, jestli se milujeme. Sedíme proti sobě a snad o vás ani nevím. Jenomže tady něco roste, a ani neroste, jenom nabývá na hutnosti, že se až nedá dýchat.“ — „Máte pravdu,“ odpověděl jsem, „to není láska, to jenom propast propastí odpovídá, prázdný vír pohlcuje druhý, a ozvěna mluví sama k sobě v horách. Hory jsou strmé a holé a zcela opuštěné lidmi.“ — Najednou zase ona: „Kam jsme se to dostali? Kamení se mi zarývá do nohou a je tady tak strašně málo vzduchu. Řekněte, chtěl jste to právě tak? Anebo jste sem byl vynesena a zahnán, a zanechán bez pomoci?“ — „O jaké pomoci mluvíš,“ řekl jsem, „copak je nějaká pomoc pro nás? Jakápak pomoc pro toho, kdo si nejvíc ze všeho nepřeje pomoci. Bláhová, bláhová — to snad já tebe mám učit beznadějí?“

Z nedostatku papíru a peněz se mi stalo, že jsem část těchto zápisků byl nucen zaznamenat na čisté zadní strán-

ky nějakých přednášek z logiky. Měl jsem kdysi zálibu ve vědách, a ještě teď, když moje záliba sice není menší, ale není už aspoň živena soustavným studiem, zůstala logika jednou z mých nejmilejších, stejně jako všechny ostatní zobecnělé a smyšlené vědy příbuzné. Pokud jde o můj vztah k ostatním vědám, tzv. zkušenostním, nezabýval jsem se jimi skoro nikdy, ne proto, že by mi chyběla zkušenost, ale proto, že z přímo viděné a pozorované zkušenosti pro mne nikdy nic závažného nevyplynulo. Základem věd, které mě přece jenom lákaly, byl vždycky zkušenosti prostý výmysl, a jenom na tomto čistém základě jsem byl schopen aspoň něco pochopit. — Z praktických a užitkových důvodů mi přišlo také na mysl, že by snad bylo vhodné, vypravit tuto knížku nějak v podobě palimpsestu, nebo aspoň vpisků na okraj, nebo mezi řádky nějakého poučného spisu, vážného vědeckého díla, třeba jen učebnice logiky. V tom případě by ji čtenář mohl obracet po libosti, a v každém postavení by z ní vyzískal něco, co by mu bylo k prospěchu.

Ostatně také konec historie Nikolaje Stavrogina je dost znám, než abych se zde o něm musel zvláště šířit: provaz a mýdlo. A místo — opět ve Skvorešnikách. Jenomže to je právě ten podstatný rozdíl, že žít nějakou událost, být přítomni rozhodujícímu toku čtyřadvaceti hodin, můžeme být jen jednou, ale popsat a znovu ji vylíčit můžeme nesčíslněkrát. Ten, kdo měl jako já štěstí číst „Běsy“ ve vydání Melantricha, překlad Bohumila Mathesia, se zruďně přiléhajícími ilustracemi Grigorije Musatova, ten snad ví z Dodatku stejně dobře jako já, že v důsledku bdělého carského tiskového dozoru, kterým neprošla Stavrogina zpověď u Tichona, která měla tvořit závěr druhé a nástup třetí knihy „Běsů“ byl jednak změněn osud a podoba této ústřední osobnosti, jednak však zůstal zachován naléhavý námět, rozvinutý později s daleko větší promyšleností v „Bratřích Karamazových“, obzvláště v postavě bratra Ivana. Nebýt zásahu tiskového dozorce, kdoví jak by to bylo dopadlo. Mám na mysli především kapitolu de-

vátou z jedenácté knihy „Bratřích Karamazových“ — Běs, přízrak Ivana Fjodoroviče — a dále postavu starce Zosimy, jenž jenom taktak že nebyl vůbec stvořen, kdyby se autorovi bylo podařilo vyčerpat svůj námět v méně výrazné podobě otce Tichona. Naštěstí tiskový dozor všech dob je stejně bdělý, a jen jemu tedy vděčíme za to, co je nám dnes dostupné v úplnějším propracování.

Ale teď zpátky k Nikolaji Stavroginovi a k tomu, co jsem o něm řekl; mluvím stále o večeru, noci a ránu ve Skvorešnikách. Zajisté nepozůstával jenom z vážných rozhovorů, podobných tomu, který jsem už uvedl. Naopak většina noci byla velmi veselá, a byla dokonce chvíle, kdy jsem Lize, objímaje ji, řekl: „Má láska k tobě je bezedná a černá, jako uhlák bez uhlí v nevytopeném pokoji.“ A pamatuju se, že jsme se tomuto výroku oba velmi dlouho smáli. K ránu se ovšem naše postavení změnilo; Liza posmutněla, a vybavuju si naprosto přesně, jak stála opřena čelem o okenní sklo, ne zcela ještě oblečená, a říkala hlasem smutným, chmurným, v němž jsem už tehdy poznával všudypřítomný osud nás obou: „Jak ztěžka se probírá k ránu den“. Skutečně, bylo zamračeno, a stále tak drobně přšelo. Ale copak to byl důvod k takovým závěrům? Naopak, já jsem v té chvíli dosud ležel a říkal jsem: „Kam tolik pospícháš? Tohle je přece *alba* neboli svítáníčko všech zakázaných milenců. Přečti si něco ze středověké lyriky.“ A nepochopil se m, že tenkrát už mě neslyšela.

Já jsem se po její smrti přiblížil na dosah těch podivných světů, které připouštějí zpočátku jen letmý pohled bez možnosti přebývání a které postupem času nakonec nenávratně pohlcují. Kdybych se opět měl zabývat úplným výčtem všech příznaků, nevím, kam až bych dospěl, a kolik rozlohy by mi to zabralo. Vzpomínám si teď jenom na jeden: kdykoli jsem zavřel oči, pokoušeje se spát, zachycoval jsem znenáhla útržky naprosto přesné logiky, a to nejen logiky

popisné, ale přímo a výslovně příkazující, jenomže jsem jim nikdy nevěděl začátku ani konce, zjevily se a zanikaly, a nikdy nic nezůstávaly za sebou. Bil jsem se pěstmi do čela pro svoji tupost, ale málo platné, ta dokonalá přesnost byla nepřevoditelná přes hranice vnímatého spánku, a ztrácela všechen smysl v ohlupující probudilosti.

V životě jsem nesmírně rád spal, spánek byl snad nejmilejší činností, kterou jsem kdy provozoval, a když už takto opožděně a zpozdile zkoumám svůj život vcelku, nemohu tuto svou nejvýraznější zálibu nejmenovat. Jenomže jsem spal obvykle v nepravý čas, když jiní kolem mne pracovali nebo se bavili, zatímco naopak v noci, když jsem se rozumně mohl věnovat spánku všemi svými silami, mýjela jeho nezvládnutelnost snad proto, že nerušen příčinnivou hybností ostatních, ztrácel můj spánek nezbytnost zřejmé ochrany při zavřených očích, a nabýval podob zjemnělejších, při nichž jsem tu a tam byl schopen dokonce něco vykonat. Ale kdybych měl jmenovat okamžiky, kdy jsem byl úplně probuzen a čilý, myslím, že bych se velmi rozmýšlel.

Toto „nerušen ostatními“ mě přivádí k další zjištěné vlastnosti, která jenom podporuje obecně rozšířené a přijaté mínění o mně — že jsem totiž špatná povaha: vypozařoval jsem na sobě průkazně, že moje radost se jako na vážkách živí cizím neštěstím, moje odolnost odporem, který mi kladou, a moje vůle k životu poznávanou blízkostí smrti. Jsem zkrátka to, čemu se říká „opačítý člověk“, povaha ryze popěračská, a nemohl bych žít v poklidu, obecném souladu a radosti, s vyhlídkou na dlouhá, šťastná léta. Na to bych asi zašel. Ale v tu chvíli, kdy by si všichni moji nejbližší začali žádat mé smrti, jal bych se asi nesmírně usilovat o svůj krk. A kdyby všichni kolem mne byli spokojeni a šťastní, propadl bych patrně bezměrnému smutku. —

Jako mi téže noci řekla Liza: „V černé prázdnotě — život věčný“. A já jsem jí odpověděl: „Ba ne, má drahá, rozsypem se v nic samou pestrostí,“ a to jenom proto, že mi dala možnost odporovat, třebaže jsem s ní v zásadě souhlasil, a můj vlastní názor se daleko víc shodoval s jejím než s tím, který jsem sám vyslovil. Neodolal jsem lákavé možnosti převracet všechno naruby.

Pozoroval jsem také, že v mém životě pro mne věci čím dál víc znamenaly, a to znamenaly zde znamená znamenaly ve stále význačnějším významu, to znamená, že se už jenom nestavěly přede mne, ale rovnou k sobě odkazovaly. Čím dál v mém životě, tím víc jsem shledával věci znamenitějšími. Uprostřed té noci, o které mluvím, jsem zaznamenal zvláštní jev. Měl jsem v pokoji dvoje hodinky, jedny náramkové a druhé stolní, a když jsem na ně pohlédl pět minut před půlnocí, předcházely ty na ruce druhé o pět minut, když jsem zas znovu na ně pohlédl něco po půlnoci, byly hodiny na stole o pět minut před mými. Oboje stále šly, aniž jsem je mezitím natahoval. Nedovedu si to vysvětlit jinak, než že se moje hodinky mezi tím časem na nějaký čas zastavily, ačkoli nepřestaly jít. Pojal jsem úctu k významu slova znamení.

Dbal jsem vždycky pečlivě na to, aby můj překotný úprk světem a ze světa nebyl navenek příliš patrný, přesto se však obávám, že se mi nepodařilo zatajit leccos, co by při troše bdělosti bylo mohlo zůstat skryto. To, že jsem vždycky zamýšlel žít spořádaným životem, a že jsem přesto všude vnášel zmatek, že se věci kolem mne jen míhaly, že mi ujížděly vlaky, že lidé, s nimiž jsem se měl setkat, odcházeli po hodinovém čekání okamžik předtím, než jsem je stačil dostihnout, to má svůj původ a počátek v tom, že jsem vždycky žil v přesvědčení, jako by naší první povinností bylo spořádaně myslet a myšlením objevovat skutečné uspořádání věcí kolem nás, spíše než se jenom pořádkumi-

lovně polybovat po světě. Myslím, že většina lidí, o kterých se říká, že žijí řádným a spořádaným životem, tak žije za cenu nepořádného a nedbalého myšlení. To dvojí jde totiž ruku v ruce, a obojí má společný kořen: pohodlný návyk. Z pohodlného návyku lidé spořádaně žijí, to jest podřizují se vytvořenému životnímu stroji jako neměnnému, a z pohodlného návyku nedbale myslí. — Objevoval jsem rád tím, že jsem jej ustavičně porušoval, a ocitaje se mimo něj, mohl jsem jej kdykoli znovu potvrdit. A shledal jsem, jak jen tím patrněji vystupuje v tom zmatku, do něhož jsem věci uváděl a který jsem si schystal; jak skutečně pevné místo má jedna každá věc ve světě, a jaká je to vazba, že se v ní lze zcela roztřístit, aniž bylo čímkoli hnuto.

S tímto poznáním bych byl nesmírně rád žil na světě: opravdu, velice rád. Snad málokdo spatřil nakonec věci v takovém souladu a v takové úplnosti, jak já jsem je viděl zříceninami událostí. Ale jedna věc se mi stala osudnou, zaskočila mě a položila mi nůž na krk. Nebyla to smrt Lizy, kterou jsem tolik miloval, nebyla to ani smrt mé ženy Marji, třebaže obě se mě dotkly. Moje smrt byla Matrjoška, kterou jsem miloval a zabil. A ani kdybych ji nebyl zabil, byla to moje smrt, protože jsem ji miloval. A ani kdybych ji nebyl miloval, byla to moje smrt, protože jsem ji vídal, a protože jsem ji vídal schválně, místo abych co nejrychleji odešel, jakmile jsem ji spatřil. A ani kdyby toho všeho nebylo, byla by to moje smrt, protože ji jednou zbili za to, že mi vzala nůž, ačkoli to nebylo pravda, a já jsem to věděl. A kdyby nebylo ani toho, kdyby třeba vůbec nic nebylo, byla to moje smrt, protože Matrjoška žila a já jsem žil, a z toho dvojího nic jiného nemohlo vzejít.

Pardubice

15. prosince 1960

Vícehlasé rozptýlení

ŘEČ PRO VELKÝ SMÍŠENÝ SBOR
S PŘEVAHOU
CHLAPECKÝCH HLASŮ

UVEDENÍ

V poslední době se mi stává stále častěji, že nedojdu nikdy tam, kam mám namířeno. Pokaždé se mi připlete do cesty něco, co mě odvrátí od mého původního úmyslu a zavede mě docela jiným směrem. Jenomže — dodám hned — na tuto skutečnost si nemíním ani v nejmenším stěžovat, protože se domnívám, že v tom zásadním rozporu mezi záměrným a nahodilým jednáním (tyto dva druhy jednání o nás vedou ustavičný spor) se můžeme dopustit jenom těchto dvou chyb: buď že na záměru trváme, nebo jsme žádný nepojali. V souhlase s tím jsou také dva druhy lidí. Někteří vycházejí z domu bez cíle, chodí po ulici bez předem jasné představy, kam vlastně míří, a každá okolnost, jakýkoli námět k činnosti, podaný zvenčí, je jim vítán; jsou to ty

lovně pohybovat po světě. Myslím, že většina lidí, o kterých se říká, že žijí řádným a spořádaným životem, tak žije za cenu nepořádného a nedbalého myšlení. To dvojí jde totiž ruku v ruce, a obojí má společný kořen: pohodlný návyk. Z pohodlného návyku lidé spořádaně žijí, to jest podřizují se vytvořenému životnímu stroji jako neměnnému, a z pohodlného návyku nedbale myslí. — Objevoval jsem rád tím, že jsem jej ustavičně porušoval, a ocitaje se mimo něj, mohl jsem jej kdykoli znovu potvrdit. A shledal jsem, jak jen tím patrněji vystupuje v tom zmatku, do něhož jsem věci uváděl a který jsem si schystal; jak skutečně pevné místo má jedna každá věc ve světě, a jaká je to vazba, že se v ní lze zcela roztrástit, aniž bylo čímkoli hnuto.

S tímto poznáním bych byl nesmírně rád žil na světě: opravdu, velice rád. Snad málokdo spatřil nakonec věci v takovém souladu a v takové úplnosti, jak já jsem je viděl zříceninami událostí. Ale jedna věc se mi stala osudnou, zaskočila mě a položila mi nůž na krk. Nebyla to smrt Lizy, kterou jsem tolik miloval, nebyla to ani smrt mé ženy Marji, třebaže obě se mě dotkly. Moje smrt byla Matrjoška, kterou jsem miloval a zabil. A ani kdybych ji nebyl zabil, byla to moje smrt, protože jsem ji miloval. A ani kdybych ji nebyl miloval, byla to moje smrt, protože jsem ji vídal, a protože jsem ji vídal schválně, místo abych co nejrychleji odešel, jakmile jsem ji spatřil. A ani kdyby toho všeho nebylo, byla by to moje smrt, protože ji jednou zbili za to, že mi vzala nůž, ačkoli to nebylo pravda, a já jsem to věděl. A kdyby nebylo ani toho, kdyby třeba vůbec nic nebylo, byla to moje smrt, protože Matrjoška žila a já jsem žil, a z toho dvojího nic jiného nemohlo vzejít.

Pardubice

15. prosince 1960

Vícehlasé rozptýlení

ŘEČ PRO VELKÝ SMÍŠENÝ SBOR
S PŘEVAHOU
CHLAPECKÝCH HLASŮ

UVEDENÍ

V poslední době se mi stává stále častěji, že nedojdu nikdy tam, kam mám namířeno. Pokaždé se mi připlete do cesty něco, co mě odvrátí od mého původního úmyslu a zavede mě docela jiným směrem. Jenomže — dodám hned — na tuto skutečnost si nemíním ani v nejmenším stěžovat, protože se domnívám, že v tom zásadním rozporu mezi záměrným a nahodilým jednáním (tyto dva druhy jednání o nás vedou ustavičný spor) se můžeme dopustit jenom těchto dvou chyb: buď že na záměru trváme, nebo jsme žádný nepojali. V souhlase s tím jsou také dva druhy lidí. Někteří vycházejí z domu bez cíle, chodí po ulici bez předem jasné představy, kam vlastně míří, a každá okolnost, jakýkoli námět k činnosti, podaný zvenčí, je jim vítán; jsou to ty

83

„třtiny větrem se klátící“. Druzí proti nim naopak nevycházejí z domu, aniž měli jasně stanovený cíl a účel své cesty, ale pak už je nic na světě nedokáže odvrátit od tohoto cíle, který si předsevzali; jsou to tvrdošíjní umíněnci. Opakuji, že nemít záměr je stejná slabost, jako chtít na něm trvat. Jedni i druzí jsou pořád něčím vázáni — vědomím nutnosti, anebo jeho nedostatkem.

Chtěl bych mít na mysli záměr, na kterém netrvám, a jednat za určitým cílem, který mě zavazuje. Má-li mluvené slovo sledovat obrys naší bytosti, musí být stejně nevypočitatelné a proměnlivé, jako my sami. A právě tak, jako o svém osudu ode dneška za měsíc mám jen zcela přibližnou představu, právě tak málo jistého mohu říci o možném ukončení své řeči. Kdybych chtěl dodržet přesně takovou představu, jakou o ní mám dnes, musel bych ji ještě dnes zaznamenat celou, anebo, což je stejně nemožné, musel bych za měsíc být týž jako dnes. V každém jiném případě, kdybych přes všechno trval na své dnešní představě, nemohl bych ji potom zaznamenat jinak, než zkomolenou: protože by už byla měsíc mrtvá, zatímco já jsem celou tu dobu žil. Zaznamenal bych vzpomínku na zemřelou.

Protože v nás den po dni odumírá a ustalují se v nehybnosti, a protože naše určení je nevypočitatelné a proměnlivé, je naše bytost (jejíž obrysy chceme sledovat a jednoznačně narýsovat řečí) jako Pascalova představa světa:

„Je to koule, jejíž střed je všude, a hranice nikde,
C'est une sphère, dont le point central est partout et les circonférences nulle part“

— Můžeme tedy s libovolnou přesností určit její střed, protože se nikdy nestrefíme vedle, ale nedobereme se hranic, protože k nim nedosáhneme. Po této úvaze se zdá určení středu velmi jednoduché: protože — na rozdíl od vymezení hranic — není nemožné,

stačí ho jenom vytyčit. Ale kde? — Kam položíme libovolný střed své bytosti? Po krátkém váhání nám přichází na pomoc jako na zavolanou staré španělské přísloví, které říká:

„To nejhorší je vždycky jisté.“

Protože střed, podle mého soudu, má ležet vždycky v nejnižším bodě plochy, aby se všechno ostatní k němu svažovalo a aby s ním samým už nemohlo být hnuto. — Pro jistotu je vždycky lépe sestoupit k nejnižší dosažitelnému místu naší bytosti, protože odtud se dá už jen stoupat, a náš pohled na svět, stejně jako hodnocení všech událostí, které nás mají potkat, se bezpečně zlidšťují vědomím, že to nejhorší máme za sebou. Jak o tom praví Dante (*Inferno*, zpěv 34.):

„A jestliže jsem zmatek měl tak v hlavě,
jen hlupáci snad mohou nevidět,
jaký to bod jsem minul ke své slávě.“

Zůstalo mi po všem jen trochu bolení hlavy a zdravá potřeba okamžitého spánku, jinak jsem se nezabýval ničím, zejména jsem se nevyčerpával přemýšlením, co si počnu s tím novým, navíc darovaným časem, kterým jsem oplýval, a jak s ním naložím. Protože mi však v bezprostředním usnutí bránilo jednak příliš ostré denní světlo, které se mi nepodařilo ztlumit ani záclonami, jednak příliš živá a pohnutá radost, rozhodl jsem se, že strávím zbytek dne drobnými pochůzkami a vyřídím několik běžných záležitostí, které jsem v posledních dnech pro svou nesoustředěnost, způsobenou převládajícím utkvělým zájmem, zanedbal. Těšil jsem se, jak po návratu večer ulehnu a usnu, unaven konečně něčím jiným než ustavičným přemýšlením téhož.

S touto radostnou vyhlídkou, která mě předem činila smířlivým a pochopení nakloněným ke všemu a ke každému, koho potkám, jsem opustil svůj příbytek a vyšel na

ulici. Neušel jsem ani tolik kroků, abych stačil odbočit z ulice, v níž bydlím, do druhé příčné, kde jsem chtěl začít se svými pochůzkami, když jsem potkal doktora Altmanna. A doktor Altmann šel právě ke mně s úmyslem mě navštívit. „Jsem rád, že vás vidím na ulici, protože tím mám ušetřenou práci. Obával jsem se, že se hodláte doma uzavřít natrvalo jako poustevník a že vás budu muset dlouho přemlouvat, abych vás pohnul k vycházce. Skutečně jsem měl o vás strach, ale jako obvykle jste mi udělal čáru přes rozpočet a rozptýlil moje obavy. Věřte mi, to by nebylo zdravé, odloučit se tak úplně ode všeho, čím jste byl dosud obklopen, a především od svých přátel, kteří by vás tak postrádali. Ne, nepřerušujte mě,“ nepustil mě ke slovu, když jsem se chystal promluvit, „každá věc má svůj čas a každá výstřednost svoji míru. Neodvážil bych se vás rušit před týdnem, a dokonce ještě ani včera, ale dnes už jsem si řekl, že ať byste měl na práci cokoli (a významně se na mne podíval), třeba cestování ode dveří k oknu a naopak, dnes už by další pokračování v tom znamenalo jen tolik, že jste podlehl zvyku, nic víc. Proto jdu za vámi, abych vám to připomněl.“ — „Dobře, že jdete,“ řekl jsem, „a protože jak vidíte, větší kus práce jsem už vykonal za vás, můžete přistoupit rovnou k zámince, pod níž jste mě chtěl navštívit. Hádám snad dobře, že jste mě nešel přesvědčovat pouhými řečmi, ale měl jste jistě na mysli hmatatelnější důvod, jak mě vylákat z domu.“ Doktor Altmann mě rychle uchopil za zápěstí, jako by si teprve teď vzpomněl, že mi dosud nepodal ruku, ale znal jsem ho příliš dobře na to, abych nevěděl, že mi bleskově počítá tep. Mezitím nepřestával mluvit. „Jsem nadšen, že vás vidím v tak velmi dobrém rozmaru. Ne že bych to byl nečekal, chraň bůh, ale sám jsem vám dával o něco více na čas. Děláte se sebou zázraky; kdybyste ležel u mne, museli by vás ukazovat. Samozřejmě se smějete,“ pokračoval, jakoby uveden do rozpaků mým smíchem a pohlížeje mi při tom do očí omluvným pohledem člověka, který se mlčky dožaduje, aby mu bylo prominuto. Tím letmým pohledem zjišťoval, zda se mi nelesknou oči. — „Vidíte, že jsem na nejlepší cestě,“ odpověděl

jsem; „tak kam jste mě chtěl pozvat?“ Doktor se rozzářil a zcela nápadně upjal pozornost k tomu, co mi právě chtěl sdělit, pouštěje mne se zřetele podle všech pravidel: „Dnes hodlám podniknout pokus s Nižinským. Neříkal jsem vám, že před několika týdny ke mně přivezli Nižinského? Chtěl jsem, abyste byl při tom, protože vás to jistě bude zajímat. To byl hlavní důvod, proč jsem k vám šel.“ — „Nižinský,“ řekl jsem, „ten tanečník?“ — „Ano,“ odpověděl, „ten kdysi slavný tanečník. Rád bych ho viděl ještě jednou tančit. Škoda, že už to není možné. Dnešní pokus nám může jenom ukázat stupeň celkového úpadku a prozradit střediska poruch, jak se při pohybu projevují. Nicméně opatřil jsem Stravinského.“

Doktor Altmann měl jenom jednu slabou stránku, kterou zde nemohu zamčít s ohledem na svou pravdomluvnost, ale především také proto, že tato drobná slabost se nijak nemůže dotknout neporušitelného obrazu člověka tak vynikajícího: měl zálibu ve slavných lidech — totiž přesně řečeno, měl bezmeznou žádost, aby se tito lidé dostali na dosah jeho vědeckému zkoumání, aby byli svěřeni jeho péči. Řekl jsem „slabá stránka“, ale tato jeho slabost je vlastně jen dalším dokladem, který přispívá k chvále jeho vědecké neúnavnosti a zjednává mu tím větší úctu; byla to slabost prospěšná. Kdyby se právě nejednalo o odborníka ve věcech duševních chorob, nazval bych tuto jeho potřebu mánií. Ale takto bych jenom upadl do zbytečných protimluvů a zesměšnil bych se sám v očích soudného diváka, protože doktor Altmann byl nade všechnu pochybnost vynikající znalec ve svém oboru a v soukromí to byl člověk, který se dokonale ovládal.

Vzal mě za paži — tuto přehnanou péči o moji osobu, skrývanou pod přátelskými pozornostmi, jsem mu měl poněkud za zlé — a tak jsme šli několika ulicemi, už si přesně nepamatuji kudy. Až jsme se dostali na Nové zá-

mecké schody a tady jsem zpozoroval, že se doktorova ruka na mém předloktí stále silněji chvěje a že i jeho krok je čím dál tím vratší a nejistý. Přesto jsme došli asi do poloviny schodiště, než jsem nabyl přesvědčení, že každý další krok přesahuje jeho síly. Zastavil jsem se: „Co je vám?“ — „Hned, hned to bude,“ odpověděl mi doktor Altmann a s výrazem zřejmé úlevy na tváři se pustil mé ruky, ulehkl na břicho na zem, na místě, kde jsme byli a setrval chvíli bez hnutí. Stál jsem opodál a pozoroval ho. Pojednou jsem měl pocit, že jsem vypadl z pátého patra a padám na zem se vzrůstající rychlostí. Žaludek a všechny vnitřnosti jsem měl sevřeny vzrůstajícím tlakem; začalo mi hučet v uších a očekával jsem toužebně okamžik dopadu. Zlobilo mě, že nejsem s to ovládnout svoje končetiny, jakmile nemám pevnou půdu pod nohama. Když se moje padání přiblížilo hranicím nesnesitelnosti, byl jsem najednou zadržen, jako bych byl konečně narazil na neprostupnou zem. Vydechl jsem úlevou a všechny obtíže rázem zmizely. Vtom už se také doktor Altmann zvedl ze země, oprášil si ruce a šaty a kapesníkem otřel zpcené čelo. Viděl jsem také, že byl velmi bledý. „Budete mi muset odpustit,“ řekl mi, „trpím totiž skoro chorobně strachem z pádu; zvláště silné to je, kdykoli musím jít se schodů, a tyhle jsou snad nejdělsí, co znám. Vy znáte moje přesvědčení, že se dá všechno zmocí rozumem a vůlí. A tak, sotva jsem tuto slabost u sebe rozpoznal, vypracoval jsem a podnikl celou řadu volních a rozumových cviků, z nichž nejkrkolonnější jste právě viděl.“ — „Ale jak to děláte?“ ptal jsem se se zájmem. — „Není to nic tak zvláštního. Víte, že člověk se učí padat, sotva se naučil stát na nohou. Anebo akrobat na laně musí být pořád připraven na možnost pádu, z něhož chce vyváznout co možná nejpříznivěji. Začal jsem se cvičit v představě padání a dospěl jsem pevnou vůlí až k tomuto bodu (právě jste ho viděl). Dokážu přežít volný pád z jakékoli výšky a ležet přitom nepohnutě na zemi.“ — „Ale jak to děláte?“ řekl jsem znovu. — „Můžu vám to vyložit přesně. Jistě si pamatujete ze školy zákon o volném pádu: rychlost v každém okamžiku se rovná součinu váhy padajícího tě-

lesa se čtvercem času. Všimněte si, že prostředí, prostor pádu, nehrají v zákoně vůbec žádnou roli. Když jsem tedy uvážil tuto okolnost, řekl jsem si, že vahou padajícího tělesa disponuji po libosti — jsem to já sám: součín objemu se specifickou vahou. Jediné, co mi chybělo v rovnici, by byl čtverec času, který je nezbytným součinitelem k nabytí potřebné rychlosti. Soustředil jsem tedy své úsilí tímto směrem, a jak vidíte, dosáhl jsem dost uspokojivého výsledku. Podstata výkonu je v tom, ne snad podniknout volný pád v prostoru, ale přimět čas, aby vámi prošel ve čtverci, to jest geometrickou řadou, takže tím jsou splněny všechny podmínky zákona o volném pádu. Pro začátečníka má ovšem tento výkon některé nepříjemné průvodní zjevy: protože čtverec je, přece jenom plošný útvar hranatý, takže jeho průchod objemovým tělesem není bez obtíží.“ „Ano,“ řekl jsem, „to je mi docela pochopitelné. Ale jaký je vlastní účín tohoto namáhavého výkonu?“ — „Ještě jsem vám to neřekl? To přece plyne samo sebou. Jakmile pocítím strach z pádu, třeba z pouhého uklouznutí nebo klopýtnutí (ačkoli v takových drobných příhodách se ke svému krajnímu prostředku zpravidla neuchyľuji, abych ho nezneužil), tedy řekněme, když sestupuji s Nových zámeckých schodů, které se mi zdají nekonečné a pád z nich nevyhnutelný, nečekám, až k němu dojde, ale vyrazím svému strachu zbraň z ruky volným pádem, který podniknu hned na místě. Jsem toho názoru, že hroznému lze předcházet jenom nejhorším.“ — Uznal jsem plně moudrost tohoto přesvědčení, protože zbytek Nových zámeckých schodů, které mi působily takový strach, jsme zdolali bez nejmenších obtíží.

Doktor Altmann však byl — zdálo se mi — svým výkonem přece jen tak vyčerpán, že jsem se ani nepodivil, když mi navrhl, abychom se místo ke Karlovu, kam měl v úmyslu mě zavést, vydali dřív do Malostranské nebo do Lobkovické a něco tam vypili. Připomněl jsem mu jen nesměle, že snad má na dnešek připraven pokus s Nižinským, a že by ho patrně mrzelo, kdyby měl o něj přijít. — „S tím si ne-

dělejte starosti," řekl, „mám totiž utkvělou představu, že mě, kamkoli bych přišel, můžou zavolat telefonem, takže kdykoli slyším zvonit telefon, (i když jsem třeba v místě, kam jsem sám neměl v úmyslu jít, tím méně abych někomu udal, že mě tam může najít) trhnu sebou a jsem přesvědčen, že je to pro mne. Má to své výhody i nevýhody. Poněkud nepříjemné je to, že se člověk nikdy nemůže ztratit ze světa, i kdyby to někdy potřeboval, protože vás všude dostihnou. Ale naopak je to zase výhoda, protože tak mám kdykoli spojení s klinikou, takže — jako v tomto případě — mi nezpůsobí nejmenší obtíž změnit pokyny ohledně pokusu s Nizinským, jakmile se změníly okolnosti.“ — Skutečně jsme se sotva usadili a něco vypili, když se u pultu ozval telefon, a číšník, náležitě uctivým hlasem (vypozoroval jsem už, že číšníci jsou zvláště uctiví k lidem, kteří pijí ve větším množství brzo po ránu) oznamoval ve dveřích místnosti: „Pan doktor Altmann k telefonu!“ — Doktor Altmann se zvedl a vrátil se za několik okamžiků. „Tak je to vyřízeno," řekl, „nařídil jsem, aby na nás počkali, nebo že jim dám ještě během dne zprávu.“ — „Počítáte, že se zdržíme?" zeptal jsem se. — „Nepočítám s ničím. Ale co-pak člověk ví předem, co mu do toho přijde? Raději ať jsou připraveni kdykoli, a až přijdem, uvidíme.“ —

OBMĚNA JEDNA

Nezůstalo ovšem při jedné skleničce. Z Lobkovické jsme se dostali nepříliš ostrým pochodem na nábřeží, a když už jsme byli až tam, zeptal se doktor Altmann: „Co byste říkal tomu, kdybychom se zastavili v Orlíku?" — Neměl jsem osobně žádných námitek, ale přece mě provázelo vědomí povinnosti, takže jsem poznamenal: „Očekávají vás přece na klinice.“ — „Počkají," řekl doktor Altmann, „v našem oboru člověk pracuje, i když nic nedělá.“ Toto vysvětlení mi úplně stačilo pro klid duše, a proto jsem ho dále provázel beze slova. Jedna věc mi byla poněkud na obtíž: začínal jsem příliš zřetelně rozeznávat zvuky; jejich

výraznost se stupňovala až k bolesti, a navíc jsem zaslechl co chvíli, jak se mimojdoucí obracejí k mému průvodci, oslovující ho jenom „Doktore Altmanne“ nebo zkrátka „Pane doktore“. To, že se jednotlivá oslovení tak výrazně oddělovala z pouličního hluku, by mi ani tak nevadilo, ale každé zvolání bylo tak naléhavé, že jsem sebou pokaždé přímo trhl, neboť jsem měl stále nepříjemnější dojem, že doktora Altmanna zdržují od daleko spěšnějších povinností, než byla procházka se mnou. Mimo tato oslovení jsem slyšel čas od času také jednotlivé tóny, pronikavé a výrazné. Začal jsem se znepokojen ohlížet a pozoroval jsem každého mimojdoucího se zvýšenou pozorností, nezavolá-li na doktora také on. „Co po vás chtějí ti lidé?" zeptal jsem se konečně. — „To nic není, byl bych se vám už dávno omluvil, nebo vás aspoň upozornil na jednu okolnost, která vám snad může být nepříjemná," řekl doktor Altmann, „trpívám totiž občas zvýšenou citlivostí na zvuky, a někdy se mi dokonce zdá, jako by na mne lidé na ulici volali. Dá se to s klidem vydržet, jenomže někdy je to nepříjemné pro toho, kdo mne doprovází, a uvádí to do rozpaků. Můžete mi to prominout? Nepotrvá to dlouho.“ — „Ale samozřejmě," odpověděl jsem uklidněn, „pokud to nepřekáží vám, se mnou si nedělejte starosti. Mám jenom jedinou obavu — abych vás totiž nezdržoval od vážnějších povinností.“ — Doktor Altmann mi na to odpověděl důrazně: „Neznám vážnější povinnost než tu, kterou právě konám.“ Tím jsem se tedy uklidnil a ostré zvuky, které po tomto vysvětlení nijak neustaly, mě už nadále ani v nejmenším nerušily.

Tak jsme přišli do Orlíku. Je to jedna z těch příjemných místností, kde i ve dne je ustavičně pološero a po celý den se svítí lampami, protože okna jsou z drobných tabulek, zalitých do olova. Teprve když jsme si vybrali místo, povšiml jsem si oznámení u vchodu, že se zde hraje denně od čtyř hodin. — „Bude tu hudba," řekl jsem, „nebude vám to vadit?" — „To ne," odpověděl doktor, „ale kdybyste měl námítky, můžeme přesídlit někam jinam.“ — Ujistil

jsem ho, že mi to rovněž nevádí. Za malou chvíli přichystal číšník nástroje, to jest, otevřel piano a oprášil je několikrát pečlivě hadrem. — „Jsem zvědav,“ řekl doktor Altmann, „jestli je Charlie ve formě.“ — „Charlie?“ zeptal jsem se, „hraje zde nějaký váš známý?“ — „Předpokládám jen, že tady bude. Je to Charles Parker, tenorsaxofonista, jistě jste o něm už slyšel.“ — „Ale kde se tady vzal?“ povstal jsem napolo udiven. — „Divíte se, že moji pacienti se procházejí volně po ulici a navíc chodí hrát do vináren? Tím se nedejte mýlit. Charlie sem chodí o své vlastní vůli, a já, protože jsem se sem dostal čirou náhodou (přesněji řečeno byl to váš návrh, abychom sem šli), nechci zneužívat té shody okolností, abych z toho vyvozoval důsledky. Jsem přesvědčen, že z jeho hry budete mít sám potěšení.“

Asi kolem čtvrté se sál poněkud zaplnil nesourodými hosty, a konečně také zadními dveřmi od kuchyně přišel Charles Parker, provázen Billie Hollidayovou. Když upozorovali doktora Altmanna, váhali chvíli, mají-li přistoupit k našemu stolu, ale příčinou jejich rozpaků nebylo zřejmě objevení doktorovo, jako spíš zdvořilostní ohled, protože doktor měl společnost. — „A Billie Holliday?“ zeptal jsem se na pokraji své chápavosti. — „To je něco jiného,“ odpověděl doktor. „Momentálně není v ústavním ošetření. Propustili jsme ji před třemi měsíci s vyléčenou narkománií. — Jen si přisedněte,“ obrátil se na zpěvačku a hudebníka, „ten pán je můj přítel a skoro spřízněná povaha. Vzal jsem ho dnes trochu na procházku, aby přišel na jiné myšlenky. Trpí totiž nezřízeností v přemýšlení, proto mu žádná nemírnost není cizí.“ Hudebníci k nám přisedli a číšník opět nosil nápoje. — „Poslechněte, Charlie,“ řekl doktor Altmann, „jsem upřímně zvědav, jak to vykouzlíte, abych se o vaší nepřítomnosti nic nedozvěděl. Myslíte si, že jsou ošetřovatelé tak padlí na hlavu a nepoznají za celé odpovědné, že jste si podnikl výlet? Nehleďte k tomu, že si vůbec nejsem jist, v jakém stavu se vrátíte. — Ale pijte, jste za námi pozadu o několik kol.“ — Charles Parker vypadal

zkroušeně, ale nijak ne lítostivě, spíš jako by ho nenapadala ani jediná myšlenka. Doktor ho nepřestával pobízet. — „Hned zítra budu mít na stole oznámení, že jste se na celý půlden ztratil a že jste se vrátil v nezřízeném stavu. Zakážu vám znova co nejpřísněji jakékoli vycházky.“ — Pozoroval jsem hudebníkovu hlavu s prošedivělými vlasy a viděl jsem, jak očividně ožívá s rostoucím počtem vyprázdněných sklenic. Předtím ani potom si Parker příliš nevěšmal ničeho kolem sebe. Zpočátku proto, že byl klidný, bez myšlenky, později proto, že od prvního okamžiku, kdy byl opět schopen se k nějaké myšlence soustředit, byla to myšlenka hudební, co ho odvádělo z naší společnosti.

„Jsem jako zpovědník,“ obrátil se ke mně doktor Altmann, „vázán zpovědním tajemstvím toho, co se dozvím v ústavu, a nepoužitelností toho, co se dozvím mimo ústav.“ Ale jak ten člověk hraje, kdybyste jenom věděl, jak hraje.“ Charles Parker nás opustil a přisedl k nálevnímu pultu, dal si podat svůj nástroj a bez pohnutí seděl se saxofonem mezi kolony, přivoláváje občas pokynem ruky číšníka, aby mu nalil. Jeho pohled se pomalu zakrýval matnou clonou. Byl jsem znepokojen tím, jak jinak pojednou celou místnost vidím. Zdála se mi ovšem tatáž, ale poněkud proměněná v rozměrech, a také kromě obvyklého nábytku tam bylo náhle neuvěřitelné množství starých křesel a skleníkových rostlin, které byly rozestavěny všude, takže už skoro nezbyvalo místo pro číšníka, aby mezi nimi procházel. Počal jsem se vzpírat svému zbytnělému vidění, ale třebaže jsem měl pocit, že vykonávám množství nejrůznějších pohybů, nejvíc mě trýznilo vědomí nehnutosti, z níž jsem se nemohl vymanit.

„Obáváte se o Charlieho,“ řekl mi doktor Altmann, a já jsem pomalu odstraňoval přebytečná křesla a popínavé rostliny ze svého zorného pole. „Skutečně je na tom velmi zle. Nejvyšší stadium alkoholismu s přeludnými a deliric-

kými stavy. Přes občasná přechodná zlepšení, která projevuje, už ho z toho asi nedostanem. Poslechněte si, jak hraje, máte dnes ojedinelou příležitost.“

Chystal jsem se k němu soustředit svoji pozornost, když jsme byli znovu přerušeni, a naše společnost se rozmnožila o nevysokého silného muže s mladou tváří, který zapadl bleskurychle do koloběhu sklenic. — „To je Dylan Thomas,“ představil mi ho doktor Altmann, „básník na výzkumné cestě. — Co je nového, Dylane, jak jste pokročil ve svém průzkumu nevyzpytatelných cest prozřetelnosti?“ — „Rád bych vás pozval k sobě,“ řekl básník tlumeným a trochu zpěvným hlasem, „můžete mi dnes věnovat trochu času?“ — „Samozřejmě,“ odpověděl doktor, „posedíme ještě chvíli a potom půjdeme k vám. Doprovodíte nás, nebo půjdete napřed?“ — „Jsem už na odchodu,“ řekl Thomas, „ale budu vás doma očekávat, jak nejdéle budu moci.“ Rozloučil se s námi a odešel. Můj smysl pro povinnost mě v tu chvíli skoro postavil na nohy: „Ale co váš pokus s Nižinským,“ řekl jsem, „na kolik jste si ho smluvil?“ — „Jen buďte klidný, příteli, na všechno dojde v příhodný okamžik. A vy byste si neměl dělat život tak zbytečně složitý tím, že ustavičně myslíte na něco jiného, než byste měl.“ Rozhodl jsem se tedy, že se podřídím jeho radě, ať už to se mnou myslel jakkoli.

Konečně jsem si všiml Billie Holliday, která seděla mezi námi a dosud nepromluvila. Mezitím co se od klavíru ozvaly první tóny Parkerova nástroje, obrátil se k ní doktor Altmann a oslovil ji: „Daří se vám dobře, Billie, aspoň doufám. Tentokrát jsme dělali zázraky. Myslím, že už se na svět díváte docela jinýma očima než dřív.“ Billie přikývla a usmála se na doktora laskavě: „Byl jste skutečně nesmírně hodný, pane doktore, a nedovedu vám ani dost poděkovat za všechno, co jste pro mne udělal.“ Mezi řečí vylovila z kabelky injekční stříkačku, ampuli morfia a nožík,

a zatímco stále hovořila, přepilovala hrdlo baňky a nasála stříkačku: „Tehdy už jsem nevěděla skoro, jak dál,“ pokračovala, nasazujíc na stříkačku jehlu, „omamné jedy jsou strašná věc a šťastný člověk, který jim unikne dřív, než jim propadne docela.“ Vyhrnula si pod stolem sukni a shrnula trochu punčochu, která jí překážela. „Teď vidím celý svět jinak a mnohem utěšeněji, díky vám.“ — „Billie,“ přerušil ji doktor Altmann, „kolikrát jsem vám říkal, abyste si potřela kůži lihem. A máte vyvařenou stříkačku?“ Billie Holliday vypadala chvíli jako napomenutá školačka, v jejímž domácím úkolu byly nalezeny četné chyby. „Chcete mít zase stěhna plná boláků?“ pokračoval doktor Altmann neúprosně. „Ale vy si nedáte říct a nedáte. — To je práce,“ postěžoval si spíš pro sebe než pro nás, kteří jsme byli kolem. Potom vzal z kapsy balíček zaručeně čistého obvazu, odvinul jej kousek a sotva se jej dotýkaje rukama, polil látku alkoholem. Tímto jednoduchým prostředkem zbavil místo vpichu choroboplodných zárodků, a teprve potom dovolil Billie pokynem, aby si vpíchla morfium. „Ať už to víckrát nevidím,“ řekl přísně, „jako byste nikdy neměla po ruce trochu alkoholu. Taková maličkost — a můžete si přivodit vážné komplikace.“ Billie Holliday byla na okamžik zahanbena, ale ten okamžik trval nepatrnou chvíli, neboť morfium začalo působit.

Nicméně než jsme se dostali k Dylanu Thomasovi, byl už účinek narkotika pryč, a protože s námi nebyla Billie Holliday, aby si pohotově vpíchla novou dávku, musel jsem se s tím smířit. O tom, jak jsme se dostali k Thomasovi, mám představu dost přesnou, ale jakékoli věcné údaje by zde byly pouhou kostrou, která ve skutečnosti vedla pouze středem cesty bezpříkladně divuplnější. Skutečnou podobu této cesty zde nehodlám popisovat, jednak proto, že by ji soudný čtenář bezmyslenkovitě přikládal účinku narkotika, jednak proto, že by mi odpovědní činitelé právem mohli vytknout, že líčím počitky zákonem nedovolené úmyslně v růžovém světle, čímž dále znemravňuji mládež a svádím

ji k napodobení. A přece málokdy měl zákon zastánce přisněžšího, než jsem já. Doktor Altmann mi řekl: „Nesmíte si všechno tak brát: nesmíte si brát cizí choroby, ani podíl na cizích radostech. To už pak člověk skoro ani neví, kdo vy vlastně jste, tak máte pořád na starosti cizí starosti.“ — „Jak to mám dělat,“ pokusil jsem se o chabou obranu, „ani si nejsem vědom —“; — „No vidíte, čím dál tím líp. Ani si nejste vědom. Ztratíte se ze světa a ani se o tom nedovíte. Kdybych vám mohl poradit, povím vám, jak se to v takovém případě dělá. Dávejte pozor, není to nic těžkého. — Stál chvíli proti mně a mluvil o něčem bezvýznamném, až jsem pojednou pozoroval, že doktor Altmann nestojí zcela přesně na místě, kde bych ho byl předpokládal, ale přece zase ne daleko, že je kousek opodál. A současně dělal všechny pohyby stejně jako až dosud, jenomže je dělal opačně, jako by, vystoupiv ze své dosavadní podoby, převrátil nám sebe naruby a takto obrácen stál nyní poblíž sebe.

„To je můj vyzkoušený prostředek,“ řekl mi, „jak brát na sebe cizí starosti, aniž bych se v nich sám ztratil. Jak vidíte, jenom jsem se vyvlékl ze svého místa a ponechal je vedle sebe nedotčené.“ — Skutečně jsem byl v pokušení hledat mu po pravici dvojníka nebo aspoň nějaké neprostopupné a přesně ohraničené místo, které by po tu dobu, po kterou on je opustil, nepodléhalo vnějším okolnostem a změnám, odkud však vycházela zcela mimořádná pozornost ke všemu, co se dalo kolem, vyjma k osobnosti převráceného doktora Altmanna. Třebaže jsem to pokládal za nezdůvodněné, přece jsem se tomu místu mimoděk vyhýbal, protože — podle mého — si vynucovalo v prostoru stejné ohledy, jako osobnost doktora Altmanna, která mu kráčela po boku. Octli jsme se až na předměstí Prahy, kde mi všechno, domy, ulice i tváře lidí byly úplně neznámé. Byla to neutěšená, zakouřená končina, ulice bez stromů, dřevěné ohrady továrních objektů, nákladní parníky na řece; do středu města daleko a venkov ani ne na obzoru. Jedním slovem předměstí.

OBRAT PO PŘÍPADĚ

Ještě než jsme přišli k domu, kde bydlel Dylan Thomas za svého pražského pobytu — byli jsme však už v téže ulici, kam jsme za ním šli — uviděli jsme jít proti sobě roznašečku pošty. „S pošťáky,“ řekl mi doktor Altmann, „se to má stejně jako s telefony. Kdykoli nějakého vidím, mám utkvělou představu, že mi nese dopis.“ Přiblížili jsme se vzájemně, a když byla roznašečka na doslech, zeptal se jí doktor Altmann: „Nemáte pro mne dopis?“ — „Na jaké jméno?“ odpověděla. Doktor Altmann řekl svoje jméno, a nato začala listovat ve své brašně, odkládajíc jeden list po druhém se záporným posuňkem hlavy, až konečně jeden vytáhla a řekla: „Tady.“ — „Děkuji,“ odpověděl doktor a pokračovali jsme v cestě. „Víte,“ dodal hned na vysvětlenou, „tyhle utkvělé představy jsou velmi nepříjemné a člověk se jich ne a ne zbavit. Nevadí vám to?“ — „Naopak,“ řekl jsem, „proč by mi to mělo vadit? Mně to přece v nejmenším nevadí.“ — „Stejně to bude zase nějaká nepříjemnost,“ pokračoval doktor, obraceje svou pozornost k obálce. Potom ji roztrhl, a když chvíli setrval v mlčení, čta dopis, řekl: „Není to zrovna nepříjemnost, ale v každém případě to bude zase zdržení. A já se obávám, že jsem vás už i tak dost zdržel.“ Ujistil jsem ho, že o můj čas nemusí mít nejmenší obavy, ba že na něj ani nemusí brát ohled. „Dobře,“ řekl mi, „když tedy právě nikam nespěcháte a když vás to bude zajímat, můžete tam jít se mnou. Nižinský nám stejně neutěče,“ a zasmál se. „Zastavíme se tedy ještě předtím u jednoho případu, který mám ve městě.“ — „Vy máte také nějaké případy ve městě?“ podivil jsem se, abych aspoň něco řekl, ale doktor mě neposlouchal, rozhlížeje se po domovních číslech. „Ovšem,“ řekl jako mimochodem, „ale nejdřív jdeme k Dylanu Thomasovi. Už jsme tady.“

Thomas nás skutečně očekával a byl patrně velmi rád, že doktor konečně přišel, neboť se zřejmě nepřetržitě zabýval nějakou věcí, která mu seděla neodbytně na mysli,

takže nemohl téměř mluvit o ničem jiném a hned po prvních větách stočil rozhovor k předmětu, který ovládal jeho představivost. „Poslyšte,“ obrátil se na doktora, „chtěl jsem vám ukázat takovou věc, jak jsem na ni přišel. Vy víte, že mi odjakživa vadila u slov zvláště jejich plošnost — že se dají jen napsat a nic víc. Myslel jsem, jestli by se ze slov nedala udělat souborná podívaná, doprovázená poslechem; zkrátka úplné představení, divadlo, ale bez jakéhokoli předmětu, a především bez lidí. Nemyslím divadlo s herci, kteří vám zahrají napsaný text a předvádějí děj — ale podívaná a poslech slova, zpředmětnění našeho vnímáního ústrojí asi tak, jako byste si sám promítal film se slovy, současně táž slova hlasitě četli, a ještě navíc je odněkud slyšel.“ — „A na čem váznete?“ otázal se doktor s napjatou pozorností. — „To je právě to,“ odpověděl Thomas s naprostou beznadějí, „na technickém provedení. Nedá se to provést. A přece si to dovedu tak krásně představit.“ — „Zkoušel jste to?“ — „V představě?“ — „Ne, skutečně to provést.“ Thomas podrážděně vyskočil: „Nevíte, co by to potřebovalo. To by muselo být zařízení, aby vystihlo dokonale všechny jemnosti slova, tak jak já to mám na mysli. Ne, je to neproveditelné. Složitost zařízení, které by vám dokázalo plynule přibližovat nebo vzdalovat jednotlivá slova z nepřetržitého slovního proudu, a to jak viditelně, tak taky sluchově, klást slova přes sebe a zasouvat je, jak to vyžaduje jejich vnitřní smysl — složitost celého toho zařízení je taková, že mi z toho jde hlava kolem, když na to jenom pomyslím. A představa je tak jednoduchá.“ — Dylan Thomas se na chvíli zabral do sebe a mezitím mi dal doktor znamení asi v tom smyslu: počkejte, za chvíli uvidíte. Potom se zase obrátil k Thomasovi: „Myslíte, že je vaše představa úplně přesná?“ — „Dokonale,“ řekl Thomas, „je naprosto jasná a bez mezer, promyšlená do nejmenší podrobnosti, víte, i s určitými technickými zázraky, které jsou mým vlastním vynálezem. Jenomže se nedá provést.“ — „Mohl byste nám předvést kousek své vlastní představy?“ — „Milerád,“ řekl Thomas oživeně, „opravdu s radostí. Vlastně jsem vás — abych řekl pravdu — pozval právě

proto, ale teď, když jste přišli, jsem se vám to neodvážil navrhnout. Když dovolíte, zhasnu. Je to sice vidět i při světle, ale potmě písmenka víc vyniknou, a potom, člověk taky není rušen vedlejšími předměty.“ — Jak řekl, zhasl, a třebaže venku ještě nebyla úplná tma, přece v pokoji za ztaženými záclonami bylo téměř šero. „Dám vám tam,“ řekl Thomas, „některý ze svých básnických textů, které jsem pro ten účel zpracoval podle své představy.“ Doktor Altmann se uvelebil v křesle, jako by byl v kině, nebo jako by se chystal naslouchat koncertu, a vyzval mě pokynem ruky, abych se zařídil podobně.

— tady pod tou červenou skalou je stín,
(pojd' v stín této červené skály)
a já ti ukážu docela něco jiného, než
je tvůj stín, ráno kráčející za tebou,
a než je tvůj stín, večer jdoucí ti vstříc.
Ukážu ti strach v hrsti prachu. —

„Ano,“ namítl doktor, „ale to přece nejsou vaše verše.“
— „Máte pravdu,“ vyrušil se Thomas, „dal jsem tam omy-
lem kus Elliota. Ale jeho slovní proud jsem taky rozepsal
pro svůj přístroj, takže to snad nevádí.“ — „Naprosto ne,
jen pokračujte,“ uklidnil ho doktor.

— Kdyby tam byla voda
a ne skála,
kdyby tam byla skála
a také voda,
pramen,
jezero ve skalách,
kdyby tam byl aspoň zvuk vody —

„Ne,“ přerušil se Thomas, „raději ještě tohle:“

— Kdo je ten třetí, kdo kráčí stále vedle tebe?
Když počítám, jsme tu spolu jen ty a já,

ale když se podívám před sebe nahoru na bílou cestu, je tam vždycky někdo jiný, který jde vedle tebe, lehce jde zahalen v hnědý plášť s kápí, nevím, zda muž či žena.
— Kdo však je ten, který jde po tvém druhém boku? —

„Elliot,“ řekl Thomas přemýšlivě, „nevadí vám, že jsem tam dal místo sebe Elliota? To je stejně nejhezčí ze všeho, co jsem nikdy nenapsal.“ — Doktor Altmann mi naznačil, abychom vstali a rozloučili se.

Na schodech jsem projevil starost: „Snad jste ho neměl opouštět — teď, vypadal tak rozrušeně; nemohl jste mu aspoň dát něco pro uklidnění?“ — „Budte bez starosti. Uklidní se sám. Za chvíli se úplně opije. Ale vás se všechny ty věci poněkud příliš dotýkají,“ pravil, bera mě za ruku. „Už jsem vám přece říkal, že byste si neměl tak všechno brát. Každý máme nějakou svoji představu, samozřejmě, tak proč se ještě zatěžovat cizími? Nepodléhejte soucitu — alkohol taky není tak špatná věc. A v tomto případě navíc vyvažuje Dylanovu nevíru ve skutečnost jeho vlastní představy. Vidíte, kam vede taková nedůslednost: osobně si ho velice vážím a jeho myšlenku o zpředmětnění slov považuji mimochodem za vynikající. Ale viděl jste to sám: vzal si do hlavy, že je to neproveditelné — technicky — (toto slovo doktor Altmann se zvláštním potěšením vypíchl) a na tom přestane. A raději se opije. Zatímco vy a já jsme přece viděli nejlíp, jak je to s tou jeho neproveditelností. — Jenomže on tomu nevěří, vzpírá se všemi silami uvěřit konečně tomu zpředmětnění své krásné myšlenky, že by ho ani přímé svědectví takových dvou věrohodných a nezájatých osob, jako jste vy a já, nepřesvědčilo o opaku. Zkrátka nevěří v hotovou věc — a v tom je jeho neštěstí, to ho dohání k pití a to zase zpátky k nedůvěře. Jak vidíte, je to bludný kruh. Jedno je jisté: dřív musí člověk věřit ve skutečnost své představy, jinak špatně skončí.“ — „Chudák Thomas,“ řekl jsem, „přece není nic snazšího, než uvěřit, když jsem viděl a slyšel.“ — „Vidíte, to jste právě vy. A pro-

to taky o vás nemám nejmenší obavu.“ — „A on špatně skončí, myslíte?“ — „Totiž špatně — jak se to vezme. Ale opije se, to v každém případě.“ — Shledával jsem sice správným všechno, co mi doktor Altmann o tom řekl, ale nemohl jsem se přesto přizpůsobit jeho bezstarostnosti o Dylanův osud. Za těch několik chvil, co jsem básníka poznal, mi opravdu přirostl k srdci a nemohl jsem se ubránit, abych na něho nemyslel ještě dlouho potom — to už jsme byli téměř na druhém konci Prahy, kam jsem jel navštívit ještě jeden případ doktora Altmanna, ten, k němuž byl povolán dopisem. Na mou otázku „Ale co váš pokus s Nižinským?“ — mávl jen doktor Altmann rukou a řekl: „To počká.“ Měl jsem sice v živé paměti, že hovořil o nějakém konciliu, svolaném na určitou hodinu, ale nechtěl jsem se ho ptát, jestli oznámil včas naše zpoždění, protože by se mohl cítit dotčen jak mou zvědavostí, tak také mou nedůvěrou. Tak jsme tedy šli dál.

OBMĚNA DVĚ

„Pochůzka, kterou teď musíme vykonat,“ řekl mi doktor Altmann, „je snad nejzbytečnější ze všech, k nimž vás dnes celý den nutím.“ Protestoval jsem, že mě skutečně, ale skutečně do ničeho nemusí nutit, protože jednak nemám nic mimořádného na práci a jednak je mu přece dost dobře známa moje záliba v pozorování podobných případů, jakými se on zabývá (třebaže ne z odborného hlediska) takže není z žádné strany nejmenší důvod k omluvám. — „Nevadí,“ souhlasil doktor Altmann, „ale přesto zasahuji činně do vašeho vyměřeného času, a to je vždycky věc, za kterou se musíme jeden druhému omlouvat; i kdybychom zasahovali jen proto, abychom se třeba vzájemně odvrátili od zcela chmurných myšlenek, nebo i kdybychom jen vyplňovali utkvělou bezmyšlenkovitost druhého. Protože „váš dům, váš hrad“ a v cizím domě musí člověk vždycky dodržovat pravidla zdvořilosti.“ — „Ano,“ řekl jsem, uveden do rozpaků tou nenadálou úlohou hostitele, která mi

připadla. A abych to zamluvil, dodal jsem: „Proč myslíte, že tahle návštěva má být nejzbytečnější ze všech?“ — „Protože vás zavedu do společné domácnosti.“ — „Do společné domácnosti?“ vyděsil jsem se, „prosím vás, to ne, tam s vámi nepůjdu. Kdyby vám to nevadilo, jděte tam sám, zatím tu na vás někde počkám.“ — „Jen se nevzdávejte předčasně, tohle není společná domácnost, jakou byste měl na mysli. A domníváte se opravdu, že by vás vůbec nezajímalo vidět aspoň na okamžik — nezdržíme se dlouho — společný život Verlainův a Rimbaudův?“ — „Tato dvě jména zaujala okamžitě mou pozornost: „Verlaine a Rimbaud? Ale myslím, že spolu už dávno nežijí. Totiž říkalo se přece, že se jeden z nich vrátil ke spořádanému životu a druhý se potlouká bůhvídkde po světě.“ — „Co se toho nenapovídá. Ale jestli vám to skutečně nebude proti mysli“ — pravil doktor, vida mou dychtivou netrpělivost — „Můžeme se tam zastavit třeba hned. Ten dopis, který jsem dostal, byl právě od Verlainea a žádá mě v něm o návštěvu. Rimbaud mi nepíše nikdy, a přesně řečeno, poněkud mě přezírá, ale Verlaine, ten se chytá každého stébla a pořád čeká od někoho pomoc nebo nějaké řešení, které ho zbaví jeho nesnesitelného postavení. Uvidíte — jeho trvale největší bolestí je, že se pořád a pořád nemůže stát řádným občanem. A tak mě čas od času zavolá, aby měl aspoň dojem, že nějak postupuje a že dělá pokroky na této dobré cestě.“ — „A Rimbaud?“ — „Co Rimbaud, nechte to, přesvědčíte se sám.“

Dům, ve kterém se ubytovali Verlaine s Rimbaudem, byl právě uprostřed Starého Města. Nadešli jsme si několika průchody, až konečně doktor zabočil do průchodu v domě „U zelených dveří“, a tam jsme vystoupili do třetího patra; zazvonili jsme u dveří pavlačového bytu. Na zazvonění ani hlásek. Doktor chvíli počkal, potom zazvonil znovu, a když ani po několikrát opakovaném zvonění nikdo nepřicházel, vzal za kliku a vešli jsme dovnitř. Předstíh byla společná pro několik dalších bytů, dveře Verlain-

nova a Rimbaudova pokoje byly poslední vlevo. Prošli jsme jimi stejně bez obtíží, a tu jsem je skutečně také uviděl, jak jsem je doposud znal jenom z obrázků, a ihned jsem je poznal. Rimbaud ležel netečně na pohovce vpravo a Verlaine hned přecházel, hned usedal a zase vyskakoval a chodil v protilehlé části pokoje. Řekl jsem si, že nesmím podlehnout okamžitému dojmu, který jsem měl — jako by totiž pokoj byl rozdělen neprostupnou stěnou vedví — neboť prostor místnosti byl zřejmě jednolitý. Bránil jsem se té představě hlavně z vědomé obavy, že by k takovému rozdělení mohlo skutečně dojít (mou vinou) kdybych na něm trval jen o chvíli déle.

Rimbaud náš příchod téměř nezaznamenal. Zato Verlaine z něho měl — jak se zdálo — skutečnou radost, a hned se také ujal úlohy hostitele, aspoň v té části místnosti, která mu náležela. Chvillemi přitom znepokojeně pozoroval ležícího, stále s obavami, aby ho neurazil nebo aby se ho vůbec nedotkl. Tato úzkostlivá pozornost se mi zdála skoro přemrštěná, vzhledem k dokonalé netečnosti druhého. — „Psal jste mi dopis,“ řekl doktor Altmann, nevšímaje si dalšího úpěnlivého pohledu Verlaineova, „ale nerozuměl jsem tak úplně, proč sem mám vlastně přijít. Měli jsme však s přítelem cestu okolo —“; — „To nic nebylo. Skoro jste se ani nemusel obtěžovat. Jsem tak jako tak rád, když vás vidím, a tak jsem si myslel jenom, že vám třeba časem vybudě trochu času, a vy si s námi přijdete porozprávět. Nemáme tu moc známých, to víte, a Artur tak těžko snáší samotu. Myslel jsem jenom, že by bylo dobře, kdyby tu tak chvíli někdo byl a povídali bychom si.“ — „Ale ve vašem dopise byla mezi jinými také slova jako: k nevydržení, skoncovat za každou cenu, a podobně. Proto jsem tady. Víte dobře, že se k povídání navečer příliš nehodím, a mimoto je můj čas značně omezen, když už nepřihlížím ke své společenské nezpůsobilosti (nechci-li ji rovnou nazvat nezpůsobilem).“ Verlaine se tiše a smutně smířil s myšlenkou, že pravý obsah a tón jeho dopisu byly tak bezohledně

proneseny přede všemi, a tak jen seděl a čekal, jakou odezvu vyvolají ta slova na druhé straně pokoje.

„Máte pravdu,“ promluvil ležící Rimbaud poprvé od té chvíle, kdy jsme vešli, „pan Verlaine udělal velmi dobře, že vás sem zavolal, a vy ještě líp, že jste si nenechal jeho soukromé sdělení pro sebe. Není tu skutečně k vydržení.“ — Mezitím spustil nohy s postele a postavil se před nás, ale přece se značným odstupem od stolu, a pak pokračoval. Zpozoroval jsem, že za jeho lůžkem, skryt až doposud jeho ležícím tělem, odpočívá na zemi velbloud, naložený až po samu mez únosnosti balíky a bednami zboží, a mezi jeho zkříženými nohama spí s hlavou v loktech Džami, oba odpočívající po celodenním pochodu. — „Není to k vydržení,“ řekl Rimbaud, „s tím člověkem se už nedá být ani hodinu pod jednou střechou. Nejenomže mě nepřetržitě otravuje svými Moudrostmi“ — Rimbaud mluvil stejnoměrným, nikdy se nezvyšujícím hlasem — „nejen to (máme každý svou slabost, a i ty Moudrosti bych mu nakonec prominul) — nejenomže mě ustavičně nabádá ke spořádanému občanskému životu (ale kdo už pak žije spořádaněji než já) — a že mě obrací na víru, ačkoli sám neví, jak a kde k ní přišel. Je mi taky dost jedno, chystá-li se mě zastřelit, nebo ne — to je jeho věc, a mimoto on po mně stejně nestřelí — nehleďte svůj revolver, pane Verlaine,“ přerušil se na chvíli, a potom se dal skoro do hlasitého křiku, „nosíte ho pořád u sebe, máte ho právě teď v kapse, ano v té“ — ihned zase přešel do své umírněné polohy. „Ale je jediná věc, kterou nesnesu: jemu se protíví moje karavany velbloudů, moje obchodní styky s Džami. To mu překáží. Říká, že je v městských domech zakázáno chovat užitková zvířata a že nám na to přijdou. Má strach z naší domovnice. A to mi opravdu čas od času vadí, že se tak dovoluje plést do věcí, kterým vůbec nerozumí. Copak on rozumí obchodu? Dá si ten ustrašený člověk alespoň jednou vysvětlit, že když je karavana na cestě, musí urazit za den přesně určenou trasu, protože jinak to může s mým obchodem dopad-

nout prabídně? Ať mi nechá mou poušť — já mu přece taky neberu jeho rodinu, manželku a náboženství — tak ať si pro mne za mne dělá co chce. Teď spím, ušli jsme dneska veliký kus cesty a nazítří je naše výprava očekávána na pobřeží. Jednak s výtěžkem obchodu, jednak s nesmírně zajímavými zprávami o životě vnitrozemí. Dělejte si tu co chcete, ale neprobuďte mi velbloudy a Džamiho.“ — Po těch slovech se opět natáhl na pohovku, jak byl dřív, a ležel stejně s očima otevřenými a nehnutě upřenými ke stropu.

Seděli jsme mlčky jako vetřelci, až se první ozval zase Verlaine a řekl: „Můžeme klidně mluvit, už nás neslyší. Zvykl si spát s otevřenými očima.“ — Také velbloudi se uložili pohodlněji a skrčený Džami zaujal příznivější polohu pro své ruce a nohy. — „Pane doktore,“ řekl Verlaine, a já jsem s ním okamžitě soucítit, „řekněte mu to sám, že se v nájemních domech v Praze nesmějí chovat ani králíci, ani slepice, že i na psy je tady přepychová daň — tak co si počneme s karavanou velbloudů?“ — „Překážejí vám příliš?“ zeptal se doktor Altmann, „pokud vidím, jsou to nenáročná a mírumilovná zvířata, spí teď docela klidně a ráno se zase vydají na cestu pouští. Tak co vám na nich vadí?“ — Občas se některé zvíře převalilo na druhý bok, některé přežvýklo a jiná spala se svěšeným pyskem, takže jim sliny odkapávaly na koberec. — „Ne, skutečně nejde o velbloudy,“ řekl Verlaine, „ale o celý jeho bezbožný a nenapravitelný život. O tom chci s vámi mluvit. Měl pravdu, když mi vytýkal (nevytýkal, já vím, ale přece o tom mluvil), že se ho snažím obrátit opět na pořádnou cestu, udělat z něho řádného člověka, navrátit ho jeho povolání, chci, aby se opět zabýval krásnými věcmi a věnoval se umění, protože jenom to nás může povznést nade všechny obtíže života. — Nebojím se naší domovnice, protože se domnívám, že taky ona pochopí vyšší smysl lidskosti, dokážu-li já napsat svoji báseň. — A on si tady přespává s velbloudy.“ — „Pojal jste někdy,“ otázal se doktor Alt-

mann, „úmysl zbavit se pana Rimbauda? Vy sám byste přece dokázal snadno všechno, o čem se ho snažíte přesvědčit, rozumím-li dobře. Tak proč to nezkusíte, když vám pan Rimbaud překáží?“ — Verlaine se zamyslel nad smyslem této otázky, potom vzal revolver z kapsy, několikrát si ho prohlédl a zas ho dal na původní místo. „Jestli jsem o tom uvažoval?“ řekl. „Jistě. Vidím to před sebou skoro denně. Jenomže co bych si počal sám a s tolika velbloudy v bytě? Co s karavanou a s neukončenými obchodními věcmi? Zůstalo by to všechno na mně. A já — víte — nejsem člověk praktický. Čím bych je všechny nakrmil? Vždyť by mi tu pošli hlady, a jak bych odstranil z domu jejich mrchy? Zahynul bych tu v puchu rozkládajících se zvířat. — Mimoto domovnice stejně už něco tuší.“ — „Jak vidím,“ řekl doktor Altmann, „budete to muset vydržet. Jiné východisko pro vás není.“ Opustili jsme Verlaina, sedícího s hlavou v dlaních, revolver se mu houpal na prostředníku, zatímco velbloudi poklidně oddechovali.

Když jsme byli na schodech, otázal jsem se Altmanna: „Proč jste mu neporadil, aby se sebral ještě tu noc a odjel? To je přece východisko. On sám není vázán obchodními smlouvami, má příbuzné, rodinu, a navíc ještě ucelený a docela světu přizpůsobivý názor a představu, jak žít — jistě by to sám dokázal. Proč vlastně sedí v tom pokoji se svými názory a s revolverem na prstu? Je to přece básník Moudrostí, jeho slovo taky něco znamená — jak to, že hnije mezi velbloudy?“ — „Milý pane,“ pozastavil mě doktor Altmann rukou, naznačuje mi tím, že se neubírám po chodníku správným směrem, ale současně, že mi přesný směr označí, teprve až dokončí větu: „Vážený pane, opakují vám, že jsem odjakživa ctil vaše přesvědčení o lidech a váš odhad jejich schopností. Ale v tomto případě — promiňte mi mou upřímnost — v tomto případě vám chybí jedna nepatrná vlastnost, spíš skoro jenom příznak, abyste mohl vystihnout skutečnost.“ — „A to je?“ zajímal jsem se. — „A to je,“ řekl doktor Altmann, „malá bodná rána

rovnou do srdce, z hlediska lékařského již zcela zahojená, na níž však neustále usychá sedlina černé krve. Pacient je naprosto zdrav — pacient se však nesmí ani pohnout.“ A dodal, sotva jsme přišli zpátky na nábřeží: „Říkal jsem vám předem, že tahle návštěva bude jistě nejbezvýznamnější ze všech, na kterých mě dnes tak laskavě provázíte.“

„Ale teď, když už jsme tady, zavedu vás ještě někam, abych vám aspoň trochu vynahradil ztracený čas. Nedívejte se na hodiny,“ přerušil mne, vida můj pohyb, „a neberte si tak k srdci moje povinnosti, už jsem vám to přece říkal. Tak jako tak o nic nepřijdete. Chcete jít se mnou?“ — Samozřejmě jsem přikývl. — „Není to daleko,“ řekl doktor Altmann, „a sám byste se tam těžko kdy vypravil. Slyšel jste někdy o Hamiltonovi?“ — Řekl jsem po pravdě, že neslyšel. „Je to jeden z nejzajímavějších lidí, jaké znám; nechci-li užít toho protivného slova: jeden z nejzajímavějších případů. Pojedeme teď na Petřín, jestli vám to nevadí, protože je právě nejvhodnější doba, abychom ho stihli.“ — Neměl jsem námitek proti dalšímu rozšíření našeho dnešního programu, tím spíš, že jsem sám žádný program neměl. „Copak je na Petříně otevřeno i v noci?“ zeptal jsem se. — „Samozřejmě že ne, pro obyčejné návštěvníky. Ale Hamilton má kdykoli volný přístup do hvězdárny i na rozhlednu, protože je to vědecký pracovník, matematik a hvězdář. Mimoto ještě taky pije a píše básně, je to všestranně obdařený člověk.“ — „Ale,“ řekl jsem, „nikdy jsem opravdu neslyšel ani nečetl, že by se dopracoval nějakých nových objevů, nebo že by byl vydal knížku veršů.“ — „Tomu se nedivte, jednak je příliš zaujat svou výzkumnou činností, jednak jsou jeho objevy poněkud mimo možnost veřejné sdělitelnosti. A pokud jde o jeho verše, ty nejčastěji ztrácí, sotva je napíše na papír, napíše-li je vůbec. Musím vás taky upozornit, že celá jeho činnost i osoba jsou tak trochu mimo zákon, takže se nedivte, vypravují-li se k němu v tak pozdní hodině.“ — „Řekl jste, že je to váš případ. Je to taky jeden z těch vašich případů, kterým ne-

cháváte volnost pohybovat se po městě?“ — „Řekl jsem, že bych o něm velice nerad užil slova případ. A to z toho prostého důvodu, že je to spíš celá jeho osobnost, co mě k němu vede, než nějaké ojedinělé vlastnosti, pro které se lidé teprve mohou stát případem v našem oboru. Můj kolega Colerus o něm pronesl výrok, který se mi vryl pevně do paměti a který, myslím, dost vystihuje výjimečnost jeho postavení. Kolega Colerus, který se jím rovněž zabýval, o něm totiž prohlásil: Ten člověk je, ne-li skutečně, tedy aspoň podivně šílený. — A vidíte, toto označení ‚podivného šílenství‘ nás přivádí po samu mez účinnosti a možnosti našeho oboru. A nejen to: uvádí dokonce v pochybnost sám smysl našeho povolání. Naštěstí je to zjev skutečně ojedinělý. Převážná většina případů, které k nám přicházejí a které jsem měl možnost sledovat, byli lidé skutečně podle všech pravidel šílení. Ale toto ‚podivné šílenství‘ je zjev, který mě nutí pochybovat o sobě šamém a o všem, co dělám, a abych pravdu řekl, je to zjev, před kterým stojím v hluboké úctě a před nímž hluboce smekám — ze stanoviska odborného i lidského.“ — „Ale v čem to spočívá?“ otázal jsem se se zaujetím, „jaké šílenství je skutečné a jaké podivné?“ — „Těžko říct,“ povzdechl doktor Altmann, „nepokusím se vám to vyložit na základě srovnání. Skutečné šílenství je příliš běžná věc, takže si myslím, že bychom nedospěli nikam, kdybych vám jen chtěl vypočítávat odchylky. Ale šílenství má svoje pravidla, a na základě znalosti těchto pravidel lze proti němu účinně zakročovat, ano? — Podivné šílenství je vlastně normální lidský život bez pravidel, bez hranic, takže můj pozorovaný člověk vlastně pojímá všechny možnosti, pravidelné šílenství z toho nevyklučuje, aniž však podléhá jejich řádu. Chápete aspoň přibližně, co tím myslím? Podívejte se: je to asi tak, že on si skutečně dělá jenom to, co chce — zachce-li se mu, je normální, zachce-li se mu, je dokonale šílený, ale hranice mezi tím není, takže veškerý můj um je před ním zbytečný. On se pohybuje ustavičně na ostří, aniž mu hrozí nebezpečí pádu.“ — „Tak proč ho vlastně pozorujete, když to není váš případ?“ řekl jsem. — „Bude se vám to zdát divné, ale

chodím si k němu pro poučení, plynoucí z naprosté nesmyslnosti, do níž on — nevědomky — zvrací mé přesvědčení, vzdělání a vlastně celou mou práci. Je to velice poučné. Případá vám to divné?“ — „Ne,“ odpověděl jsem, „tohle mi vůbec nepřipadá divné.“

Na Petřín jsme se dostali pěšky temným parkem, hvězdárna byla uzavřena, ale na vyhlídkové věži jsme zpozorovali nepatrné světlo. „Je nahoře,“ řekl doktor Altmann, „jste ochoten se tam se mnou vypravit?“ Nebyl jsem na petřinské věži snad od svých dětských let, a výprava, tak slibně uvedená, mě opravdu lákala. Začali jsme zdolávat točité schodiště, naštěstí noc byla jasná, takže jsme viděli před sebou zákruty schodů. Mimoto, jakmile jsme se dostali na první vyhlídkovou terasu, byli jsme patrně seshora pozorováni, protože jak jsem se vykláněl z okna, popadaje dechu, zaslechl jsem ve výšce nad sebou hlas hvězdářův, zřejmě se obracející na nás: „To jste vy, doktore Altmanne? Jen pojdte. Dnes v noci je celá hvězdná obloha ve velikém pohybu.“ — „To je on,“ řekl mi doktor Altmann. — „Ale jak to, že jsem ho slyšel tak zblízka? Nebo se mi to jen zdálo v tom tichu?“ — „Nic se vám nezdálo. Hamilton má totiž svůj vlastní způsob výzkumu a svá vlastní bezpečnostní opatření proti pádu s věže. Už jsem vám říkal, že taky hodně pije. A aby nepřepadl přes zábradlí své pozorovatelny, uvazuje se soustavou lan a kladek k brlení, takže má jistotu, že i když náhodou přepadne, zůstává vlastně pořád na své pozorovatelně.“ — Vystoupili jsme do posledního patra věže, a jak jsem viděl, kruhová zasklená místnost byla skutečně prázdná, nepočítám-li baterii vypitých lahví, rovněž prázdných, a několik lan různé tloušťky, která se tu a tam napínala, nebo vlála v rozevřených oknech, a jejichž každé hnutí prozrazovalo, kde se právě teď uživatel věže nalézá. — „Počkáme tady na něho,“ řekl doktor Altmann, „jistě se za chvíli vrátí.“ Mimo jmenované předměty byl v místnosti už jen starý hvězdářský dalekohled. Trvalo ještě chvíli, než se soustava lan v jednom okně prudce

otřásla, zřejmě námahou vystupujícího těla, a Hamilton byl opět mezi námi, takový, jak jsem si ho představoval. Uvítal nás velmi přívětivě a neznámo odkud, vylovil někde ještě jednu láhev, kterou jsme načali. — „Že jste si taky na mne vzpomněl,“ řekl Hamilton, „už jsem se bál, že vás vaše úřední povinnosti a ještě spíš — vaše úřední svědomí, docela odvrátily od návštěvy těchto pohostinných míst.“ — „Jak to můžete říct,“ omlouval se doktor Altmann. „Ale dnes byla taková pěkná příležitost, takže jsem neodolal a zašel na chvíli k vám.“ — „Ano, dnes je opravdu mimořádně průsvitná noc,“ řekl hvězdář, „pozoroval jsem, jak se souhvězdí Kassiopey obrátilo vzhůru nohama, takže Vega je teď sotva patrná — je to nejslabší těleso, co do paprskového záření, v celém tom souhvězdí. — Nechcete ještě láhev?“ Aniž jsem postřehl jak, vylovil někde další; a tu, kterou jsme právě vypili, vyhodil pečlivě z okénka, takže jsme nějakou chvíli sledovali duté nárazy skla o kovovou věžní konstrukci. Potom se láhev roztránila a dále padaly jenom úlomky a střepy, jejichž rachot však přesto byl dlouho slyšet v tichu. — „Nějaký nový objev?“ zeptal se doktor Altmann, „přišel jste na něco od doby, kdy jsme se neviděli?“ — „O objevy by nebyla nouze,“ odpověděl Hamilton. „Jenomže nevím, kam se to všechno podělo. Psal jsem si sice poznámky na papír, ale tady v tom větru se nedá nic dlouho udržet pohromadě. Nejspíš, že to vzal vítr.“ — „Nevyrušili jsme vás z práce?“ zeptal jsem se velmi zdvořile, protože na zdvořilost jsem si velmi potrpěl. — „Jestli mě nerušíte?“ zeptal se Hamilton. „Ale jak byste vůbec mohli? Až odejdete, půjdu se ovšem ještě podívat na Kassiopeu, jestli už náhodou přišla do původního postavení, ale to mi neuteče. A mám tu ještě pár lahví, neomezujte se laskavě.“ Myslím, že doktor Altmann pil dost, zdálo se mi aspoň, že pije poněkud přes míru, což je zajisté nevhodné jak pro lékaře ve službě, tak i pro odborníka, na něhož ještě čeká pokus s Nižinským. Ale nedával jsem na sobě nic znát, proto jsem se uklidnil, a mimoto jsem byl sám v tak spóřdaném stavu, že jsem si ho troufal dopravit na kliniku, i kdyby mu náhodou vypověděly síly.

Po další láhvi nás zase Hamilton na chvíli opustil, tentokrát se však nevydal na ikarskou pouť kolem nejvyššího patra věže; přisedl pouze k dalekohledu a dlouho, upřeně jím pozoroval oblohu. „Zdá se, že si to souhvězdí ještě nerozmyslelo. Pořád vypadají tak, jako když jsem je viděl naposled. — Ta neměnnost,“ obrátil se ke mně, „ta mě někdy skoro popouzí. Co se tu člověk naprovdí obrátů — a tam, sotvaže se nějaké souhvězdí obrátí vzhůru nohama, už si v tom zase setrvá, jak chce dlouho; uvidíme příště, jestli se něco hnulo v podobném smyslu, nebo jestli budeme muset čekat bůhvíjak dlouho; než si zas něco vyvzpomenou.“ — „Pan doktor Altmann už měl být dávno na klinice,“ řekl jsem, „kladu si trochu za vinu, že jsem ho tak zdržel. Měl tam už na ráno svolané koncilium k Nižinskému, a tak mám obavu, jestli nezmeškal kvůli mně.“ — „Nemějte strach,“ řekl Hamilton, „jistě mu už z kliniky volali, takže si svoje pokusy mohl odložit na pozdější dobu. Ale když na tom tolik trváte — vyprovodím vás kousek cesty a dole už jistě potkáte taxi.“ Vzal jsem doktora Altmanna pod paži a spojenými silami jsme se ubírali dolů z rozhledny. Ještě než jsme se dostali k vyhlídce, zahlédl jsem Hamiltona na laně, jak nás skutečně vyprovází jako pravý hostitel. Bylo stále tak mimořádně jasno.

SARABANDA

Na klinice v té době už všichni spali, s výjimkou nočních služeb. Vrátný nás však propustil bez obtíží, neboť doktora Altmanna znal, a o mně se snad domníval, že patřím k početnému koncilium, které dal doktor svolat ke svému pokusu s Nižinským. Pokus se měl konat ve společném lékařském pokoji, kde už byl za tím účelem připraven magnetofon s nahrávkami z Nižinského nejlepších vystoupení, a od okamžiku našeho příchodu neuplynulo víc, než sotva několik minut, když se probuzené sestry postaraly o všechno potřebné a uvědomily svolané odborníky o tom, že se s pokusem začne co nejdřív, protože se doktor Altmann právě

vrátil. Viděl jsem do místnosti vcházet řádku obrylených vědců v bílých pláštích, kteří nevypadali ani v nejmenším, jako by byli vyrušeni ze spánku, nebo i jen unaveni celodenním čekáním. Přesto nařídil doktor Altmann, aby byla všem přinesena černá káva, a když si věhlasné koncilium rozebralo každý po jednom šálku, zbyly na stole právě jen dva hrnky: „Jeden je váš a jeden Nižinského,“ řekl mi doktor Altmann, „doufám, že příliš nepohrdnete mým skromným pohostinstvím.“ Přijal jsem kávu s povděkem, ale nestačil jsem se ještě ani napít, když vstoupil znovu ošetřovatel čalouněnými dveřmi, a oznámil zvučným, obřadným hlasem: „Pan Nižinský.“ Za ním se protáhl dveřmi obtloustlý starší člověk, na němž mě ze všeho nejdřív zaujala jeho hlava, kulatá, a teď už skoro úplně bez vlasů. Byl oblečen v ústavním pyžamu a přes ně měl proužkovaný nemocniční plášť — jedině to ho viditelně lišilo ode všech ostatních. „Nenapijete se s námi kávy, pane Nižinský?“ zeptal se doktor Altmann. — „Děkuji pěkně,“ odpověděl tanečník, „ale před vystoupením nikdy nepiju černou kávu.“ — „Jak chcete, třeba později. — S ostatními pány vás, doufám, seznamovat nemusím; ale tohle je můj přítel, který si velmi přál tleskat vašemu dnešnímu večírku. Seznamte se laskavě a nedejte se rušit; než vypijeme kávu a než ještě bude všechno hotovo, potrvá to nějakou chvíli, kterou můžete vy věnovat nerušené zábavě.“ — Nižinského usadili ke mně na pohodlnou sedačku. Byl jsem na proslulého tanečníka opravdu zvědav. —

Ruka, kterou mi na uvítanou podal, byla zcela vlhká potem, ale Nižinský mě hned nepustil, prohlížel si mě pozorně a dlouho, a teprve za chvíli mi řekl: „Ne vy, ale já jsem byl velmi zvědav na setkání s vámi. Znal jsem tak dobře váš obraz v Louvru — co říkám: znal; prostál jsem tam často celé hodiny, až jeho postoj, jeho rozhození rukou a úklon hlavy se mi staly vlastnější, než já sám sobě. — Vy neznáte ten portrét?“ — Styděl jsem se mu přiznat, že jsem nikdy nebyl v Louvru, ačkoli jsem se tam vypravoval

několikrát. Ale Nižinský postřehl dobře moje rozpaky a přešel je jemně: „To nic nedělá — stačí vám přece zrcadlo, tak proč byste se chodil dívat na obraz. Ale jste tam velmi přesně vystižen; mimoto myslím, že podobizny mají mnohem větší cenu pro ostatní lidi, než pro jejich vlastní modely. V tom obraze vás ovšem stejně Watteau vzal jen z jedné stránky: L'Insouciant — jak se to řekne česky?“ „Jednostejný,“ řekl jsem. — „Jednostejný, ale to vy přece jen nejste tak docela a beze zbytku. Nicméně ani tanec se nevyhne takovému zjednodušení. Kdybych dnes ještě mohl vystupovat na scéně, stvořil bych asi balet na Couperinovu hudbu — a vás bych pak tančil ze všeho nejraději.“ — „Nevíte, co se má dnes večer ještě předvádět?“ zeptal jsem se ze samých rozpaků, co mu na to říci. — „Poslouchejte, teď jdou pustit hudbu.“ — Doktor Altmann zapjal magnetofon a koncilium strnulo v nábožném očekávání příštích prožitků. Mluvilo se o významu Stravinského pro současnou a budoucí hudbu. — „Jenomže,“ řekl mi pošeptem Nižinský, „tohle co teď právě hrají, není Stravinský, nýbrž Corelli. Patrně si ho pletou s jedním obdobím Stravinského tvorby, takzvaným klasicistním. Anebo ještě spíš vznikla záměna tím, že na krabičce s páskem je skutečně napsáno Stravinský, ale právě tenhle kousek je od Corelliho. Zbylo mi prostě místo na pásku.“ — „Co budou po vás chtít dnes večer?“ zeptal jsem se. — „Chtěli by mě vidět v mých nejslavnějších úlohách. Ale jenomže co já už dokážu. Podívejte se, tyto skoky mi dřív nedělaly nejmenší obtíže, teď už je ani nedokážu a zmáhají mě jako starce.“ — Zatímco se pásek pomalu odvíjel, pokusil se Nižinský aspoň v náznaku o několik tanečních kroků a výskoků. — Nikdy jsem ho neviděl v plné slávě hvězdy baletu. Ale to, co mi ukázal, mi stačilo k dokonalé představě mladého muže, který je právě na vrcholu svých úspěchů. Třebaže mu nemocniční plášť překážel při každém pohybu a třebaže se jeho holá lebka potila a leskla námahou. Byl jsem šťasten, že vidím Nižinského tančit.

„Tak to by pro dnešek stačilo,“ přerušil nás oba doktor Altmann. „Pan Nižinský si teď půjde lehnout. Ale co s vámi — v tak pozdní ranní hodině snad nemá smysl, abyste se vracel domů. Můžete přespat tady, nemáte-li brzy ráno nic naléhavého na práci, a až se vyspíte, můžete mi přijít udělat kázání, že jsem vás připravil o den.“ — Souhlasil jsem, s tisícerými omluvami, obávaje se jenom, abych nezpůsobil svou přítomností nějakou nesnáz doktoru Altmannovi, který o mne tak pečoval. — „Ale ne, s tím si nedělejte starost,“ uklidňoval mě na oplátku, „dáme vás do odděleného pokoje, tam budete docela sám a nikoho ani nenapadne vás rušit. Není to stejně poprvé, kdy je ten pokoj podobným způsobem užitečný.“

Zavedli mě do oddělené místnosti, kde byla všude všudy jedna postel a židle, a víc už nic, jenom ze svého lůžka jsem viděl zamřížovaným oknem ven. — „Spíte klidně?“ zeptal se mě doktor Altmann. — „Naprosto,“ odpověděl jsem, „jak večer ulehnu, tak mě ráno zase najdou.“ — „Takže vám nebude vadit, když vás teď sestra trochu přiváže k posteli. Je to jen kvůli nemocničnímu řádu — sem dáváme obzvláště těžké případy, a nejsem taky toho názoru, že bych měl sestram objasňovat všechny okolnosti vašeho přespání. Budete si taky muset dát píchnout něco na spaní. — „Ovšemže,“ řekl jsem. „Udělejte to se mnou, jak jen vám nejlíp vyhovuje. Nemám žádné zvláštní nároky — jen když budu moci spát.“ — Za chvíli skutečně přišla sestra a uvázala mi pečlivě ruce nad lokty a nohy nad koleny koženými popruhy k pelesti. Potom se vrátila s injekcí a podařilo se jí píchnout mně ji tak, že jsem o tom skoro ani nevěděl. — „To světlo vám bude možná trochu vadit,“ řekla mi, „ale je společně pro všechny pokoje v poschodí, nedá se vypnout. Budete si aspoň připadat jako venku za měsíční noci.“

Ale ještě ani potom jsem neměl mít úplný klid. Jakmile jsem byl takto opatřen, vrátil se ještě doktor Altmann s ce-

lým konciliem, pánové v kruhu obstoupili moji postel a doktor Altmann mi řekl: „Tak jak se vám to líbilo?“ — Nevěděl jsem, co mám říci. Jeden z pozvaných odborníků, obraceje se k doktoru Altmannovi, se mi snažil pomoci: „Je to úplný rozklad osobnosti; ne náhlý, ale postupující vytrvale a nezadržitelně každým dnem. Co chcete, to je úděl umělců a vůbec všech lidí s příliš živou představivostí.“ — Rád bych byl odporoval, že se mnou Nižinský mluvil docela rozumně, takže věru nevidím důvod, proč by ho měli hned strašit takovým slovem. Ale doktor Altmann mi nedal domluvit: „Myslíte, že se vám tady bude dobře spát?“ — „Výborně, sklíží se mi oči dřív, než budete za dveřmi.“ — Vzali mou letmou poznámku jako nepřímý pokyn k odchodu a slíbili mi vesměs, že se jistě ještě někdy setkáme. Tak jsem v místnosti osaměl.

Jak mě upozornil doktor, sotvaže zhasla nástropní lampa, rozsvítilo se namodralé světýlko přímo ve hlavách mé postele. Dojem měsíční noci byl dokonalý. Poprvé za celý den jsem měl možnost nerušeně si prohlédnout místo, ve kterém se nacházím, a důkladně jsem jí využil. Ale mimo postel a židli zde už nebylo opravdu nic, nepřihlížím-li ke stínu mříže, vržené na podlahu měsíčním světlem zvenku. Také postel byla docela prázdná, a jak jsem pozoroval, nedotčená předchozím hostem, neboť povlaky, přikrývky i prostěradlo byly úplně čisté a vyžehlené do tuha. Jak jsem se skláněl nad prázdným lůžkem, přišla mi na mysl výčitka proč jsem vlastně Nižinskému neodpověděl na jeho otázku po správném překladu slova *L'Insouciant* zavedeným a odpovídajícím slovem — *l'hostejný*. Potom jsem si řekl, že můj nepromyšlený převod toho slova jako „jednostejný“, je právě tak dobrý, ne-li výstižnější než ten, kterého se běžně užívá. Stanul jsem tedy u vybělené zdi, nohu přes nohu a s rukama rozhozenýma v neurčitém pohybu. Hlavu jsem sklonil poněkud k pravému rameni, jednak proto, že se mi z tohoto úhlu pohledu pokoj jevil názornější, jednak, abych zvednutím ramene zabránil padání lehkého atlasového

pláště, který mi ustavičně hrozil sklouznout. Tak jsem vyčkával rána. Moje punčochy z hedvábí měly ve světle noční lampy růžovomodré odlesky.

Praha

Duben 1961

Totéž později

Ve vzpomínce nabývá proud času obrys předmětu, jehož se dotýká — přizpůsobuje se mu tvarem. V pokročilejších letech života nabývají časové úseky let předchozích takového rozměru a té podoby, jako měly ony události a lidé, s nimiž je spojujeme, beztvare hodiny přítomnosti na sebe přijímají podobu křesel, v nichž jsme sedali, a lze je poznenáhlu hmatat, jak nám otřelý povrch jejich opěradel zůstal nevývratně v prstech. Dny, někdy tak nevýmluvné, dostávají teď hlas a znějí tónem našich minulých rozhovorů. Ptali se mne, jaké to je pohybovat se v těchto zeměpisných výškách. Ale po pravdě musím přiznat, že není rozdíl mezi pomalou chůzí po zemi, nebo rychlou jízdou, nebo konečně závratným letem v naddohlednu — jen je-li

pláště, který mi ustavičně hrozil sklouznout. Tak jsem vyčkával rána. Moje punčochy z hedvábí měly ve světle noční lampy růžovomodré odlesky.

Praha

Duben 1961

Totěž později

Ve vzpomínce nabývá proud času obrys předmětu, jehož se dotýká — přizpůsobuje se mu tvarem. V pokročilejších letech života nabývají časové úseky let předchozích takového rozměru a té podoby, jako měly ony události a lidé, s nimiž je spojujeme, beztvaré hodiny přítomnosti na sebe přijímají podobu křesel, v nichž jsme sedali, a lze je poznenáhlu hmatat, jak nám otřelý povrch jejich opěradel zůstal nevýratně v prstech. Dny, někdy tak nevymluvné, dostávají teď hlas a znějí tónem našich minulých rozhovorů. Ptali se mne, jaké to je pohybovat se v těchto zeměpisných výškách. Ale po pravdě musím přiznat, že není rozdíl mezi pomalou chůzí po zemi, nebo rychlou jízdou, nebo konečně závratným letem v naddohlednu — jen je-li

117

v každém případě ten pohyb stejně rovnoměrný a stálý. Není v tom žádný rozdíl, pokud totiž každý ten pohyb trvá: jakmile se čímkoli poruší, jakmile se jen o málo vychýlí jeho jednou určený běh, rozdíl se ozřejmí. Na zemi můžeme upadnout, jízdu poruší náraz — ale zřítit se je možné jen s výšky. Teprve „z roztrášení a pádu soudíme na velikost vzletu“ — neboť každý pohyb, řídicí se pravidly svého určení, je stejně samozřejmý a snadný, pokud nás nečekané vybočení z mezí nepřesvědčí o rozsahu jeho obtížnosti a o velikosti síly, potřebné k jeho dodržení. Opilost je razována střídavostí a tiché šilenství neurvalostí jasného úsudku. Na tomto zde můžeme začít stavět.

Náš svět je vymezen určitým počtem událostí a setkání, je v něm jen tolik a tolik různě proměněných skladeb, lze ho vyjádřit právě jen těmito a takovými slovy, vejde se celý do několika málo obrazů. Stačí k němu jen tolik a ne více knih. Na neštěstí je to soustava a jako soustava je uzavřen, pohybujeme se v něm narážejíce, a jediné, co můžeme dělat, je to, že jej pozorujeme, a pozorujíc jej, „vidíme stále víc a podrobněji, a odkudkoli kamkoli“. Kdyby postrádal řád, lépe řečeno, kdybychom se nad tento řád dokázali povznést, byla by zde velká naděje, že jej spatříme v jiném světle a plný věcí, vymykajících se předpokladu. Ocitli bychom se v bodu, o kterém bylo řečeno: „Všechno jsem učinil nové, neboť první věci pominuly.“ A toto „první věci“ znamená všechny věci a jejich podmiňování se navzájem. Tak to lze aspoň vyložit pomocí srovnávací jazykovědy.

Vyměnili jsme si nože při příležitosti, kdy si jinak lidé vyměňují prsteny. Tím bylo dáno znamení — důvěřujte prosím znamení — kudy se mají ubírat naše vzájemné vztahy. Protože znamení se nevyslovuje pouze dosud nezjevená povaha vztahu: jím se určuje jednoznačně i to, s čím chceme nadále mezi sebou počítat jako s výchozím

a platným; jím si v jistém slova smyslu sami uzavíráme všechny možné cesty, které snad byly nasnadě. Vyhybejte se znamením, protože je líp vyhnout se všemu určitému a jednoznačně jasnému. Kdybychom byli raději zůstali v neurčitosti — ale vyměnili jsme si nože namísto prstenů, a odtud až do konce se stalo nepochybným, co bylo dosud mezi námi nevysvětleno, odtud jsme věděli v každém okamžiku přesně, jak máme mezi sebou jednat. V tomto odstavci je výjimečně použito „my“ ve smyslu duálu. Jinak je toto „my“ vesměs nutno brát jako majestátní plurál.

Nevíme nikdy, kam až — jak daleko si budeme muset jít pro smrt a kudy nám při tom bude projít. Obalujeme se stále novými místy, jako cibulovými plátky, každý den přidává něco k naší tíži a jádro, kdysi bez námahy patrné, lez dnes už zjistit jenom hlubokým řezem. Proto se také vzájemně rozřezáváme, ne po kouscích, ale dobře mířenými ranami až do středu, a takto příhodně upraveni, podáváme se k nahlédnutí. Přitom snad nejde ani tak o chuť k poznání (protože jsme se dávno poznali, a nového není nic, než co je na první pohled zřejmé), jako spíš o tu radost z obnovované podívané na čerstvý řez; průřez je známý: odchlípená kůže, maso a kosti — ale vždycky nový je okamžik, kdy se rána, zpočátku neživě bílá, začne zalévat prosakující krví a vodou; a právě o tuto novost nám běží.

Vlastně se velmi málo měníme; a proměňujeme-li se (někdy to dokonce vypadá, jako bychom se docela obraceli), potom se vždycky vracíme, proměňujíc se ke své původní podobě, kterou jsme setrvačností poněkud opustili. Zůstáváním se odchylujeme: udržujeme se obnovovanou proměnou. Dotýká se nás v tom podstatně jenom dvoji druh lidí, shodných s námi: dvojníci a protichůdci. Jejich dotekem obnovujeme svou vlastní porušenou podstatu, kterou je nám, časem, příliš zatěžko snášet, a od níž, zůstaneme-li

nějaký čas bez protimluvčích, nepozorovaně a samovolně upouštíme. Setkání s vlastní podobou u druhého je pokaždé rozhodující náraz, z něhož můžeme vyjít buď jen úplnou ztrátou své podoby, nebo dokonalým sebeznovunalezením; ale k vyrovnání nemůže dojít, totiž k takovému vyrovnání, kdy každý něco dá a něco ztratí, a navrch zůstane lítost. Tento způsob povšechného vyrovnání jsme zavrhlí, jsouce sdostatek nelitostní k sobě i k jiným; a skutky milosrdenství od nás nelze očekávat. Ne nadarmo se říká: potkat dvojníka znamená uvidět smrt.

Jako jsou dva druhy lidí, první, kteří se nás nedotýkají, a druzí, jejichž prostřednictvím se poznáváme — a mezi těmito zas ještě dvojníci a protichůdci — jsou také dva druhy rozhovorů: řeči, v nichž nám jde spíš o povahu a tvář rozmlouvajícího, a v tom případě smíme dělat nejrozumnější ústupky proti svému přesvědčení a smýšlení, majíce je na mysli jenom jako cíl a v pozadí, můžeme se přitom docela vyhnout jakékoli pravdě o předmětu, je-li to na prospěch ozřejmení povahy toho, koho v rozhovoru sledujeme. Ale naopak jsou zase řeči (a často v ně první druh rozhovorů přechází, jakmile jsme si svým protimluvčím v dané chvíli dost jisti), při nichž je třeba mít na mysli zvláště hodnotu předmětu. Tuto hodnotu pak zjišťujeme slovy, často zcela bezohledně k osobě toho, kdo nám má odpovídat; neboť jsme učinili úmluvu, že budem jednat o předmětu, nikoli o sobě navzájem. Bez takového rozlišení je valná část našich řečí neplodná, protože ohleduplné ústupky během hovoru rozloží předmět, který jím měl vzniknout, v nejasný shluk různých vázaností a vztahů. Zatímco jsme jej měli právě ohraničit, a takto ostře osamocený postavit mezi sebe.

Je vzácnou vlastností některých lidí, že jim předmět za řeči neuniká a nerozplývá se, ale naopak ustavičně se vrací, přes nesčetné obraty stále zřejmější, a právě ve chvíli, kdy už se zdá, že je nenávratně zamluven, vyvstane náhlým

prostým poukazem z nepředvídaného osvětlení. Tak každá řeč, která vydala svůj předmět, má skončit jasným povědomím, že tímto slovem bylo konečně dořečeno a že opět nastal čas samoty a soustředění. Jenom neplodné řeči lze ještě dále rozvíjet a znova obracet ze všech stran; samy se k tomu nabízejí.

Místnost byla poněkud stranou hlavního provozu a měla jen nepřímé světlo, přicházející skleněným stropem. Podlaha byla z mramorových čtverců v podobě šachovnice, černých a bílých, a v důsledku toho snad byl sál vyhrazen hráčům šachu, nebyl-li už totiž za tímto účelem tak zařízen. Čelní zeď tvořilo po celé ploše zrcadlo, které jednak rušilo místnost v jejím přísně krychlovém uzavření, jednak však zase zdůrazňovalo její úmyslně pravidelný vzhled, protože čáry podlahy v prodloužení se tím zřetelněji sbíhaly, a tak — zvláště v pohledu ode dveří — vypadala celá místnost jako měřický nákres. Ke hře v šachy je potřebí dvou hráčů, nebo alespoň dvou hrajících stran, z nichž třeba jedna může být pomyslná, musí však být v poli zastoupena figurami své barvy, i když oběma stranami pak pohybuje jeden hráč. Nebylo tedy nic neobvyklého, vidět zde mezi skloněnými dvojicemi také osamělé postavy těch, kteří před přímým protivníkem dali přednost svému vlastnímu důmyslu, důvěřující, že stačí obsáhnout a postihnout i ty nástrahy, které může uchystat druhá strana, a kteří raději ustavičně mění pozici, aby zaujali místo sobě protilehlé.

Neobvyklé by bylo — a naše představivost sotva sahá tak vysoko, aby mohla u toho letného popatření vytrvat déle — kdybychom zde jednoho dne spatřili osobu, která, sedíc u stolku, čelem proti zrcadlu, hraje hru pouze figurami jedné strany, černými nebo bílými, ale s naprostou jistotou toho, že na její tahy odpovídá druhá strana, v poli nezastoupená, patřičným protitahem, takže potřeba ochrany a neomylně vedeného útoku není o nic menší, ba dokonce

že se v ničem neliší od postupu ostatních hrajících. — Při svých zvyklostech si asi nedovedeme představit složitost této hry. Nemůžeme však přesto vyloučit, že v místnosti, kam denně chodíme a kde trávíme většinu svého času (nikterak volného) nesedí právě tato osoba a nehraje právě takovou hru. Třebaže jsme však tuto možnost nevyloučili, takže do jisté míry sem chodíme, právě tuto možnost očekávající, přece budeme otřeseni a pohnuti („pohnutí“ zde neznamená dojetí, ale vyvedení z míry a ztrátu pevného místa) při jejím přímém spatření. Nazvěme tuto možnost přijmením.

Tady nadešel čas, vyvodit něco bližšího také o sobě, a protože jsem dřív než sebe pojmenoval osobu druhou, a protože jsem už předtím řekl, že se nás dotýkají jenom lidé, v podstatě s námi shodní, a to ať už ve smyslu přímém nebo opačném — nezbyvá mi, než přizpůsobit své vlastní přijmení jejimu; což je mi tím snazší, že se mu vpravdě také podobá. — Nebyl-li jsem překvapen jejím spatřením, nebylo to jen proto, že jsem ji delší čas čekal a její brzké objevení více méně předvídal: bylo to především proto, že jsem ji objevil jako bych ji znal. Dovedu si docela dobře představit, že (ačkoli to není ani pravděpodobné, ani vyčíslitelné) dávno před léty jsem ji vídal ustavičně. Takže když jsem ji teď poprvé uviděl, bylo mé největší podivení nad tím, jak jsem mohl vytrvat tak dlouho, nepokoušeje se ji ani vyhledat, ani zjistit blíž místo jejího pobytu.

„Čekal jsem takovou dobu,“ řekl jsem (zde se zamýšlená věta zlomila) — „než se vedle vás uvolní místo.“ — „Je tady tochu moc lidí,“ odpověděla, „nelze se tomu divit, při takovém počasí. Už jsem si myslela, že ani nepřijdu.“ — „Nikdy jsem nepřestal myslet —“ „Ano,“ přerušila mě, „patrně bude nejlíp, schováte-li se pod můj deštník, nebo pojedeme-li vozem, anebo ještě líp: přestane-li zatím pršet.“ — „Celou tu dobu jsem chtěl,“ ale při tomto třetím pokusu

jsem už zřetelně rozpoznal sílu, která lámala každou mou větu, sotvaže dospěla do půlky, nebo ještě spíš — dřív než překročila meze nezávazného úvodu. Zaslých jsem větu praskat v místě významového předělu, kde mělo následovat vlastní sdělení, pro mne důležité, a pak jsem se bezvýsledně namáhal přimět ji, aby sledovala můj záměr: jako by narážela na zeď, slova odmítala vypovídat cokoli závažnějšího, a mohl jsem jenom přihlížet, jak bezpečně se uhýbají ke zjevným jistotám.

Neměl jsem na mysli nikterak rozhodující sdělení, ale ještě teď jsem přesvědčen, že by se jimi bylo mezi námi mnohé objasnilo, kdybychom se na nich byli dohodli. Kdybychom se byli domluvili, zač budeme považovat všechno, čím jsme snad byli v předcházejícím čase — budeme-li to totiž považovat za něco. Snad by bylo také stačilo říci aspoň: „Nebudeme o tom mluvit,“ aby se všechno předchozí zasunulo na patřičné bezvýznamné místo; — jelikož to však nikdo z nás neřekl, byl jsem chvílemi nucen pochybovat o tom, co jsem až dosud považoval za zjištěný předmět své paměti. Důslednost, s jakou slova odmítala cokoli, co by se jen vzdáleně podobalo vážnějšímu sdělení, zaváděla každý můj pokus — nedokončený. Domluva byla nemožná. Hovořili jsme nejdřív o dešti, později o lodní dopravě, ještě později o chovu hrdliček, který se v poslední době tak velkou měrou rozmohl. „Nesmíme zapomenout na kanáry,“ podotkla, „také kanárů bylo letos požehnaně.“

Není smutnějšího pohledu, než pohled na člověka, který se rozchází se svým zdravým rozumem. A přece si nemůžeme být jisti, není-li to jen zbytečná pýcha a neuvážená tvrdošijnost, co nás udržuje při rozumu, co působí, že na něm silou a mocí trváme a že si na něm dokonce tak neobvyčejně zakládáme, zatímco naše nejvlastnější mohutnost — schopnost, kterou se snad nejvíc lišíme ode všeho neživého — není v rozumu a jeho hrubé jednoduchosti, ale v nepo-

měrně jemnější složitosti zmatené mysli. Trváme nerozvázně na dobře zdůvodněném řetězu příčin, žádáme, aby slova byla ve shodě s myšlením, a nepochybujeme, že na každé prohlášení musí následovat jemu odpovídající výkon. — Jenomže právě to, že nás pohled na člověka, jehož myšlenky, pohyby a slova se mezi sebou nenapravitelně rozcházejí, naplňuje takovým smutkem, svědčí spíš pro naše špatné svědomí, ne zcela prosté závisti, než pro politováníhodnost takového rozkladu.

Teď už bylo dost řečeno, aby na základě rozvrženého půdorysu bylo vyvedeno třeba sebeskromnější povídání, nijak zvlášť pozoruhodné; — ale právě proto v tomto okamžiku obrátím, a budeme se zabývat rozkladem nejen tohoto dosud nenastalého povídání, ale také soustavným rozrušováním dříve daného půdorysu. Pomineme jevy průběžné a přidržíme se nezbytností. — Co je nevyhnutelné, co je nadevšechno zřejmé (už jen z tohoto letmého rozvrhu) je jistota podlehnoutí, jistota znehodnocení záměru: modrý pták vynesén na světlo pokaždé ztrácí barvu. Jedna věc však přece jen závisí na nás — velikost odporu a nadměrnost protivenství, které si vybereme ke své porážce.

K stáru se náš život podobá čím dál víc jízdě rychlíkem za mrazivého rána. Ze všeho, čím jsme se kdy chápali kolem míjejícího světa, zůstává jenom vědomí rychlosti v pohybu. Zpočátku jsme aspoň chvílemi dýchali na okenní skla, stále znovu se pokrývající krystalickou námrazou, chvílemi jsme je otírali a zahřívali rukama, abychom aspoň něco zahlédli z ubíhající krajiny; ale protože to, co se nám podařilo zahlédnout, bylo stále stejné a opakující se — neúměrně k vynaložené námaze — upustili jsme od dalších pokusů, a výhled za sklem se opět bezpečně uzavřel. Zbývá nám aspoň doufat, že jinovatka venku nějakým způsobem odpovídá ledovým vzorcům na vnitřní straně okna a že obojí jsou stejného složení.

Vytkněme si především cíl: tím aspoň bude dán směr, kterým se budeme ubírat, a řekněme hned, že naším cílem je znázornění onoho nerozměrného bodu, který je současně naším východiskem. Je všeobecně známo, že takovým znázorněním v čase je krajně napjatá linie, na niž nepůsobí žádná vnější síla, anebo — lépe řečeno — na niž působí mnohé síly, vzájemně se vyrovnávající až k zrušení. Bude tedy zřejmě obrazem toho, co nemá žádný rozměr, řeč dlouhá na několik stránek. Druhá podmínka, stejně bezpodmínečná jako předchozí, je krajní napětí našeho řečnického výkonu — napětí určované ne tak tajemností zápletky, jako spíš úsilím o překonání rostoucího tlaku, který vzniká nadměrnou rychlostí, a staví se do cesty pronikajícímu slovu, vyslanému do neznámých končin.

Jak už z předchozího vyplývá, snažili jsme se až dosud vyhnout čemukoli určitému. Ocítáme se v podobném postavení, jako jsme, kdykoli se pokoušíme vylíčit někomu sen, který nám utkvěl v mysli. Sen totiž — pokud jste si toho ještě nepovšimli — je ve svém přímém průběhu vždycky naprosto určitý, od okamžiku k okamžiku přesně rozlišitelný — ale pouze když ještě spíme. Jakmile bychom se jej pokusili popsat v bdělém stavu, jsme přitom chtě nechtě nuceni znejasňovat a mást ty nejjasnější obrazy, jak si je vybavujeme. Protože přechod z jednoho stavu do druhého, od spánku k bdění, je přese všechnu spojitost změnou tak zásadní povahy, že popis viděného ve snu, stejně jako snové vidění událostí bdělých, vyžaduje nevyhnutelně úplnou proměnu — prostředky právě opačnými — aby výsledek byl odpovídající. Tak cokoli vidíme ve snu, nepopíšeme nikdy jinak, než s použitím rozptylujících přívlastků, jako jsou: „jakýsi, nějaký“; — cokoli ve snu navazuje přímo a bezprostředně na předcházející, neuvedu v souvislost bez bezradného: „znenadání, nevím jak se to stalo“. Tímto rozostřením dosahujeme — zdá se — účinu, který odpovídá původně určitému vidění ve snu.

Věc se však stává ještě složitější, když — jako v našem případě — nezamýšlíme podat přepis snu, a když nadto ještě máme oprávněnou nedůvěru ke všemu znejasňujícímu, ať už jsou to hromadné přívlastky („nějaký, jakýsi“) anebo bezdůvodné vazby („nevím, jak k tomu došlo“). Přece však sama povaha předmětu je taková, že nás výslovně nutí k dokonalému převrácení všech prostředků, takže tedy, čím jasnější je předmět a naše představa o něm, tím neurčitější je dostupná výrazová látka, která mu odpovídá. Takto jsme tísněni z mnoha stran — jednak náklonností k řádu a k prokazatelnému zdůvodnění každého dalšího kroku, jednak nezbytností, zdržet se čehokoli jednoznačného — že snad výslednice, kterou opisujeme onen bezrozměrný bod, ani nemůže být jiná, než přímá, a tak krajně napjatá. Protože nátlak, omezující nás ze všech stran, je tak velký, že se vzájemně popírá.

Celá podivuhodně promyšlená soustava nařízení nám dává jasné povědomí o tom, co právě v tom kterém okamžiku nesmíme — zde nejsme nikdy na pochybách. Ale stejně soustavně jsme v naprosté nevědomosti, co smíme, přesněji: co máme udělat na místě nedovoleného. V našem povědomí zeje ustavičně mezera toho, co bychom právě jedině potřebovali vědět, totiž návrh postupu, schválený návod, podle něhož by se bylo lze řídit. (A skoro se nabízí říci: jakéhosi návrhu, nějakého schváleného postupu; neboť jejich nepřítomnost v našem jednání je tak dokonalá, že o nich nelze mluvit bez tohoto zpřesnění.) Proto se naše jednání — které se vždycky děje v mezeře mezi tím, co je zakázáno, ale kde přesto není žádných příkazů — tak blíže podobá libovůli a schválnosti, proto tak často vypadá, jako by bylo ovládáno čirou náhodou.

Proti tomuto zdání však nepostavíme žádné vyvrácení, proti popření nebudujeme tvrzení. Řekněme jenom: podobá se, jako by to bylo skutečně tak. A otázku, je-li tomu

tak (to jest: jednáme-li vpravdě jenom schválně a nahodile, když můžeme znát pouze zákazy, aniž nám bylo cokoli přikázáno), anebo není, tuto otázku necháme jednoduše bez poznámky vyznít. — Mimoto nám přichází právě včas a vhod vzpomínka na klenbu klášterního kostela v Břevnově. Dal-li si někdo práci s proniknutím do složení této stavby, jistě mu neuniklo, že malované průhledy do pomyslných nebes jsou tady pouze v těch částech celé klenby, kde se promítá vzájemný průnik oválných prostorových útvarů, z nichž je seřazen prostor lodi — tedy vlastně v místech, kde je hodnota hmoty záporná a neproniknutelnost těles popřena. Lze předpokládat, že by stačilo, aby boční zdi poodstoupily od sebe tak, že by se vzdálenost mezi nimi zvětšila, a průniky zmizí, průhledy nebes se uzavřou v bezvýhledně k sobě přiléhajících přímkách. — Lze to ostatně dokázat ještě jinak.

Ve své věci — jako v mnoha jiných — jsem se raději dal zastoupit, než abych se jí účastnil osobně. Přirozeně jsem dal přednost tomu, vysvětlit důvěryhodné osobě všechny potřebné vztahy, jakož i svoje osobní stanovisko v dané věci, a pak jsem ji vybavil plnou mocí, aby jednala podle svého vlastního uvážení a v souvislosti s tím, jak se okolnosti vyvinou. To je tak: obecně vzato mám dost jasný přehled o svých záležitostech, i o tom, co která z nich vyžaduje a co je v ní zapotřebí zařídit, ale většinou jsem o svých věcech tak příliš přesvědčen, že předpokládám, jako by všichni ostatní byli téhož mínění se mnou; takže jejich odlišný názor mě zastihne nepřipravena, a jelikož také nejsem s to sledovat jemné, rozhodující obraty v působení názorů a vzájemném rozložení sil, pravidelně svou věc zkazím. Důvěryhodní a nezištní lidé mají zase schopnost vyrovnávat se s bezprostředně vznesenými námitkami, odpovídat na ně, nebo je dokonce vyvracet, přimět odpůrce k úplné změně názorů a konečně ho přivést na svoji stranu. Tak spojenými silami zdoláváme nepřízeň okolí.

Mnohdy mi bylo vyslechnout posměšné výroky o tom, že snad i na svou smrt si zjednám vyslance a pošlu ho místo sebe. Považuji tento názor za přemrštěný a nepravděpodobný, přece však nemohu zapřít, že už jsem jednak podobný případ zažil, a potom — především — že se k této nejvěcnější věci opravdu necítím povolán, třebaže o ní chovám vědomí dost podrobné a přesné — jistě přesnější než většina mých posmívačů. — Případ, který mám na mysli, nehodlám v dohledné době opakovat; poslouží mi však přece, abych teď na něm ukázal, jak dalece měli pravdu a jak si přese všechno vážím jejich postřehu. Tenkrát jsem totiž, zabývaje se zvláště soustavně úvahami o hodnotě výkonu smrti, obeznámil jednoho člověka s výsledky svých úvah tak názorným a přesvědčivým způsobem, že tento člověk zanedlouho na to zemřel, což mi pak přičítali k osobním zásluhám. Ale nejsem si jist, byla-li moje účast při tom tak rozhodující, abych si tuto zásluhu také po právu přivlastnil.

Nechci však mluvit jen o svých lepších stránkách. Hodlám se ostatně vrátit ke svrchu uvedené sdílnosti, s jakou jsem předal, seřadiv přehledně její náležitosti, svou věc do povolanejších rukou. — Při této příležitosti jsem také promyslel a vypracoval soustavu souběžně rozmístěných dějů, která je mým vlastním vynálezem, dosud nenapodobeným, a kterou tady zamýšlím vyložit, především právě z důvodů její dosavadní ojedílnosti. Protože tamtudy se mi zdá prosvítat skromná naděje, že si snad přece jen lze v tom tak podrobně známém světě usmyslet něco, čemu v předcházejícím naprosto nic neodpovídá, — a tedy (pokud vám soudobá mluva znaků není tak úplně cizí) že snad lze přece jen dokázat tento svět jako soustavu neuzavřenou. Což nemá jinou výhodu, kromě jediné, že by totiž bylo lze očekávat jeho zpestřenější zábavnost.

Maje se kupříkladu setkat s tou osobou (a neutíkám se k neurčitosti, když ji přece označuji nejurčitějším osobním zájmemem) sjednal jsem si spolehlivého zástupce, a obeznámiv ho s celou závažností, jakož i s mimořádným významem, jaké pro mne má toto setkání, vyslal jsem ho tam namísto sebe. Nemohl jsem se sám účastnit, bylo to pro mne příliš důležité, a potřeboval jsem všechnu schopnost svého málo výkonného rozumu. Takové soustředění umožňuje jen přímá neúčast na věci.

Pozastavme se nyní nad rozdílem, který je zcela patrně mezi výrazy: „přímá neúčast“ a „nepřímá účast“. A protože jsem člověk jednostranně zaujatý, a nic mi není cizější, než všepřijímající nerozhodnost, prohlásím se ihned ve prospěch prvního z obou. Nepřímou účast bych považoval za zvrhlost svého druhu; ale přímá neúčast je činný a účinný způsob zasahování do děje, a naší povinností, po mém soudu, je právě zasahovat do děje, nikoli mu jen přihlížet a nechat jej mimovolně plynout. Tím ovšem nemám v úmyslu tvrdit, jako by to byl jediný způsob, nebo dokonce nejlepší. Jde jenom o to, abychom si každý našli takový, jaký mu nejlépe vyhovuje: tento zde je mi nejvíc vlastní a ponechává mi nejvíc otevřených možností.

Pokud jde o ten důmyslný objev souřadných dějů, musím podotknout, že jsem častěji trávil den ve společnosti lidí, na kterých zvláště nezáleželo, abych za prvé nebyl rušen ve své soustředěné neúčasti na svých vlastních záležitostech, za další proto — že jsem byl odjakživa nakloněn tomu bezprostřednímu hemžení, které si nepřikládá žádnou chmurně osudovou významuplnost, čímž konečně nabývá zcela samostatné hodnoty. Zvláštní případ však nastával tehdy, kdykoli jsem se ocitl v postavení, podobnému jako vejce vejci tomu, na jaké jsem pravidelně posílal svého spolehlivého zástupce. Nemohu ani tady připustit, že by v tom případě bylo se mnou zahráváno bez mého přičinění; —

přes všechnu ošemetnou shodu jsem právě tyto případy vtělil do své objevené soustavy, takže pochybnost — i když jí nebylo lze zcela vyloučit — přece byla omezena jen na hloubavé zamýšlení.

Mám-li být zcela přesný, vedla mě záliba v neúčasti k tomu, že jsem dal přednost rozmlouvání s někým, kdo se tomu, s nímž jsem si vskutku přál rozmlouvat, pouze podobal; a že jsem se obecně raději zabýval věcmi, které se něčemu podobaly, než těmi, které něčím byly. Protože myslím, že od toho, co se podobá, nám zbývá daleko větší možnost prohlédnutí k vlastní skutečnosti, než od toho, co je zcela určité: zůstává volnost srovnávat, která je samotným jsoucím bezvýhledně zakryta. Srovnáváním můžeme dospět nepoměrně dál, než pouhým zjištěním, protože mezerou lze proniknout snadněji, než přesně se kryjícími obrysy. Chápu, že je to počínání možná poněkud podivné: ale vyhovovalo mi být spíše něčím jiným, než čím bych vskutku chtěl být, namísto abych překryl úplně svoji představu a umenšil ji svou neúplností.

Je také potřebí vědět, že ostatní kolem nás zpravidla přijmou daleko samozřejměji, co pro nás samotné bylo předmětem nescíslných pochybností; a že čím více váháme uznat opravdovost svého výmyslu, tím bezpečnější jistotou se on stává našemu okolí. Ale třebaže to víme, třebaže do jisté míry spoléháme právě na tento podivuhodný obrat, který podstoupí naše smyšlenka v povědomí druhých, přece se nám toto jejich přesvědčení nikdy nestane oporou natolik, abychom o ní sami mohli být dostatečně ujištěni. Tak o vynálezu vždycky nejvíc pochybuje jeho objevitel, o únosnosti stavby stavitel, a o smyslu řeči mluvčí sám. Z tohoto hlediska se nám jeví pochopitelnějším Fontenellův výrok o Leibnitzovi: „Un architect a fait un bâtiment si hardi, qu'il n'ose lui-même y loger, et il se trouve des gens qui se fient plus que lui a sa solidité, qui y logent sans crainte,

et, qui plus est, sans accident“. — Méně zarážející v tomto výroku je přístavek „bez obav“; ale jeho závěr („a nadto bez nehody“) je právě ta část, které vděčíme za své nejnezdůvodnitelnější naděje.

Často jsme v rozhovoru svědky toho, jak velmi jsme vedeni spíš snahou porozumět a přitakat mluvčímu, jehož jsme si zvláště oblíbili, místo co bychom sledovali smysl jeho vývodů a snažili se mu odporovat. Protože začasť potřebuje právě náš odpor k tomu, aby se ve svých vývodech utvrdil — daleko spíš, než náš nevýmluvný souhlas. (Pozoruj, že se pro ustavičné odbíhání nikdy nedostanu k věci, jednou započaté. A — mírně řečeno — rmoutí mě tato slabost záměrného myšlení, která je tím jen ještě zjevněji doložena.)

Dopouštíme se omylu, nasloucháme-li si příliš pozorně.

Lituji někdy, že nejsem obdařen opravdovským nadáním spisovatele: tak bych si zachoval mnohem více z toho, co jsem kdy — tu i onde — viděl, jen mírně upravené a skloubené předzjednaným nápadem. Bylo by to tak utěšené, kdyby mé vypravování bylo jako živé. Zachoval bych si vzpomínku na rozptýlené podoby své nedělitelné lásky a na mnoho jiných věcí, které mě po čase vždycky znova zajímají. Ale nedovedu to, nebo spíš: utvrzuji se v přesvědčení, že se snad do rytmu a tónu takové řeči podobné obrázy ani nehodí, ještě víc, že snad je rytmus a tón řeči dokonce sám sebou vylučuje. Ohlížím-li se, kde se ve mně vzala ta zatvrzelost ke zpodobování viděného, zjišťuji, že jsem jí nebyl ovládán vždycky, ale že náklonnost k ní, odjakživa mi patrná, časem zesílila a převážila všechny ostatní.

Vezmu si za příklad jednu z prvních zachovaných povídek: asi sedmistránkový příběh se spojitým časem děje,

zaujímajícího rozlohu dvou dní. Má dvě hlavní postavy, jednu činnou, jejíž příběh se v udaném čase udá, druhou trpně přihlížející, která ve stejném čase sleduje průběh děje, aniž se jí podaří do něho zasáhnout. Sám příběh je zcela neskutečný a nemusím ani dodávat, že mi ve zpětném pohledu připadá poněkud nepřipadný. (To je tak nabíledni, že o tom není třeba zvlášť mluvit.) Ale každá maličkost, každá jednotlivá zvláštnost toho nemožného příběhu („nemožného“ ve smyslu neuskutečnitelnosti i ve smyslu hodnocení) se váže k něčemu viděnému, dobře mi známému a pozorovanému v tehdy mi současném okolí. Ještě dnes mohu rozeznat, ke kterému okamžiku se váže ta která věc, tam zpodobená, a převýšená potom samotným příběhem.

Trávil jsem tehdy léto na hradě poblíž Brna; z tohoto hradu jsou — kromě ostatních věcí, ne tak zcela přímo zřejmých — zvláště dva okamžiky, popsané takřka beze změny: první je cesta úvozem, nad kterým je pole s vysokými klasy (nevyznám se v druzích obilí) a jimiž prosvítá měsíc: — druhý je strom s větvemi ve tvaru svícnu, který jsem jen pro zvuk toho slova pojmenoval tuje. Oba jsou obrázky jako vystřižené z pohlednice. Další — vybírám namátkou — je obraz modré konve, viděné v polospánku ve vlaku — opuštěné majitelem, který se zabral do hovoru — a sunoucí se při nárazech vozu stále blíž k okraji sedadla. (Už tehdy jsem hodně cestoval.) — Ale mluvím o tom všem především z toho důvodu, že chci na tomto místě podržet známou tvář, která mi později právě tyto okamžiky připomněla a určila. Tutou tvář jsem nikdy tak přesně nepopsal, a jelikož se mi dnes už z větší části její podoba vytratila z paměti, a jelikož nadto jsem mezitím ztratil schopnost, neřku-li vnímat, tedy zcela jistě aspoň popisovat viděné — patrně to už nečiním. Přesto však zde touto oklikou usiluji o její přítomnost.

Jsem upřímně zvědav, jaký konec vezme tento postupující odvrát: protože časem se mi zpřičilo skládat neskutečné příběhy z viděných maličkostí, ale nejen to, dnes už mi připadá nepoužitelný také každý obrazný způsob vyjádření, při němž se dokonce i jednotlivosti převádějí do neskutečné podoby; připadá mi nepoužitelným proto, že při něm lze jednoznačně určit klíč, podle kterého se tato přeměna děje — a od okamžiku, kdy je tento klíč rozpoznán, ztrácí příběh na účinnosti, protože v něm nemůže dojít k překvapení. Tak otevřeně řečeno, vidím jen zcela nepatrnou možnost k proniknutí. Této možnosti ovšem ze všeho nejvíc důvěřuji, protože je všeobecně známo, že čím větší úzkost („úzkost“ nikterak ne filosofickopojmová, ale co do vzájemného vztahu dvou rozměrů), tím větší jistota, že tudy projdem: jenže jsme tak málo trpěliví, že nás potřebná vytrvalost příliš často opouští.

Zabývali jste se někdy zjištěním, jak vzniklo, z čeho se skládá, nebo s čím je spojeno slovo „peprnost“? Pochybuji, protože ani mně to dosud nepřišlo na mysl; ale právě teď se tím hodlám zabývat. Slovo „peprnost“ je zřejmě v prostředkujícím spojení se slovy „pernost“ a „permanence“ — pozorujeme-li totiž všechna současně. Dále — už volněji — s ním souvisejí ještě slova jako „perný“, „vedro“ (parno), „opeřenec“ a mnohá další, jejichž spojitost s daným byste možná pokládali za méně prokazatelnou, než byla u dříve uvedených, a z toho důvodu je zde také neuvedu, třebaže je mi jejich vzájemný vztah zřejmý. Protože především mi nejde o to zjišťovat, co je zřejmé mě samému, jako spíš o to, učinit alespoň něco z toho pro vás pravděpodobným. A domnívám se, že — vzhledem k velikosti námahy, měřené omezeností mých schopností — to stále ještě dává výsledek nikoli nepatrný.

Nejpodstatnější potřebou je nám jistě potřeba volnosti, a k této volnosti je v první řadě třeba určitá dostatečná

rozloha prostoru, v němž bychom se mohli pohybovat. Prostor naší volnosti nás musí vždycky poněkud přesahovat, protože bez možnosti pohybu bychom ho nedokázali udržet v daných mezích, a okolní, nepřístupné prázdno by nás nevyhnutelně zahltilo. Rozloha místa, které zaujíáme, a v důsledku toho také míra naší volnosti, záleží tedy pokaždé na velikosti našeho výkonu, který lze, vzhledem k jeho povaze, označit nejlíp jako výkon vzpěračský. A pokoušíme-li se proniknout do okolní prázdnoty (prázdnotou nazýváme to, co přesahuje meze našich možností) a pokoušíme-li se dále nějak zaznamenat toto proniknutí, nedaří se to jinak, než sledujeme-li obrysy nám dostupného prostoru — to jest ona místa, kde je náš prostor ohraničován prázdnotou, a kde končí. Tak se nám prázdno jeví jako dutá forma, jako obrácený tvar té podoby, kterou jsme se mu sami vzepřeli.

Vždycky jsem byl nejšetrnější ke svým snům, neshledávaje potřebným na nich cokoli měnit. Domnívám se, že sen je jednak naším nejčirějším výmyslem, jednak událostí, která je nám co nejméně dána, a aniž na ni můžeme působit — v obojím případě je to skutečnost velmi samorostlá; takže (třebaže se zpravidla příliš neohlížím na souvislost toho, co právě říkám) — pokud jde o sny, můžete mi věřit doslova. — Jestliže jsem tedy přesnosti řeči nadřadil už jenom přesnost snového děje, mohu teď znovu popsat jednu příhodu, o níž už kdysi byla řeč: tuto řeč jsem sice obezřetně sprovedl ze světa, nepodařilo se mi však učinit totéž s onou příhodou. To bylo tak:

— Dům začal hořet od střechy, a zatímco jedni pracovali na uhašení požáru, nás ostatní poslali dál od ohně. Nejdříve jsme šli po hrázi, dost bezpečné a pohodlné k chůzi, potom se cesta ztratila a krajina byla velmi neschůdná; nebylo lze rozeznat pevnou půdu od močálu. Samozřejmě se stalo, že mě ostatní dávno předešli, a jak tak jdu, hledaje s ros-

toucími obtížemi alespoň trochu jisté místo pro příští došlápnutí — najednou proti mně pták. Podobající se holubovi, ale velikosti páva. Pták stojí v mokřině, a nemohu přes něj dál, protože obejít ho nelze, a protože — tady jsme právě u toho — protože především se ho bojím. Jenomže jak vidím, někdo se pro mne vrátil: stojí naproti mně, kde už zase je sucho, a vyzývá mě, abych jen překročil tu louži, že už jsou všichni ostatní daleko vpředu. Dávám najevo, že nemohu, že se bojím toho ptáka, ale zároveň se snažím, aby to pták nezpozoroval, anebo aspoň aby z mých pohybů nevyrozuměl, že se ho bojím. Člověk naproti povídá: „Řekni mu, že se chce, aby se šlo pryč — totiž, řekni, aby se odešlo — ne, raději ať se jde z cesty, ať se uhne — ;“ ale jeho řeč se pořád zaplétá, a vidím, že se mu nikdy nepodaří strefit se do toho jedině žádoucího tvaru věty, v níž by se pravilo, že já chci jít, a že pták mě má pustit; ale co horšího, navíc se začínám dohadovat, že jakmile se mu podaří dosáhnout toho určitého tvaru, vyzní to nakonec tak, že pták chce, a že já mu mám ustoupit z cesty. Az toho, jak málo se člověk naproti snaží uvést svá slova na pravou míru, soudím, že jsou oba (člověk a pták) proti mně smluveni. — (Konec snu.)

Nesmíme připustit, aby nám byla vnucena, jako jediné východisko, pouhopouhá dvojice možností, bez možnosti třetí. Musíme se za každou cenu vyhnout tomu, abychom nepropadli přesvědčení, že ono „sevření nestvůrných a vymyšlených kleští“ je opravdu to jediné a nevyhnutelné, a že — vidíme-li na straně jedné holou nemožnost, a nepřijatelnost na straně druhé — že tím také náš výběr končí. Ovšemže nemiluji den, a právě tak se bojím noci. Je obtížné soustředění o samotě, a každá společnost nás odvádí. Jenomže jde právě o to, nepřipustit, že jedním nebo druhým to končí. — Obecně se myslí, že postrádáme nepřítomné; proti tomu se domnívám, že daleko spíše postrádáme právě přítomné, ačkoli ovšem nevylučuji předem možnost bezprostředního působení. (Tato zdvořilá věta se mi vynořovala pokaždé, kdykoli jsem se nadechl, a mizela opět s kaž-

dým vydechnutím. Takže si zdaleka nejsem jist, je-li to zrovna ta věta, kterou jsem měl na mysli.)

Tady uděláme záložku: předpokládám totiž, že jste už poněkud unaveni tím v přísné závislosti skloubeným děním, a všemi těmi odpozorovanými a příliš na věcech lpějícími podrobnostmi — proto si nyní dovolím změnit směr a podniknu (ovšem s vaším předběžným souhlasem) na rozdíl od předchozího, odskok do oblasti ryze uvažovací. — Uvažoval jsem o tom, jak by to asi vypadalo, kdybych od tohoto místa obrátil pořad své výmluvnosti, a počínaje předchozím, postupoval opačným směrem k nejbližší dřívějšímu odstavci, až bych se dostal k úvodnímu — a jestli by to totiž bylo lze rozeznat. Podotýkám, že bych při tom chtěl opakovat takřka doslova a do písmene totéž, co jsem už na tom kterém místě byl řekl (dokonce možná slovy nepřiliš odlišnými), takže by vznikla stavba oboustranně souměrná podle středu — který je na tomto místě — a jejíž začátek a konec by se stýkaly: had zahryznutý do ocasu.

Co mě odvrátilo od provedení toho záměru, byla pochybnost, zda právě takové příliš zřejmé prostředky skladby v ní nakonec nezůstávají také nejvíc skryty; — a zda se náš záměr neprosazuje tím účinněji, čím rozhodněji mu odporujeme a čím usilovněji se jej pokoušíme ukrýt ve svém vědomí. — Ale především toto líbivé a dodatečně zcela přijatelné vysvětlení (proč jsem se vzdal svého pokusu) zde podávám hlavně proto, abych se vyhnul jinému slovu, s nímž se vzájemně obcházím, pozoruje ho úkradkem, a které jen krajně nerad nazývám plným jménem: nenávratnost. — Bylo to řečeno — tedy to rychle zamluvíme.

Svou zavilostí jsem si způsobil už mnohé nesnáze a doplácím na ni ustavičně. Chtěje být neviditelný a přeje si pozorovat nepozorován, stal jsem se nápadným, ba ještě

o něco nápadnějším. Jednou večer — například — jsem si přál být přítomen v nějaké neživé věci, v kusu domácího zařízení (v okenní zácloně), jenomže to právě způsobilo výtržnost, která se ovšem obrátila proti mně. Protože kdo je to přísně vzato pořádek, pohybují-li se věci, které mají němě naslouchat a za všech okolností vytrvat na svém místě, nejsou-li přemístěny? Jistě to nepůsobí dobrým dojmem, a pohoršení, které tím vzniká, je docela pochopitelné. Ani se neohlédnete, vstane-li váš host a přechází-li hodinu po místnosti, rozmlouvaje s vámi. Ale osloví-li vás vaše plnicí pero anebo sklenice, ze které se chystáte napít, přinejmenším se podíváte a zamyslíte se nad tím: neboť to je nepatřičné.

A jsou ještě jiné věci. Zapomínáme dýchat, a vzduch, který dlouho nikdo nedýchal, se stane nedýchatelným; — po nějakém čase, když jsme jej dost dlouho nechali v nehybnosti, odmítá, aby byl vdechován, protože tomu přirozeně odvykl. O slova, která jsme zapomněli říci, omylem anebo z nedbalosti, narážíme stejně tvrdě, jako o jiná, která jsme řekli zbytečně navíc. Jenomže jedno je jisté: zapomenutá slova měla být řečena, aby se stala zbytečnými, a zbytečná slova jsme si měli odpustit, aby nás tížila zapomenuta. Tady je těžké vybrání a dobrá rada drahá — nejlíp ještě tak hmatat po zdi, nezůstala-li někde trhlinka.

Ať chci nebo nechci, jakmile jsem se ohlédl po té rozloze, jejíž počátek jsem vytkl větou: „Ve vzpomínce nabývá proud času obrys —“ atd. (a ohlédl jsem se v tom okamžiku, kdy jsem řekl: „Tady uděláme záložku“) — zjistil jsem, že se v ní (v rozloze) počíná zabydlovat něco nedobrého, protože neúmyslného, že se té stavby, kterou jsem tak suše vymezil a rozčtvrtil, aby se stala zcela neobyvatelnou, pokouší využít nezvaný příchozí, aby se zařídil (přicházej

k hotovému) bez mého vědomí zcela podomácku. A pozoruji s podivením, že by snad mohlo dojít k tomu, že by citlivější a dojmům přístupnější z vás mohli na určitém místě dokonce prohlásit: „Jaký srdceryvný příběh! Jaké nesnesitelné, ale jak barvitě vylíčené povahy!“ — Nato si zastru tvář a oddám se beznaději.

Jenomže posud se ještě nikdo nenastěhoval, a taky doufám, že pokud tady jsem, neodváží se nikdo uvázat v užívání toho domu. Zatím sem zájemci jenom nahlízejí, využívajíce mé chvilkové nepozornosti nebo zaujatosti jinými neodkladnými věcmi. Ale mám ještě pořád volnost, uchystám-li jim labyrint, nebo pohodlný dům k obývání. Spíš si však myslím, že bude oboustranně prospěšnější zmást ještě trochu půdorys domu tak, aby, až sem vstoupí, našli schoďště tam, kde posledně byla chodba, a na místě pokoje zase výtahovou šachtu. — Mýlil by se, kdo by mé počínání nazval zlomyslným, protože to není zlomyslnost, ale důvěra v bystrý postřeh.

Někteří lidé se za celý život nenaučí umístit ve větě čárku, kam patří. A přece je správné rozdělení a uspořádání věty, jehož je čárka úhelným kamenem, základ přesného myšlení, a tedy poznání — stručně řečeno — (soustředíme-li se právě na tuto podrobnost) bez přesného umístění čárky není postihujícího poznání. Základním omylem, jehož se nejčastěji dopouštíme, je totiž názor, jako by čárka byla znamením, které se váže ke spojce, uvozující další větu. Nejdřív ze všeho je třeba zapomenout tuto školskou pomůcku, pramen všeho zla. Neboť souvětí je tělesný, objemový celek, který je třeba nahlížet, jako zbudovaný v prostoru: jeho jednotlivé věty jsou prostorová tělesa, vzájemně se prostupující, a někdy (v případě částí nebo celých vět vložených) dokonce tělesa nespojitá, přerušovaná. Čárka pak stojí zcela samozřejmě v tom místě, kde se buď okraje těles stýkají, nebo — jde-li o větu vloženou — povrchem

jednoho proniká úsek jiného prostorového útvaru. V tom se nelze zmylit. Předchází-li nebo následuje to nebo jiné slovo (spojka), nemá pro postavení čárky ve větě nejmenší význam.

Ale dostal jsem se už příliš daleko od toho, co jsem vlastně chtěl. A chtěl jsem vlastně mluvit jenom o tom, jak jsme se tenkrát setkali v místnosti, kde se hrají šachy, a o všem ostatním, co s tímto setkáním souviselo. Jenže ani to ještě není docela přesné. Chtěl jsem se ve svém vypravování dostat až k tomu místu, kde jsme se tenkrát setkali, chtěl jsem svou řečí připravit místo pro naše setkání. Nic jiného nebylo cílem tohoto úsilí, proto taky jsem pojednou obrátil pořádek své řeči, abych se znova, tentokrát pozpátku, dostal k tomu místu, kde jsme se měli setkat — když jsem si totiž uvědomil, že (mluvě napořád a o všem možném) místo abych se mu blížil, stále se od něho vzdaluji. Dostal jsem se příliš daleko; zdá se mi, že jsem promeškal svou příležitost a nenávratně ji zamluvil. Má vyprávěcí paměť — kdy a kde jsem se to měl vlastně sejít? Nejsm si přesně jist místem (popsal jsem je tak neurčitě) ani hodinou (zdá se mi, že už minula, zatímco se pořád ještě chystám). Snažím se upamatovat, neposlal-li jsem za sebe někoho jiného na smluvené místo, ale ani o tom nemám zprávu o nic určitější. Co se vlastně dalo mezitím, co jsem zde sprádal svoje řečnické vývody?

Teď už (ale teprve teď) mi připadá podezřelý ten chvat, s jakým jsem se snažil navazovat slovo za slovem, jen aby nevznikla škvíra, abych se neodmlčel, aby mi nenapadlo uvážít, neděje-li se něco také za mými zády. — Proč pořád pospíchám, jako když mě honí: rád bych věděl. Leda by to bylo ze strachu — přece bych se nebál toho setkání? Jenomže zase (tato otázka se mi nepříjemně vtírá): nepromeškal jsem je naposledy schválně? Nepředstíral jsem si jiné soustředění a slepé zaujetí věcmi, na které jsem po

pravdě celou tu dobu myslel míň, než na tuto jedinou? Ale kdyby to bylo tak (jak podezírám), kdybych vynakládal toto rozvláčné úsilí jenom proto, abych unikl právě tomu, co bych si nejvíc přál — co si pak mám o sobě myslet? Vím vůbec, co vlastně chci? A vím-li to, proč tedy obcházím a uhýbám, a proč oddaluji svou nerozhodností, k čemu mám namířeno? — Nedělám to tedy přece jen asi úmyslně: protože nepromarňuji čas schválně, a žádná maličkost (třebaže nijak nesouvisející s tím, co pro ni zanedbávám) se mi nezdá zbytečnější, nebo méně pozoruhodná, než to, co pro ni ztrácím.

Nebo snad je to v tom, že i kdybych nechal stranou všechny vedlejší zájmy, stejně bych nenašel čas, kam by se vešlo to oddálené setkání. Není to dokonce způsobeno mou chybou, že bych si pro ně nedovedl najít dost času, ale spíš je to tím, že čas sám pro ně není příhodný, takže se musíme vždycky minout. Točí se mi hlava při pomýšlení, kolik zbytečností ještě udělám, aby kolem mne aspoň občas přešel — aspoň stín. Jak mnohé veselé podrobnosti ještě vystrojím, abych vymezil místo, kde bychom se mohli opět tak krásně nasetkat. — Ačkoli myslím, že tento příbytek je hotov; můžete se v něj uvázat, jakmile se vytratím zadním vchodem.

Pardubice, Hluboká

Září - listopad 1961

Meziprůzkum nejblíž uplynulého

Nepřiměřím, kam bych mohl klást určitou chvíli, kdy jsem se změnil. Kam taky bych ji chtěl klást — to by bylo muselo za mnou pořád zůstat něco, čeho se lze dotknout, na co lze ukázat prstem: tady to začalo. Musel bych se znova sám uvidět na vlastní oči, právě v tom okamžiku, a musel bych zřetelně rozpoznávat stíny všeho toho, co mě tak zdlouhavě opouští. — Jenom vím, že i když jsem se třeba nezměnil, aspoň jsem sama sebe pozbyl, a že se tato ztráta rovná něčí smrti tak přesně, jako když mi přede dvěma léty umřela matka. — Připadá mi, že je to právě její smrt, která mě teprve teď někdy dostihla v čase. — Vnitřní logika sebevraždy je nevývratná, bez jediné trhliny. Naneštěstí ji však lze nahlížet také jako uzavřený celek zvenců a v tom případě se zřejmě jeví jako dokonalá stavba, založená na písku.

pravdě celou tu dobu myslel míň, než na tuto jedinou? Ale kdyby to bylo tak (jak podezírám), kdybych vynakládal toto rozvláčné úsilí jenom proto, abych unikl právě tomu, co bych si nejvíc přál — co si pak mám o sobě myslet? Vím vůbec, co vlastně chci? A vím-li to, proč tedy obcházím a uhýbám, a proč oddaluji svou nerozhodností, k čemu mám namířeno? — Nedělám to tedy přece jen asi úmyslně: protože nepromarňuji čas schválně, a žádná maličkost (třebaže nijak nesouvisející s tím, co pro ni zanedbávám) se mi nezdá zbytečnější, nebo méně pozoruhodná, než to, co pro ni ztrácím.

Nebo snad je to v tom, že i kdybych nechal stranou všechny vedlejší zájmy, stejně bych nenašel čas, kam by se vešlo to oddálené setkání. Není to dokonce způsobeno mou chybou, že bych si pro ně nedovedl najít dost času, ale spíš je to tím, že čas sám pro ně není příhodný, takže se musíme vždycky minout. Točí se mi hlava při pomyslení, kolik zbytečností ještě udělám, aby kolem mne aspoň občas přešel — aspoň stín. Jak mnohé veselé podrobnosti ještě vystrojím, abych vymezil místo, kde bychom se mohli opět tak krásně nasetkat. — Ačkoli myslím, že tento příbytek je hotov; můžete se v něj uvázat, jakmile se vytratím zadním vchodem.

Pardubice, Hluboká

Září - listopad 1961

Meziprůzkum nejblíž uplynulého

Nepřiměřím, kam bych mohl klást určitou chvíli, kdy jsem se změnil. Kam taky bych ji chtěl klást — to by bylo muselo za mnou pořád zůstat něco, čeho se lze dotknout, na co lze ukázat prstem: tady to začalo. Musel bych se znova sám uvidět na vlastní oči, právě v tom okamžiku, a musel bych zřetelně rozpoznávat stíny všeho toho, co mě tak zdlouhavě opouští. — Jenom vím, že i když jsem se třeba nezměnil, aspoň jsem sama sebe pozbyl, a že se tato ztráta rovná něčí smrti tak přesně, jako když mi přede dvěma léty umřela matka. — Případá mi, že je to právě její smrt, která mě teprve teď někdy dostihla v čase. — Vnitřní logika sebevraždy je nevývratná, bez jediné trhliny. Naneštěstí ji však lze nahlížet také jako uzavřený celek zvenčí a v tom případě se zřejmě jeví jako dokonalá stavba, založená na písku.

Bezpečně vím, že nemohu vztahovat ten okamžik k žádnému určitému dni, ani k tomu večeru v únoru, ani k tomu v červnu a ani k tomu odpolední 13. května — že si pamatuji datum, je nezvyklé, ale na jeho skutečné bezvýznamnosti to nic nemění. — Otázka sebevraždy je pro mne po celou tu dobu otázkou *napodobení* a mnohokrát jsem prošel celou přesvědčivou cestou její vnitřní logiky až do konce a stejně zase mnohokrát jsem ji dokázal vyvrátit zvenčí jako věc pochybenou v základě. Proto nemají jednotlivá zastavení na této cestě nikdy smysl sama o sobě.

Dvoji zde nesmí mít místo: pohnutí a očekávání. Nemůže se nic stát ani odestát. Je to vězení dlužníků; nezbytností je nyní tento příbytek přijmout a učinit jej snesitelným. Chtěl bych jistě umět zpívat — tak zpívám — ale chtěl bych mít tak volný a dlouhý dech, aby mě netěšila jenom vlastní představa, ale sám *zvuk* toho zpívání. — Taky nesmím spoléhat na pomoc zvenčí. To spoléhání je naprosto rozkladné právě v nenápadných maličkostech — v pohledu, slovu, úsměvu — vyžadované porozumění. — To dětské přání se už splnilo a žiju v něm: mít místo, kde mě nikdo nezná. Být v skrytu. — Protože to není ve změně místa — (místa také nenavazují jedno za druhým, ani se postupně nepřekrývají, ale všechna přibývají zároveň). — Největší skrytost je na starých známých místech. — A jenom nejbližší lidé jsou praví neznámí; u nich je samota a bezpečí.

Říkal jsem o tom Viole Z., na nádraží, rychlík měl za chvíli odjet. Ptala se mě proč. Měl jsem tehdy ještě představu, že je možný únik do neurčita. — Ale ve skutečnosti je cokoli nového, dalšího, právě jen rozšířením, zpřesněním, zdrobněním. Táž věc, která se opakuje, je proti předešlé malá, a navíc činí taky předešlou věc menší, než původně byla. — Neznámé město tehdy byl Cheb, studený, podzim-

ni; kamenný hrad, osamělá zeď s oknem, patrová kaple a závitnice sloupů. Cizí svět, mrazivá vzdálenost. Vybral bych si je pro smrt. — Nyní se rozptýlené vrací.

Ale to střídání: dřív působila určitá věc radost a jiná určitá bolest — teď se zaměňuje směřování ústupem, i když věc zůstává, náhle, jako když zhasne světlo. Nic nezávisí od věcí. — Ale zase jsem nikdy předtím neviděl věci tak průzračné, vysvobozené z pomyslných souvislostí. Tak tajemné. — Jistě je nějaký smysl v hřeboveném úhlu menšího soběslavského kostela, v poměru jeho výšky k základně; lze jej vyjádřit čísly. Čísla mají opět nějaký smysl — mohou to být také symboly, ty zase mají jiný smysl — a tak lze pořád odkazovat jednou věcí na druhou: je to seřazení slepců, první poslední nevědí, kudy jdou, jen se pro jistotu drží jeden druhého. — Nebo je to tento jasný den v Soběslavi a tato únava z cesty nejprve k nulovému bodu, a potom najednou ohromný prostor k jednání před sebou: naděje budoucí volnosti. Která se vzápětí uzavře a nikdy se v této podobě neuskuteční.

Ve vztahu k lidem neselhávající zdvořilost za devaterou zdí. Někdy trochu hereckých dovedností — schopnost si na něco hrát. To znám už dávno. Odpoledne jdu na procházku do parku, a jsem majitel zdejšího panství, čtu anglickou knihu, ačkoli anglicky nerozumím; vodní nádrž může být alpské jezero. Pán si navečer vyšel s dýmkou a se svým psem. — Sotva se vracím k domu, už jsem zas někdo jiný. Dětinštím. — Chodím vysedávat dlouhé chvíle na poražené kmeny v jednom záhybu cesty a dívám se, jak přibývá podzimu v barvách listů. Déle než měsíc jsem s nikým nepromluvil lidské slovo.

(Škrtnout jeden odstavec: o letní podobě P., o tom, jak se dívá přes loket.)

Není nejmenší naděje na zlepšení — je to stále otázka okamžiku: přečkám-li anebo selžu. Nelze navíc nic udělat — dá stejně už tak dost nesmírnou námahu jenom se udržet při tom. Šílenými oklikami se dostat k samozřejmostem; najít prostoduchost na pokraji vyčerpání. — Jednoznačná rozhodnutí plavou v moři příčin a důvodů, v němž se vždycky zhoupnou a obrátí rubem vzhůru, jako ledové kry. Jenom vtělená lehkost jimi může projít z jednoho konce na druhý: tak, že se od nich pouze odráží a na žádném se nezastavuje. — Nemám dnes žádnou představu, čím jsem dřív vyplňoval celý čas, že mi nepřebýval. Tento nadbytečný čas mě tísní jako příliš volný oblek — z každého okamžiku se odvíjí sled možných a nenastalých chvil nějakého jiného života, než je tento můj přítomný — z každého okamžiku to ze mne míří jinam.

Navštěvují mě často podobní lidé, jimž se uzavřel svět věcí a pro něž je každá přítomnost jen jednou z devatera možných záměn. — Někdy je čas tak souměrný, že jsou slova stejně srozumitelná pozpátku — kdyby to jen bylo lze rozeznat. — Naprosto směšné, jak se mě všechno dotýká, snad ze mne stáhli kůži. Vedou tudy cesty Lenzovy, Mácha tudy spěchá ke svému požáru. — Jdu a dívám se k zemi, vidím kořeny a jehličí, bojím se zvednout oči, aby mi země neuhnula pod nohama. Očima ji uhlídám. Ale co se zatím děje tam, kde nestačím pohledem: teče řeka, kopce se rozprostírají, věž kostela se bělá — tolik činnosti, tolik rozmanitosti — a já při tom nejsem.

Kdyby aspoň ta clona, která mi zakrývá svět, takže do něj nevidím — kdyby mě aspoň mohla skrýt před světem, abych nebyl tak na očích. Kdyby to bylo zřejmé, jak dalece mě obklíčila smrt a jak mě prostoupila. Kdybych se s ní konečně usmířil. — Kterou jsem dostal darem. — Toto vrcholné soustředění se už nebude opakovat: nemohu znovu zahrát sám sebe. — Tak dobře jsem si to promyslel.

Nezapomněl jsem na nic — jakým nedopatřením se teď ještě pohybují ode dne ke dni. — Bílá, nezařízená novostavba, popelnice v přízemí. Celetná, tam kde ústí do Staroměstského náměstí — až tam trvala důvěra, že je to přece jen vítězství. Průsvitnost věcí. Jak dlouho už to trvá od té doby. A přece jsem mířil přesně — proud krve mi to potvrdil.

(Škrtnout jeden odstavec: vzpomínka na bezpečnost války, o magnolii, křesle a školním protiletectvém úkrytu.)

Přese všechno se ještě ucházím o svoji podobu. Utíkám se o ni k lidem a k věcem, a někdy — zdá se — mi ji skutečně vracejí, zdržují-li se od nich v dostatečné vzdálenosti. — Jenomže stačí, aby se tato společná podoba letmo objevila, sotva se v něčem zhlédnu a poznám — v téže chvíli už zas mohu odejít, odnášeje s sebou prostor věci nebo člověka, ničím neumenšený a ničím nedoplnitelný. — Ale kudy z toho ven. — Tou nespokojeností je patrně vinen nešťastný sklon, hledat ve věcech něco dalšího, nějaké vyústění: stále tíž neklid, že přítomné od něčeho závisí a k něčemu míří. Nic nedokážu vyjmout. — Přece vlastním řadu dost pokojných okamžiků, které se odvážily samy na sobě přestat.

Jak odlehlé jsou od účinků příčiny: den začne docela pestrý, a pomalu snesitelně se vrší — pak stačí nepatrné zadrhnutí, neuvážená odpověď, nedovolatelný telefon — a rázem se pracná stavba sesuje, ztratí barvu. Nenapravitelně. Věci se začnou pronásledovat a navazují mezi sebou řetězy, které nemohou být skutečné. Na slovo „telefon“ se ozve telefon, na slovo „hodiny“ bijí hodiny, vzájemná účinnost od slov k věcem je pojednou příliš těsná a působivá. — Podivné shluky zabraňují jakémukoli jednání, a den potom míjí, někde úplně jinde, nelze jej vpravit zpátky

do původního běhu. — Na otázku, kde jsem byl a co jsem dělal, není odpověď.

Jsou některé záchytné body, jichž se lze přidržet ve chvíli, kdy se srdce téměř zastavuje a krev přestává obíhat: obrazy viděné s takovou přesností a vryté tak hluboce do paměti, že by snad musely přetrvat i rozpad živé tkáně, který prý je jejich podmínkou: Křížovo zápěstí. — Co jsem si představoval, když jsem záměrně chystal právě tento rozklad svého myšlení, počítal jsem přece vědomě že to nebude pohodlné jako projížďka po dálnici. Nemohu taky nevědět, že tato cesta je pouze jednosměrná. Nerozvážnost by byla, chtít se utrhnout od toho, s čím jsem tak živě rostl, že při každém takovém pokusu jde nutně část mého těla s sebou. Bolest, s níž souhlasím, je menší než ta, které bych odporoval.

Nejhorší služba, kterou můžeme jeden druhému prokázat, je, nastavujeme-li si zrcadlo. Jakmile jsme se viděli, stáváme se umělými. — Je třeba být průsvitný jako sklo, aby podoba, kterou obrážíme v sobě, byla vždycky jenom přibližná. — Spolehlivým základem našeho jednání může být, jednáme-li vždycky „con amore“ — s láskou. Naše takzvaná objektivní píle má téměř vždycky tento nezřetelný ústřední bod. Velmi důsledně o tom ví Grosman — jeho veřejné skutky k obecnému prospěchu jsou pravidelně poutány touto soukromou bolestí. — Jednou jsem tuto vnitřní vazbu „con amore“ mezi veřejným a soukromým jednáním učinil neprávem předmětem sporu. Tehdy jsem zřejmě vystoupil jako avocat du diable, schválně uváděje námitky proti svému přesvědčení. — V nádražní restauraci, za oknem jezdí vlaky. Mikuláš odporoval po právu velmi tvrdě. Andělé měli pohotovost.

Lze-li vůbec jednání nějak dělit a posuzovat, pak jistě ne z hlediska pravdivosti nebo správnosti: je-li zde vůbec ně-

jaké měřítko, snad je to měřítko pravosti, výstižnosti našeho vědomí skutkem. A konečně — odpovědnosti vystihnout své vědomí skutkem, i když jde o vědomí mylné. — Nepochybné pravdy jsou příliš snadné k následování, to právě je na nich zarážející a činí je pochybnými. — Tato soustavná tříšť omylů a nepravostí chce být jenom důsledná. — Zmátl jsem, čeho jsem se dotkl. Působilo mi zlou radost vodit lidi po falešných stezkách — pod záminkou slovní dovednosti. Pokusil jsem se použít slova i tam, kde jsem bezpečně věděl, že ho nesmí být takto použito — a trest přišel vzápětí. Slova mě opustila, protože jsem se obrátil proti nim, a musel jsem — s výjimkou snad několika básní — zničit všechno, co jsem v té době napsal. Skutečnost zneužitých slov však zůstala a časem se mi buď podaří, nebo nepodaří ji odčinit. Příliš mnoho věcí se mě živě dotýká a tato účast mě zbavuje představivosti.

Žiju v ustavičném zrychlení a střídavě v mdlém polo-vědomí. Někdy si říkám, není-li právě toto nejběžnější stav mysli, který bych si, kdybych byl nepoznal nic jiného, ani neuvědomoval. — Tuto prázdnotu jsem si ostatně záměrně připravoval. — Musím se o tom znovu a znovu upomínat. Vyvíjel jsem dřív jistou činnost právě za tím účelem, abych si vytvořil tento prázdňý a skrytý prostor. — Teď bych se ho chtěl zřici. — Myslím, že nejsem dost pozorný k tomu, co vlastně chci. Jistá aktivita, která byla nezbytná k překonání dřívějších okolností mého života, se nyní stala zbytečnou, a postrádám-li ji teď, je to jenom z nepozornosti: přehlížím při tom zřejmě záměnu prostředku a cíle, která mezitím nastala. — Ostatně jsem se zmýlil v jednom, jen zpola přiznaném výpočtu: nepočítal jsem nikdy dost vážně s tím, že bych měl být tak dlouho živ. — Zbavoval jsem se a odpoutával ode všeho tak spěšně, s přesvědčením, které lze vyjádřit nejstručněji: „už to nestojí za to“. — Časem se vytratilo slovíčko „už“ a všechno věci se mi staly malicherné a bezcenné, bez přihlednutí k tomu, že původně byly takové jen vzhledem k mé

smrti, jejíž přítomnost jsem všude spatřoval. — Když už to trvalo dlouho, a byl jsem stále živ — najednou se poměr obrátil: ne má smrt je teď zbavuje ceny — jejich vlastní zánik je činí spíš pozoruhodnými.

Tak to nemůže být: chvílemi, když to ode mne ustoupí, bývá tak jasno a klidně — a nemůže to být, že by smrt vším tolik prorůstala. Zase stahuje drápky. A jestli opravdu je to tak, a já z toho nevyjdu, pak jde jen o jedno, jsem si jist: (vynechány tři věty)

Bylo by to možné? — Jenomže proč ne? — Letos v dubnu jsem napsal několik vět, které se mi vryly do paměti: „Smrt Majakovského: pro hloupost. Obrovská, nebetyčná smrt: pro hloupost. Poslední lásku poznáváme s náměsíční jistotou: je to sám konec našich předchozích lásek, umně do sebe vpletených. — Když jsem tam přišel, uvítaly mě plačící sestry. Dveře jeho pokoje byly otevřeny, jeho dům se stal průchozím.“ —

Rád bych se naučil ještě mnoha prostým věcem, které jsem nikdy dřív neznal. — To nejprostší jsem dosud nevykoušel. Ale protože jsem začal nejsložitějším, je mi umělé přirozené a nejpřirozenější je umělé. Jsem si příliš dobře vědom, že tato zkouška je navýsost umělá, že je mým divadlem.

(vynechány tři věty)

— Ale jaká náhoda je možná v tunelu s protijedoucím vlakem, jaký je zde možný úmysl. Rád bych však přece jenom šel aspoň s veselou myslí. Myslim, že mi to stojí za to. — Mí známí mě už znají tak dobře, že jim klidně mohu nechat plášť v rukou a tiše se v šeru ztratit. Budou mít dojem, že jim přece jen něco zůstalo.

Má láska mě příliš přesahuje. — Chci ji mít naprostou a jasnou, jako v první den. Unavují mě zvyky, unavují mě nezbytnosti. Unavuje mě únava. Nemohu se smířit s tím, že se tak snadno smírují. — Poznamenám každého, kdo vstoupí do okruhu mé lásky, ublížím mu. — Ale chci pozorovat, chci vidět. —

(Delší časová mezera.)

Byla to tenkrát jistě dost prapodivná doba mého života. Ztratil jsem — nebo zapomněl — všechny své dosavadní způsoby — a jiné na jejich místě nenašel. — Musel jsem se tak prodírat neopeřen svými zvyky, musel jsem se setkávat stále se stejnými lidmi, aniž jsem jim směl říci: „To nejsem já.“ Byl jsem užaslý nad tím, co všechno o mně věděli, co si pamatovali. To, co mi tvrdili, že jsem, se mě netýkalo. A nevěděli nic lepšího, než se utvrzovat ve svém omylu. Až jsem se vzdal dalších pokusů, abych jim jej snad vyvrátil. — Jednoho jsem se nevzdal: vyjít odtud opět s touž tváří, kterou jsem kdysi měl a která — to vím — zůstala někde zasuta. Vtisknuta do dlaně. Musel bych vypravovat historii *jedné* své lásky, a ovšem trvám na tom, že je to neustále *táž jedna* láska, o které vypravuji, ačkoli jmen je v ní víc.

Kdyby to bylo před osmi léty, stačil by mi tento letmý dotek ruky, abych považoval lásku za prokázanou. — Měl ovšem skutečnou příčinu — podání lískového oříšku — ale tato příčina mohla být právě tak dobře *záminkou*. Před osmi léty by mi to bylo stačilo k jistotě. Ještě před rokem by mi byl stačil druhý dotek, bez zjevné příčiny, abych se o prvním ujistil. — Dnes mi ten druhý, úmyslně neúmyslný, vyvrací naději z prvního, který byl snad ještě skutečnější. Nedůvěřuji záměru — pro jeho obmyslnost.

Po nepozorovatelnosti léta musím opět přivykat drobným násilnostem podzimu: ranním a večerním chladům, dešti, mlze. Brzké tmě, pozdnímu svítání. — Kdybych byl jinde, jistě bych neviděl dočasnou smrt těchto listnatých stromů. Být jinde, mluvily by ke mně docela jiné věci a já bych také mluvil o jiných věcech. Ale já se přidržím. Drápkem uvíznou tam, kde jsem, a kdo mi může namítnout, kde bych měl nebyť. Tato zima mi leze pod kůži, tato tma mě uzavírá, abych nevycházel. Tento dům je tak osamělý, že moji přátelé, ačkoli mají ke mně právě tak daleko, jako já k nim, nikdy mě nevyhledávají sami, ale čekají, až k nim přijdu.

Chodím v podzemí slov, vím, kde je jejich předčasí. Vím o končinách, kde slova vskutku nic neznamenají a kdy jim netřeba zanechávat otisk — který je pravým opakem jejich podoby — aby byla patrná. O slovech-kořenech, která zůstávají nedořečena, protože koncovky jim netřeba k úplnosti. — Vím o svých omylech, které jenom tím, že jsou tak početné, se drží vzájemně na nohou. — Skoro nic neumím; ale někdy, ve zvlášť šťastných chvílích, se dovedu dát vést namanuvšími se příhodami, aniž bych si uhýbal. — Teprve později se ukáže, že tato příhoda, která odtud nijak nevyplývá, přicházejíc *odnaproti*, je v tomto okamžiku nejpríhodnější. — Tady v podzemí je řeč skutečně živá: co obyčejně mluvíme, jsou jenom úponky a listy, které vypluly na hladinu. Souvislosti mezi nimi jsou jenom myšlené obrazce, do kterých je pořádáme při pohledu seshora. Jejich skutečné spojení je tady pod vodou, jejich stonky se tu k neuvěření propletají, a půda, ze které rostou, je jednotejná. — Tak málokdo tu bývá návštěvou.

Připadal jsem si směšný jako člověk, který se zdržel něčím neobyčejným a přispěchal do společnosti pozdě, pln nadšení se chystaje o svém objevu vypravovat. Ale ostatní si už zatím všechno pověděli, omrzeli se jeden druhému,

a právě hledí, jak by se co nejnenápadněji vytrátili. — Chytl jsem odcházející za rukáv a dovolával se jich nálehavě: „Poslyšte“ a „Počkejte“ a „Jenom tohle vám chci povědět“. — Ale tato společná shromáždění mají svůj čas neodvratně vyměřený: jakmile se jednou rozpadne, za nic na světě jej nelze dát znovu dohromady. — Tak jsem o své věci nikomu nepověděl. Každý ke komu jsem se přiblížil, rázem zchladl a i lidé, které jsem vždycky považoval za horoucnost samu, se náhle odvraceli s ledovým pohledem. Ale co horšího — ten chlad zřejmě musel vycházet ode mne, teprve můj příchod je tak zmrazoval, oni se mi *přizpůsobovali*.

Ale tu mi dal někdo větu: „Věděl, že musí jít dál touto úzkou cestou, ale tato cesta, velmi pustá a bez pirámů, byla náhle věnčena kvetoucími stromy, o kterých mu nic neřekli.“ — Nevím už, byl-li to před půl rokem H., nebo S. přede dvěma léty, kdo mi tu větu dal. Ale buďto mi lidé vždycky dávali své nejmilejší věty — jako Jiřina: „Nerovné páry ještěrek a hadů mě navštěvují“ — nebo věty byly to jediné, co jsem si z lidí pamatoval. — Ale spíš to byl asi H., protože z S. si vzpomínám především na tuhle: „neboť je to velmi slabý kouzelník“. — A tak tou větou bylo přece jen bez mé zásluhy a proti mé slabosti mluvit, vyřčeno něco z toho, co jsem chtěl říci a neřekl.

Teplý den, s nímž jsem už v tuto dobu nepočítal, probudil ještě jednou k životu komáry; pobíjel jsem je hromadně, jakmile se přiblížili ke světlu lampy. — V prvním dopise z N. jsem psal Jiřině: „Přijeď, je tady zlacený lustr a zvoní o něj můry.“ — Snad mi skutečně zůstalo jenom několik vět. — O rok později mi psal Mikuláš: „Plížím se do podzimu jako“ — ale jeho příměr jsem už zapomněl. G. mi už před časem říkal, že chtěje všechno, chci snad přece jen příliš mnoho najednou — a že mi to přeroste přes hlavu. Ale tak mnohé zase vypouštím, že neúplnost nutně provází i ten sebedrobnější výklad.

Zastihl jsem K. na odchodu, bylo by stačilo málo a byl by odešel před mým příchodem. — Toto chybějící setkání by mě bylo obrátilo docela jiným směrem a byl bych se připoutal jinde právě tak, jako jsem zůstal tady, pro pár nepromeškaných minut. — Netrvám předem na tom, že by tato možnost musela být jediná; ale jakmile jsem jí použil, stala se nesmazatelnou. — Dnes po několika dnech, mi řekli do telefonu, že je nemocen; a protože, podle jejich slov, se jeho bolest velmi podobá mé, zjistil jsem, že toto pouto je pevnější, než jsem očekával. — Po dlouhé době jsem opět toužil číst „Vidění Ivana Fjodoroviče“ (— „Neboť jediné nenapravitelné neštěstí je být mrtev.“)

Pozoroval jsem gotické sochy v H., a přišlo mi, že skutečnosti nikdy nepodléháme víc, než pokoušíme-li se ji popřít: — Shledával jsem, že tuto postavu svěťice nelze od něčeho *odvodit*, až jsem si všiml — pojednou — přihlédnuv k obnaženému dřevu na rubu, že její zřejmá neodvislost sleduje přesně a téměř doslovně vzrůst stromu, a že to, co jsem považoval za zcela mimořádný výkon odtahité a zobecnující mocnosti lidského myšlení — je nejtěsnější přílnutí k hmotě, dosud neproměněné. A bylo mi líto té pýchy tolik zmítané řetězem.

Nepospíchám. Užíváme se s časem vzájemně s vlídnou pozorností. Zjistil jsem, že nechtít nic je nejjistější cesta, jak něčeho dosáhnout. Protože ať už je to pak cokoli, je to pořád víc než nic. — Jak bych se neradoval, když tento možný konec potvrzuje můj dávný předpoklad: neboť nejenže není nijak úhledný, ale navíc je ještě přísně logický, a přesnost jsem vždycky považoval za jedinou možnou krásu. — Jak bych se neradoval, zapadají-li věci takto jedna do druhé. — Je-li to trest, jak bych se neradoval z trestu, který — přicházejí vzápětí — přece jen dává naději v nějakou spravedlnost. A míří-li tento prst vskutku také na mne, jaký větší důkaz bych si ještě mohl přát?

Kdybych se pokusil jít zpátky po stopě svého úmyslu, mohl bych jej sledovat v naprosté souvislosti, bez jediné mezery. — Odnaučil jsem se používat myšlení, které by předem zdůvodňovalo každé mé hnutí a snažilo se je řídit. Myslel jsem, že stačí prostě ovládat v každém okamžiku to, co stejně přichází samo. Ale zdá se mi spíš, že mé neuvědomělé jednání, jehož se právě přidržuji, má daleko větší účinnost a vystihuje mé přání mnohem jistěji, než bych byl dokázal drobným uzpůsobováním různých okolností. Tato snová jistota má výrazně jahodovou příchut.

Nemohu říci, že bych neměl strach. Naopak: strach jako ocelový drát, od hlavy až k patě. Najednou zledovělé ruce a na zádech potůček potu. V koutech stíny s lidskou tváří. Ale přesto — tento červený list, sebraný na zdi Zámeckých schodů, to je můj svět v tuto chvíli, prolézám jeho žilkami, z červené do žluté. Na to, abych byl přinucen vidět, mi ještě pořád zbývá dost času.

Zjištění nemožnosti není důvodem, abychom nadále neusilovali o totéž. Sám smysl slova „rezignace“ znamená, že pro věc, kterou jsme opustili, zpovzdálí hledáme jenom přesnější výraz. — Když si dám na tom záležet, mohu dokonce chvílemi mluvit souvisle. Ačkoli tato vzdálenost se příliš nesnáší s rozlehlostí. Takzvaná „osudová nedorozumění“ jsou pouze v tom, že chtějíce vlastně nemožné, chceme to nerozumně jako možné. Zatímco propast se ozývá jenom propastí. — Teprve výsledkem se úmysl stane od počátku zřejmý.

Jezdím výtahem dolů, třebaže je to *výslovně* zakázáno. Ale přestoupil jsem už tolik *nevýslovných* zákazů, že opravdu nevím, proč bych měl ještě zvláště šetřit tyto výslovné. — Není to ostatně tak docela ani zákaz, je to spíš podmínka: „Jízda na vlastní nebezpečí“. — Tak tomu rozumím a tak

tedy také jezdím. Vozil jsem do skladiště obrazy. Poprvé světlo svítilo, dveře byly dokořán, přecházelo tam pět šest lidí, něčím zaměstnaných. Podruhé — ticho a tma, dveře zamčené, nikde nikdo. Byl jsem skoro nakloněn věřit, že ani předtím tady stejně nikdo nebyl a že ta oživená místnost byla vzpomínka z předminula. — Ale když jsem se vrátil ještě jednou, zase bylo všechno jako poprvé, plné světlo, hlasy a pohyb. — A poslední představa ticha se zase vytratila.

Vzdálenost minulých okamžiků netkví v následnosti, ale v možnosti jejich spojení s okamžitou přítomností, s tím, co teď právě vidím kolem sebe. Nemám vlastně žádné vzpomínky, ale to, co je kolem mne, stále, se stává pořád nepřehlednější a drobnohlednější, všechno to „minulé“ hraje stále sebou. Je toho čím dál víc a nestává se to lehčím.

Hodinky, které jsem si koupil za své první mzdy před třemi lety v N. (psal jsem tehdy Jiřině: „Z okamžitého nadbytku peněz a nedostatku fantazie jsem si koupil hodinky“) — a které šly až do nynějška téměř přesně, se nyní začly pozdit. — Nedávno se mi pod nimi na zápěstí utvořila malá ranka, která se nechce hojit. Mokvá snad proto, že jí hodinky nedovolují přístup vzduchu a že ji drobnými pohyby stále znovu rozrušují. Ale vlhkost z ní zase patrně proniká do strojku a způsobuje nepřesnost v jeho chodu. Snad bych měl hodinky odložit a počkat, že se rána zahojí, ale nemohu se k tomu odhodlat, jsa bez nich jako bez ruky. Jenomže strojek se tím ničí stále víc, a stejně přicházím pozdě, spoléhám-li se na něj.

Přemáhám se neustále v tom smyslu, že přeji-li si dnes něco, co je mimo dosah, musím dnes přesto vykonat něco jiného. Jinak by to nebylo. — Rány na těle vytvářejí neobvyčejnou blízkost. — Tady uprostřed mravenčího šumu

je ticho. Vidím jen to, co jsem si právě vykoulal zahleděním do zdi. — Byl bych bezmocný, kdybych chtěl za jediný den ujít velký kus cesty; ale s večerem dojdou bezpečně, když jsem celý den chodil bezúčelně z místa na místo. Celý den jsem nic nedělal, ale provlékl jsem se tímto dnem, našel si ve mně svou cestičku; bůhví, že jsme se neminuli.

Nejde to zkoušet až na okraj a pak chtít jít zase prostředkem. Udělal jsem si příliš mnoho místa, než abych se teď tvářil skromně. Nahlížeje se z tohoto neskromného rozměru, pochybuji chvílemi jen o tom, snesou-li se v něm navzájem hnutí přespříliš rozdílná, která jsem v něm spolu uzavřel.

Neobyčejně pozorně si uvědomuji každé sebemenší napětí mezi lidmi. Jenom si nejsem jist, jestli je nevytvářím. — Zavedl jsem si praxi nenechávat lidi v jejich jistotách a soustavně působit, aby spíše pochybovali, než byli přesvědčeni o čemkoli. Jsou-li smutní, považují za lepší posměšně přizvukovat jejich smutku. — Ale některé ztráty se mohou zdát nenahraditelné: ztráta důvěry například. — Domnívám se však, že je lépe nikomu nebránit, aby zahlédl na sám kraj. Samé krajkoví.

A že důvěra, aby mohla být trvalá, vůbec nemůže být nepřetržitá, ani nezrušitelná. Že si trvání zajišťujeme jenom občasností; od jedné ke druhé se zvolna přesouváme pouští. Zde není nic nenapravitelného, je jenom dočasné vyčerpání, a vzápětí nato opět tím těsnější blízkost.

Pohybují se však přece nejen sám ze sebe, ale také tisícerými drobnými postrky, přemnohým dotýkáním. Dokonalosti nabývají věci teprve poškozením, porušením své zá-
novní celistvosti. Tuto Händlovu Vodní hudbu miluji

proto, že dneska je velmi stará a obehnaná, drážky nevedou jehlu, takže přeskakuje z jedné do druhé a opakuje melodii. Každé to zadrnutí je jeden klopýtavý krok večer po ná-
břeží. Obehrává má nespočetná putování. (— Jak mám mluvit souvisle, když musím odbíhat ke kamnům, která kouří, až je tu k zadušení, když tento pokoj je otevřen do čtyř stran a ustavičně průchozí. Pouštím hlasitě hudbu, abych překonal hluk jeho zvýšením nad příslušnou mez. —)

Bývám snad někdy smuten nad tím — pokud o tom mohu co soudit — že se už v ničem nevyznám. Snad jsem se dřív tolik nesetkával s onou protivořečností svých skutků k úmyslům, s oním „vyčkáváním neděle do budoucna zmizelé“, o níž už přece bylo dávno rozhodnuto. — Mate mě taková lhostejnost k výsledku. — Ostatně to není ještě tak dlouho, co jsem se přesvědčil, že brát slova doslova není stejné ani v jednom a téměř rozhovoru. — Když už měl přijet rychlík, který stejně měl navíc padesát minut zpoždění, odpověděl jsem na otázku H., dříve mi položenou: „— a co vás tak nejvíc bolí?“ — Řekl jsem: „Každý mluví ne to, co si právě myslí,“ pokoušeje se tak hodnotit obecnou, kulturně politickou situaci. Ale H. řekl nečekaně: „Stejně je to vždycky řeč lásky, at už se mluví cokoli.“ — A netrvalo mi ani půl roku, abych s ním dokonale souhlasil. Ale vlaky z P. jezdily za všech okolností obráceně. Jednou dřív mi o tom psal Mikuláš: „Třebaže jste opačného názoru, ten vlak jel skutečně naopak; ale k všeobecnému překvapení přece jen dojel do Prahy.“ — Jen stěží už si dovedu představit svůj pokoj v T., kde jsem jednou přespal na cestě z Drážďan.

Bojím se v úzkých a zavřených pokojích, zamčené dveře mě dovedou zneklidnit na půl dne. Mám rád volné, otevřené místnosti bez dveří, s vysokým stropem, které navazují jedna na druhou, do nekonečna — to jest: z jednoho místa není vidět, kde končí. Všechny musí být přístupné. Takové

pokoje jsem měl v N., samojediný jsem obýval celý ten rozlehlý zámek. — Miloval jsem jej s utkvělostí, jaké už nejsem schopen k žádnému jinému místu na světě, s utkvělostí až nepřiměřenou. Déle než rok jsem jej nesl sám, v jeho prostoru i hmotě, a teprve teď — už dva roky tam nejsem — je asi doopravdy prázdný.

Nepřišlo mi nikdy, pokud jsem tam byl, že bych měl odtud kdy odejít. Občas tam bývala, pokud jí dovolila služba v nemocnici, Jiřina mým hostem — a nepřipouštěl jsem možnost jiného místa, ani jiné výjimky. Můj život tam byl zřejmý a končil. — Někdy v létě, když jsem byl sám, za mnou chodily děti, a bral jsem je s sebou do všech hořejších pokojů, jinak uzavřených a nepřístupných. — Byla mezi nimi Helenka s překrásným světlým copem, ale nejlíp jsme si rozuměli s Janou, která byla hubená a moudrá. — (Byl jsem tam od té doby jednou, ale shledal jsem, že toto místo už není: sešlo s povrchu země.)

Mám hlavu stále tak plnou *pošetilostí*, že pro ně ani nemohu spát, z obavy, aby mi některá neunikla. — Namáhám-li se stále, abych se rovnoměrně a nevzrušeně sledoval, zjišťuji chvílemi, že jsem se právě vrátil ze zásvětí, aniž jsem stačil postihnout, jak a kdy jsem se tam dostal. — Rychle se chápu něčeho vedlejšího, snažím se ze všech sil, abych zas nesklouzl. — Ale na tento tuhý odpor je jediná odpověď tamodtud: zhmotnělé vidění. Skrze sevřené hrdlo a stisknuté zuby hledím vyslovit vysvobozující slovo — ale hlas sotva vychází. Nakonec zlaté světlo mě probouzí a uspává — pro chvíli je zas potom klid.

Ještě dobře, že mám tak pestré a rozmanité sny, ve snu se nemýlím. — Když nevím, co bych — je nejlíp, když jdu spát, a hned taky zjistím, jak jsem na tom. — Nejstarší sen, o kterém ještě vím, je ten o cestě v lese a o rozpraskané zemi, vyprahlé jako dno rybníka v parném létě: tato země visela do prázdna, za ní *dole* byla obloha s mráčky. To byl

konec Země. Musel jsem se odtud vrátit, ale když už jsem přišel *na dohled*, byla tam zídka s železným zábradlím. Viděl jsem přes ni, a také mne muselo zas být vidět. Stál jsem tam a neskrýval se, ale ani jsem neudělal nic, abych na sebe upozornil, nezavolal jsem za nimi, aby neodcházelí beze mne. — Ten sen znám velice dávno.

Nemohu být práv věcem, třebaže je tak pečlivě beru v úvahu. — Hovořil jsem o tom s paní B., když zametala listí na cestě před zámkem: „Chci něco jiného,“ řekl jsem, „to, nač se mohu dívat přece nemohu nijak přeměnit, a tedy odtud nic neplyne. Chci něco, co se dá změnit podle mého přání.“ — „Snad máte pravdu,“ řekla mi a *nebylo to jen tak*, protože jsem mohl pozorovat, že v té chvíli něco zavrhla a něco nového objevila. — Užasl jsem nadmíru, neboť i když se nedomyšlím ani okamžik, že bych snad mohl mít pravdu, nebo že by vůbec mohlo být něco takového jako pravda — tady jsem mohl téměř hmatatelně sledovat *působení moci přeměny*, která činí nějakou věc prázdnou, jinou vytvářejíc. — (Zase se mi objevila *moc slova*, jíž používat se odvažují s rostoucími obavami.) —

Nevím, jestli bych si přál, aby *v dohledné době* kdokoli tento průzkum četl. — Případá mi, že je to věc tak příliš osobní, a živou skutečností dosud tolik zatížená — že by rozpoznání *okolností* nutně převážilo nad směřováním, o které mi jde především.

Kdybych si tím byl jist, byl bych mohl napsat hned na počátku: „Všechny osobnosti a příběhy tohoto vyprávění jsou smyšlené.“ — Ale tím víc bych asi upozornil na jsočnost *předlohy*, k níž tu a tam nepřetržitě přihlížím během tohoto průzkumu. — Co vlastně vím o těch lidech, které tady jmenuji přesně týmiž jmény, jaká mají i „ve skutečnosti“? — Co o nich říkám, je asi tak jako tak smyšlené.

To, že o nich vím *přesně a ostře*, nic nemění na tom, že k této podobě je mění teprve mé přání vědět o nich taktó. — Přání dotknout se — úsilí nevěřících.

Téměř každou větou se dotýkám nějakého dřívějšího setkání, nějakého rozhovoru. — Každý takový rozhovor vytváří jeden zákrut tohoto myšlenkového postupu — mohu sledovat téměř názorně vrcholky jednotlivých prohloubení, které mi zůstaly z různých setkání. Neboť naše vzájemná působnost není v jednoduchém spojení — a tedy v prosté výměně dosavadního poznání, ale v oboustranném *prohloubení*, v tříbivém a poněkud slepém uzpůsobování poznávaného k poznanému. — Vrcholky těchto průniků tvoří obrys mé přítomné podoby — nerovný, stěží přehledný obrys, který sleduji, přejížděje ho prstem. — Má podoba je v nerozlučnosti mých cest — i když se v tomto omezeném prostoru nevyhnutelně křížují — je blízko za souvislostí všech lidí, které znám.

Přání spatřit nepřítomné vytváří nepřiměřené napětí, neboť jím se snažíme popřít vzdálenost dvou odlehlých věcí, jím odhlížíme od času, který je nutný k jejich přiblížení. Proto je nepřítomnost věcí tak bolestná. — Představa nepřítomného se může stát tak naléhavou, že znehodnocuje naprosto všechno obklopující, činíc je pustým. — Vyčkávaje, přecházím po stínu stožáru, a z rytmu této chůze pojednou vyvstane verš: „Pojď v stín této červené skály.“ — Zase bych chtěl být jinde, toto přání „*být jinde*“ je tedy neopravitelné a vrací se čas od času znova, když už jsem myslel, že jsem ho pozbyl jednou provždy. Zřejmě však žádné „jednou provždy“ není. — Kdybych nebyl viděl na vlastní oči, jak se věci utvářejí a mění přímým dotekem, nebyl bych ztratil důvěru k nedotknutelným představám. — Nejradyji spím v hotelu, kdykoli chci být sám a kdykoli chci zadržet běh věcí aspoň natolik, abych měl pro dnešní den naději, že příliš nepostoupí.

Pochyboval-li jsem snad krátce o možnostech řeči, uvažoval jsem ji patrně jenom jako moc vypovídací, sdělovací: ona má však mimoto ještě další, které jsem dosud pomíjel — totiž moc oslovovací a naslouchací. Oslovením lze patrně zvrátit sebenepřátelštější úmysl, je-li namířen proti mně. A dále tápe řeč v prostoru, aby obklíčila místo, kde naslouchám. — Nikde není ticho, ale je-li hluk už tak mnohohlasý může se pro svou jednotvárnost stát poznovu téměř tichem. — Rozumím nyní velmi dobře, co se asi myslelo slovy „povznášení mysli“; — protože nejdu *mimo* věci, ale *skrz* ně; žádné z nich se nevyhýbaje, chápane se jich v jejich okamžité podobě a opouštěje je ihned, jakmile by jejich podoba u mně hrozila přetrvat jejich skutečnou přítomnost. Protože jejich vlastní, se mnou nespojená podoba, se mi objeví teprv, když jsem jimi prošel a včas se jim zase vzdálil. — Chci-li vidět věci, jaké jsou beze mne samy, nemohu se jim vyhnout a nemohu v nich setrvat. Vstupovat do nich pak není méně bolestné než je opouštět. Ale nejobtížnější jsou tyto okamžiky *mezi*: klenby samonosné.

(Škrtnuty tři odstavce: o předzjednaném zásahu do skutečnosti a o utrpení, který mi tento postup způsoboval u osoby, kterou jsem před časem málem miloval.)

(Delší časová mezera.)

Pokračuji po dost dlouhé době: zatím je už zima a sníh. — Seděl jsem na poště, vyčkávaje telefon; vedle mne si sedla smrt. To není obraz, ani alegorie. Protože smrt není neviditelná, ani pomyslná, je jenom více zřejmá v ubývání života, a denně víc dorůstáme její podoby. — Požádala mne o místo a seděla potom vedle mne, poklesnutá do sebe, přemílající bezzubou čelistí. Když jsem došel v knížce, kterou jsem právě četl (a kterou jsem si byl okamžik před tím koupil), k místu nadepsanému „Smrt“, pohybující se

čelist se na okamžik zastavila a sledovala mě pozorně přes rameno, než jsem obrátil stránku. Když jsem došel až k místu: „Ničeho už není k zkonejšení“, zahloubala se opět do sebe. — V noci jsem měl proti sobě svou mrtvou tvář, oddělenou jenom průsvitným a neproniknutelným stínem. Pozorovali jsme se vzájemně, co nám chybí do úplné podoby.

Mezi předchozím a předposledním zápisem jsem vykonal cestu tam a zpět rovinou osmačtyřicet hodin dlouhou. Po celou tu dobu jsem ji (rovinu) nespustil s očí. — Takový je nyní rozměr mého uměřeného smutku a pochybuji, že by kdy ještě mohl být menší. — Když jsem tam jel, varovali mě všichni: „Není se na co dívat. Je to jen rovina a je pořád stejná.“ — Ale jak se pak chtějí dívat na obraz — jednobarevnou plochu — když nechápu tuto jednotejnost jako nesmírně rozmanitou a proměnnou. — Ostatně je ta obecná potřeba pestrosti a ustavičného dění zcela pochopitelná. Jeden básník psal někdy druhému: „Obával jsem se o vás, vida, jak dokonalá stejnost vašich dnů vám dovoluje příliš jasně zahlížet tvář smrti.“ —

Dotkl jsem se mořského dna na cípu ostrova ve finském zálivu, od silnice mě dělily suché stromy, na poraženém kmeni seděl námořník a proti obzoru stál pán v černém klobouku, opřený o hůl a čtoucí noviny. — Kdybych neznal Weinerovu báseň, snad bych se ani nepozastavil nad tímto mrtvým ptákem s vyhřezlými vnitřnostmi; nebo bych ho byl viděl jinak. — Knížky pro mne přestaly být knížkami, nedovedu se dívat na obraz jako na obraz: snad přece mohou tato umělá mrtvá zastavení opravdu znovu ožít.

Když jsem se před pěti lety vrátil z Berlína, dovedl jsem tu cestu přesně odlišit a napsat o tom povídku, sice jen

napůl vymyšlenou, ale zato s ukončeným dějem a s jedná-
jícími postavami. — Jsem starší o pět let, a tyto znalosti
nebo dovednosti mě zcela opouštějí. Nedokážu vyjmout
těch několik dnů z proudu okolních událostí, připadají mi
k nerozeznání propletené se vším ostatním; jenom vzdále-
nost a ticho, které tam nabyly rozměrů, v této zemi neví-
daných, jsou nyní poněkud odlišné. — Ostatně jsou zde
nitky, které vedou z leningradského nábřeží Něvy zpátky,
k jarní poznámce o Majakovském, a odtud dál — až k jed-
né z postav mého berlínského příběhu. — Z druhé strany
je tato cesta od počátku spojena s Křížem.

Někdy mluvím o svých úmyslech předem jenom proto,
aby se jich jiní lidé chopili, a častým upomínáním, případ-
ně nabízenou pomocí, mě přiměli je uskutečnit. — Protože
pokud bych nechal uskutečnění svých úmyslů jenom na
sobě, jsem jist, že bych nikdy nic neudělal. — Zatímco jsem
na zamýšlené už dávno zapomněl, přichází ke mně někdo,
s nímž jsem před časem mluvil, a říká mi, co v té věci zatím
udělal. Tak se věci dějí proti mé bezdějovosti; lidmi zava-
zuji svou nezávaznost. — Časem se domnívám, že pouta,
která si takto vytvářím, jsou těsná až se nedá dýchat, a že
se v nich zcela ztratím. Ale stačí půl dne klidné rozvahy
a má samota se zase vyhoupne, zřejmější, neprodyšná.

Chápu snad více než kdo jiný přítomnost místa a oka-
mžitost času, jsa stále na odchodu k nějakému vlaku. Vá-
zán tisícerou neodkladnou povinností, dovedu neprominout
chvilu oddechu, bezstarostnosti a spánku. Spím hluboce
a rychle, na místě kam jsem přišel, voják v zákopu. —
To jest: vychloubám se. Přál bych si jenom, aby to tak
skutečně bylo, abych to také tak skutečně dokázal. Sčí-
tám takto své síly, své možné schopnosti a shledávám je
velmi nedostatečnými.

Rád bych nějakým slovem označil tu tíži, která na mne
doléhá: je dvojí možnost — buď vina, nebo dluh. Jenomže
vina znamená určitý skutek, jímž bychom přestoupili něja-
ký zákaz; znamená to tedy, že bylo vykonáno něco, co se
nemělo stát. — Myslím, že slovo „dluh“ je mnohem přes-
nější označení této nezjistitelné viny: stále mi zůstává něco,
co bych měl vykonat. — V původním znění Páteře se také
praví: „A odpust' nám naše dluhy, jakož i my odpouštíme
naším dlužníkům.“ — Protože naše skutky, ať už vykoná-
me cokoli, jsou sice vždycky nepravé, ale nikoli nenaprav-
itelné. Odčínujeme je rozmanitým trápením, které nám
připadá bezdůvodné. — Ale to, co jsme neučinili, už také
nenapravíme, ani neodčiníme, neboť taková možnost není.
Dluh jenom zůstává a roste. Snad je tedy přece ještě nejlíp
pokračovat slovem i skutkem v tom, co jsme jednou zapo-
čali.

Myslím, že jediná vlastnost, která ospravedlňuje naše
jednání vcelku (jednání, jehož jednotlivé skutky jsou nej-
prve vždycky nepravé, a jejichž nepravost — jak jsme řekli
— odčínujeme jenom trýzní, kterou nám tím působí) je
zcela určitá *nevyhnutelnost*, již jsou podřízeny. Povaha této
nevyhnutelnosti je ovšem taková, že jí naše skutky nejsou
nijak nepochybně řízeny, že však ji poznáváme v kterém-
koli svém hnutí tím zřejměji, čím mocněji se proti ní vzpou-
zíme. — Byl bych se kromobyčejně rád vyhnul oné zmínce
o smrti Majakovského; ale vrací se mi tak neodbytně a v to-
lika různých podobách, že jí tedy raději pojmu do této
úvahy, než bych ji zůstal dlužen.

Minulost, která nás opustila, nesmí v žádném případě
zůstat nadlouho živá, to jest nepřehledná. Musím si o ní
učinít obraz, jinak bychom ji za sebou vláčeli: mokvající,
nesnesitelné břemeno. Ostatně „mokvající“ a „humorné“
znamená po smyslu totéž. — Jde tedy pouze o to, učinit
„minulost“ takovým cizím slovem, najít v ní ono „humor-

né“, které by už neznamenal „mokvající“, ale „směšné“. Je nutné obrátit postup: jenom přítomnost smí zůstat živá a nenázorná. Všechno minulé se musí ustálit a strnout v jakémsi obrazu.

Moje útky jsou čím dál kratší. Kdysi jsem zamýšlel usadit se na konci světa, nebo v Paříži. Ještě před půl rokem jsem myslel, že zůstanu v Rusku — ale teď nedávno — „měsíc tomu nazad“ — když se mi nabízela tato možnost, zaváhal jsem nad ní. A nyní jsem celkem přesvědčen, že tady přece jenom zůstanu, že už až do smrti domluví jenom česky. Ani cizí města mě už tolik nelákají, ani jiná známější místa, která proti zdejšímu mají jenom tu jedinou výhodu, že jsou *někde jinde*. Už tady asi zůstanu a vydržím do konce.

„Tajemství není to, čemu nerozumíme, ale to, co máme smlčet.“ — Už asi nikdy neřeknu, co jsem měl na mysli: stále víc se od toho odvracím. Chtěl jsem mluvit a hlasitě horlit o marné vzpouře a o ztracené revoluci, o bezbřehosti, která zaleje všechno dřív, než to pronikne k vědomí, ale už to neudělám. Odvracím se od svého úmyslu. — Ostatně jsem o tom všem už až příliš mluvil. Živé slovo — mé dávné a největší přání — mě zbavuje schopnosti o téže věci psát. Ale nedovedu si přát, abych byl raději mlčel.

Hluboká

Srpen - prosinec 1962.

Pikareskní průmět na pozadí

Svoboda je nepotlačitelná, neboť nespočívá v možnosti volby, ale je nutností, kterou nelze obejít. — Aby byla možnost volby nutnou podmínkou svobodného jednání, musela by být dána nezměnitelně pravá a levá, takže odepření jedné z nich (té pravé) by mohla být svoboda v jednání odepřena. — Nevyhnutelnost její nutnosti je závazná, neboť svoboda není volbou mezi dvěma opačnými a navzájem se popírajícími možnostmi, nýbrž je volbou jediné ze všech vzájemně se popírajících a odlišných možností. — Svoboda je však právě v jednotejnosti volby. — Konečně a především, její závaznost je nenávratná, neboť volba jediné možnosti je nejprve jenom počátkem omezení se touto jedinou možností; — teprve neodvolatelné omezení

né“, které by už neznamenal „mokvající“, ale „směšné“. Je nutné obrátit postup: jenom přítomnost smí zůstat živá a nenázorná. Všechno minulé se musí ustálit a strnout v jakémsi obrazu.

Moje útky jsou čím dál kratší. Kdysi jsem zamýšlel usadit se na konci světa, nebo v Paříži. Ještě před půl rokem jsem myslel, že zůstanu v Rusku — ale teď nedávno — „měsíc tomu nazad“ — když se mi nabízela tato možnost, zaváhal jsem nad ní. A nyní jsem celkem přesvědčen, že tady přece jenom zůstanu, že už až do smrti domluví jenom česky. Ani cizí města mě už tolik nelákají, ani jiná známější místa, která proti zdejšímu mají jenom tu jedinou výhodu, že jsou *někde jinde*. Už tady asi zůstanu a vydržím do konce.

„Tajemství není to, čemu nerozumíme, ale to, co máme smlčet.“ — Už asi nikdy neřeknu, co jsem měl na mysli: stále víc se od toho odvracím. Chtěl jsem mluvit a hlasitě horlit o marné vzpouře a o ztracené revoluci, o bezbřehosti, která zaleje všechno dřív, než to pronikne k vědomí, ale už to neudělám. Odvracím se od svého úmyslu. — Ostatně jsem o tom všem už až příliš mluvil. Živé sivo — mé dávné a největší přání — mě zbavuje schopnosti o téže věci psát. Ale nedovedu si přát, abych byl raději mlčel.

Hluboká

Srpen - prosinec 1962.

Pikareskní průmět na pozadí

Svoboda je nepotlačitelná, neboť nespočívá v možnosti volby, ale je nutností, kterou nelze obejít. — Aby byla možnost volby nutnou podmínkou svobodného jednání, musela by být dána nezměnitelně pravá a levá, takže odepřením jedné z nich (té pravé) by mohla být svoboda v jednání odepřena. — Nevyhnutelnost její nutnosti je závazná, neboť svoboda není volbou mezi dvěma opačnými a navzájem se popírajícími možnostmi, nýbrž je volbou jediné ze všech vzájemně se popírajících a odlišných možností. — Svoboda je však právě v jednotejnosti volby. — Konečně a především, její závaznost je nenávratná, neboť volba jediné možnosti je nejprve jenom počátkem omezování se touto jedinou možností; — teprve neodvolatelné omezení

lhostejno jakou možností činí svobodu neomezenou. Neboť zřejmě nejde ani o souhlas nebo odpor, nýbrž jde právě jen o jednání po smyslu tohoto omezení, byť i s nepatrnou výhradou. Jednání přesně — trochu jinak — dvojitě splývající vidění, jednání s výhradou z bezvýhradného rozhodnutí.

Je-li rukavice příliš těsná, pak se při svlékání obrací naruby. Je-li ze zvlášť jemné kůže, takže je po obou stranách stejná, nelze tuto změnu okamžitě postihnout, a při příštím navlečení na ruku bude navléknuta obráceně, ale nejen to, navíc ještě bude navléknuta na opačnou ruku. — Pravá ruka tedy pozná rub pravé a líc levé rukavice. Zaměníme-li slovo „líc“ slovem „tvář“ a odhlédneme-li od předmětu, s nímž bylo původně spojeno a jehož vlastností právě bylo, že jej lze libovolně převracet, dostaneme jednoznačný závěr, že levá ruka se vždycky může dotýkat jenom pravé tváře a pravá ruka tváře levé. — Zaměníme-li slovo „tvář“ slovem „podoba“ a uvážíme-li, že ruka, aby se mohla dotknout tváře, musí ze své klidové polohy vykonat určitou dráhu, a budeme-li uvažovat tuto dráhu už bez ohledu k ruce, — a posuneme-li dále smysl dvojice „pravá-levá“ blíže směrem k významu „pravá-nepravá“, závěrem zjistíme, že pravá dráha vede vždycky k nepravé podobě, zatímco pravé podoby se dotýká dráha nepravá. — To všechno ovšem pouze za předpokladu, že je rukavice těsná.

Může se také stát, že si cisterna nitroglycerínu — která by se do té doby byla považovala za všechno možné jiné — jednoho dne řekne: jsem cisterna nitroglycerínu; — a přijde tak k sobě. Předpokládejme také, že tato cisterna není zcela přesně na svém místě, ale poněkud nad ním, nebo obecněji, někde poněkud mimo ně, a že k němu tíhne. — Dále — jelikož je oblá — je tedy podepřena v jediném bodě, který na jejím válcovém obalu ovšem tvoří čáru. Protože navíc by se neočekávalo, že by cisterna nitrogly-

cerínu mohla uvažovat a myslet, a konečně dojít k tomuto sebepoznání, tím méně, že by na základě tohoto sebepoznání mohla pojmout záměr vzhledem ke změně své polohy a místa, byla by podepřena právě jen v jediném bodě, takže ji jakákoli změna polohy musí nutně přivést k volnému pádu. — Možnost takového záměru o změně polohy by byla dána především tím, že by cisterna nitroglycerínu zpozorovala svou vzdálenost od místa, kde by vlastně měla být, a dále také tím, že volným pádem — to jest oním způsobem, jímž by tuto vzdálenost jediné mohla překonat — by také přivodila svůj obsah k maximální účinnosti. — Nyní je podstatný tento moment: jakmile přišla cisterna nitroglycerínu takto k sobě, není pro ni záměrná změna polohy otázkou, o níž by ještě bylo lze uvažovat z hlediska pro — a — proti; je to jediná možnost, kterou musí tak jako tak podstoupit. A otázkou, která za daných okolností vyvstává, je pouze rozhodnutí kdy. — Tak tedy: v okamžiku rozhodnutí k volnému pádu. — Znova a ještě jednou.

Je věc, která nemá jméno, a tedy také nemá ani místo: je nepřipoutaná a volná, pohybuje se bezcílně po dráze, kterou nelze sledovat ani popsat. S veškerou možnou volností neodvratně tíhne k dosud nenalezenému místu svého jména, krouží kolem něho vzdáleně i zblízka, a nemůže mu uniknout, ani když o něm neví. — Dřív než věc pozná své jméno, je nezbytné, aby bylo k bezejmenné věci řečeno, že někde uvnitř drah, kterými obchází, je místo jejího jména, jemuž náleží. Toto místo však neleží na dráze, jíž se dosud pohybuje s naprostou volností, neboť leží uvnitř (bylo by lze říci „mimo“, kdyby křivka jejích drah byla neuzavřená; ale „uvnitř“, je-li to křivka zavřená; — a bylo řečeno, že dráhu bezejmenné věci nelze popsat) — její dráha se s tímto místem nikdy nesetká, nikde jím neprochází. Bylo-li však už k věci řečeno, že má někde své jméno, bylo-li naznačeno místo jejího jména, které je nadosah, ale mimo její dráhu, nemá už na vybranou: setrvává-li nadále

v dřívějším bezcílném pohybu, je zřejmé, že nutnost opuštění tohoto druhu pohybu, kdy vlastně byla nesena, není nijak možností úvahy pro-a-proti, je to pouhá otázka okamžiku kdy: teď — dříve nebo později. Byla-li dosud nesena, byla tedy udržována v rovnováze podepřením v jediném bodě, a má-li se nyní vymknout, je na ní, jen aby nepatrně změnila svou polohu, aby vychýlila tento pevný bod a přivodila se k pádu. Jakmile padá, vychýlena ze své dráhy, je místo jejího jména kdekoli, kam pádem zamíří. Tato padající bezejmenná věc — okamžikem svého vychýlení — připadá jménu — „koule ze slonové kosti“.

Slovo patří k věci, a toto „patří“ je zde míněno v původním smyslu slova, kterým se nerozumí vztah vlastnický — jako by si věc k sobě patřičné slovo připoutávala — ale vztah nazírací: slovo popatřuje na věc, přihlíží k ní a obzírá ji. Činnost a počínavost je zde tedy na straně slova, nijak nenáleží k věci; slovo jí není poutáno. Protože však přece slovo patří k věci — to znamená: uvažuje svoji soběstačnost s ustavičným a občasným ohledem na ni, stává se, jako by věc časem k sobě patřící slovo vskutku sebou tolik poutala, že pak už slovo ztrácí jednak původní pohyblivost, s níž bylo dříve schopno přemístění a spočinutí na kterékoli jiné věci, jednak svou schopnost počáteční, kterou jest: občasným zřením k věci uvádět tu věc do světla, osvětlovat ji. — Ustavičnost a občasnost jsou téměř jedno a totéž, protože děje ustavičné stejně jako občasně jsou děje přetržité a trvalé — odlišnost mezi nimi je pouze v tom, že občasným se klade důraz na oddálené okamžiky, ustavičným na oddálení okamžiků; občasně tedy je jen to, co má váhu, ustavičné je spolu s tím i to mezi tím, co váhu nemá. — Přetržitost děje patření slova k věci nejprve uchovává jeho schopnost počínavou: obnoveným přihlédnutím se věc objevuje v novém světle. Trvalostí přetržitého děje se však tato moc konečně ztrácí, jí se nejen slovo připoutává k věci, ale současně už se také věc od něj odpoutává, vymyká se mu. Pojmenování věci slovem je tedy mezní okamžité setkání.

Volný pád věci k slovu je ovšem dvojjedinou možností, která má v sobě dále tyto dvě obměny: zničení nebo ničím učinění věci. Ačkoli výsledná podoba obojího je táž, a mohla by tedy být zaměňována, nejsou přece tyto dvě možné obdoby v celém průběhu totožné, a nemůže proto být — považujeme-li za výsledek nejen zbylou podobu posledního okamžiku, ale spolu i celý průběh v průřezu kterýmkoli okamžikem — jejich skutečný výsledek totožný. Není otázkou volby, podstoupí-li věc pád ke slovu: možnost pravosti a nepravosti pádu je však v tom (a na tom závisí, setká-li se věc se slovem, anebo je mine), podstoupí-li tento pád ve smyslu sebezničení, nebo ve smyslu sebeničímučinění. Předpokladem sebezničení je nedočkavost, netrpělivost, pokračující vůle k sebezachování. Poslední okamžik, k němuž stejně tihne obojí směřování, je zde přivoláván na dosah předčasně, aniž by věc podstoupila všechny předchozí okamžiky v patřičném zrychlení. V postupu tak vzniká trhlina, kterou nelze nijak zacelit, věc se rozbíjí, aniž se vydala slovu. — Ničímučinění věci je postupně a trvalé, nepřihlíží ustavičně ke svému konci, i když se mu beze slova blíží. Předpokládá se, že věc nepřijde k jménu ani jen výchozím rozhodnutím, ani posledním rozhodujícím počinem, ale trpělivým přehlížením svého vlastního cíle, ustavičnou činností vzhledem k mnoha jiným věcem, navzájem nesouvisejícím, na které naráží. Předpoklad na sebezapomenutí, činnost po výtce. Věc se soustřeďuje k cíli natolik, že jej časem úplně ztrácí ze zřetele a dokonce k němu někdy přestává vůbec mířit. — Záměrnost jejího pádu se rozplývá. Vzdálený cíl se rozptyluje a proniká každým jejím-nepatrnějším hnutím, stává se natolik blízkým, že přestává být v dohledu. — Padající věc však přestává být věcí, stává se událostí.

Událost, která se stává vskutku, přestává být „pravdou“ nebo „lží“, záporom nebo kladem. Původní, na počátku stojící ano, které je výchozím bodem jejího možného uskutečnění, ztrácí svůj smysl postupem uskutečňování, ne tím,

že by bylo postupně vyvráceno svým opakem, ale tím, že na něj ustavičně naráží. Nezmizí smíseno — zajde na marnost omezení. Samo „ne“ nemá skutečnou vlastní platnost ani hodnotu, nemá v postupu uskutečňování žádnou jinou možnou působnost, než že omezuje „ano“ v jeho jednoznačnosti a ruší jeho výlučnost. Smysl události vskutku se stane zřejmým až teprv, když je původní „ano“ dovedeno k mezní situaci „ne-ano“, to jest, ne že by původní přitakání bylo popřeno, ale dojde ke svému omezení a stane se zbytečným. Samo přitakání je účinné pouze v tom, ne že by ustalovalo skutečnost, která přitaká, ale v tom, že pak důsledným jejím přitakáním objevuje její hranice. Ohraničená skutečnost, vymezená událost se ztrácí — prostor, který se po nich otevírá, je skutečný bez událostí. Sídli v něm nečinnost.

Budoucí čas — prokazatelné neskutečno. Říkám-li budu — znamená to: nejsem. Ale nejsem-li, tedy nemohu být, tedy ani nebudu. Ale nejsem-li skutečně — nebo si myslím, že nejsem — a myslím-li si to, pak tedy na tom něco skutečně bude. Říkám-li, něco na tom bude, pak to znamená, že na tom něco není, ale ne že na tom není nic, protože jsem neřekl, že na tom bude všechno skutečné. Takže na tom něco je. — Jenomže, co je na tom, proč to tak je a odkdy. To by se muselo zjistit. Muselo by se zjistit — to je způsob příkazovací bezodkladný, ale něco je v něm nedostačujícího, aby mohl být hned stejně vyplněn. Nedostačující je v něm jeho neosobní podmíněnost. Musím říci: musím to zjistit. Ale musím-li, tedy nechci, — nutnost zjištění je zde ne bez mé vůle, ale proti mé vůli. — Nechci-li a musím-li, tedy musím chtít proti své nechtějící vůli. Nechce-li má vůle a musím-li proti ní chtít, musí mé chtění zrušit nechtějící mé vůle, musím chtít zrušit svou vůli, která nechce mému chtění. — Musím chtít být bez vůle — chci být bez ní, musím to chtít zjistit — chci to zjistit. Mám-li to zjistit, musím být naprosto sama proti sobě. Jsem-li už natolik sama proti sobě — tedy to zjistím, a tedy to řeknu. Sama sobě se k zániku protivím.

Protivím-li se sama sobě k zániku, tedy jsem na konci. Jsem-li na konci, tedy jsem, poněkud tedy jsem. Myslím-li si, že nejsem, jsem-li na konci, je na tom tedy něco skutečného, ne všechno, když vlastně jsem a přitom myslím, že nejsem — něco však na tom je, a tedy poněkud nejsem. Takže tedy jsou na konci, jsem i nejsem poněkud, ale protože nebýt poněkud znamená pouze nebýt odtud až sem, a odtud dál už zase být, tedy odtud až poněkud zase jsem. Jsem vlastně jen odtud až potud, a chci-li to zjistit, mám jenom zjišťovat toto odkud až kam dosáhnu, kam až je mě plno. Jestliže jsou si myslím, že nejsem, tedy to pomýšlení, že nejsem, musím pustit z mysli, ne abych byla, neboť jsem, ale abych se stala tím, co jsem. Stanu se tím, co jsem, jestliže to řeknu. Stanu se tím, co řeknu. Budu-li mluvit o věcech, stanu se věcí, ale nejsou věci a máje se stát tím, co jsem, stanu se něčím, co nejsem. Budu-li mluvit o sobě, stanu se tím, co si myslím, že jsem — ale pokud na sebe myslím, myslím si, že jsem poněkud i nejsem — zatímco se mám stát tím, co jsem v plnosti, bez ohledu na to, co o sobě myslím. Mám-li se tedy stát sebou, nemohu o sobě myslit. Stanu se však tím, co řeknu. Nejsem-li věcí, a nejsem-li ani sebou, nemohu mluvit ani o věcech ani o sobě — musím vést řeč, kterou se mám stát. Nevedu tedy řeč o sobě nebo o něčem, vedu řeč, kterou se stávám. Stanu se sebou, stanu-li se řečí. Jsem řečí.

Jsem řečí, stávám se řečí. — Ale neztotožňuji se s ní, nepřevtělují se do ní, jsem stále také něco jiného než řeč. Teprve řečí se stávám sama sebou, řeč však přece nadále zůstává něčím ode mne odlišným, něčím, co setrvávající mimo mne, podstatně omezuje a nalézá svoji podobu. — Nejsem mimo řeč, avšak pohybuji se jen mezi řečí a mlčením; buďto že mne řeč opouští, anebo že ji ztrácím. — Vzdalují-li se jí, vzdalují se jí usilovně, neboť jednak mne přitahuje, jednak míra možného oddálení mezi ní a mnou není překročitelná: mlčení dosahují právě jen mezi řečí, mlčení je oddálení řečí, je to mezera v řeči, ne její opak, ani

ne její popření. — Jsem tedy také mlčením, které je mezi řečí. — Mlčení není tichem, je neřečí. Ticho není mezi řečí, řeč a mlčení jsou znělost a neznělost hlasu, ticho je bez hlasu. Ticho je tam, kde je hlas bez řeči. Nejsem v tichu.

Mluvím-li o sobě, mluvím o někom jiném. — Pojmenuji-li nějakou vlastnost jako svou, nemám ji. Nejsem tichá. Mluvím řečí, tato řeč se nikdy nestane hlasem bez řeči, nestanu v tichu. Až ztratím řeč, stanu se hlasem a budu v tichu. — Tato řeč se zarývá do ticha, dobývá si v něm místo, nutí je k ústupu. Ticho neklade odpor, nevede řeč, nemluví s řečí. Řeč spolu s mlčením není omezena tichem, je omezena svou neschopností jít dál než jenom odtud potud, ačkoli z ticha jí v tom nic nebrání. — Nelze to nazývat tichem, „ticho“ je slovo z řeči; není to z řeči, není to ticho. — Ustupuje s odvrácenou tváří, nejde mi vstříc, její tvář nevyvstává. Nepřibližuje se a ztrácí tvář. Nemá vlastně žádnou tvář, když se tak rozptýlila, že už nejdu k ní, ale skrz ni, ustupuje z místa, kudy jdu, vyhýbá se mi, uhýbá mi z cesty. Není tam, kde jsem já, začíná tam, kde nejsem. Pokud jde o mne, není. — Znovu.

Mluvím-li, stávám se tím, co nejsem já — tím, co jsem nejen já sám. Stávám se také tím, co stojí proti mně, když mluvím — co mi brání v řeči. Mluvím-li s někým, naslouchám mu tak pozorně, že — jsa vně — stačím sledovat jeho úmysl přesněji a záměrněji, než on sám, který ji teprve hledá, a vyslovovat ji úplněji a dřív, sotva ji jenom započal. Stávám se tím, kdo se mnou proti mně nluví. Mluvím-li o něčem mimo mne, a stávám-li se tím, mluvím už nejen já sám, mluvíš se mnou ty, jakmile stojíš proti mně a jen nasloucháš, a tedy to, čím se stávám, jsem už nejen já sám. Toto nejen-já-sám jsi pak ovšem také ty, „ty“ se nestáváš mnou, ale stáváš se tímtež, čím jsem také „já“. — Nasloucháš mi však jenom tehdy, kdykoli pojmenovávám něco,

co dosud nejsem ani ty, ani já, co vzniká mezi námi a roste nad nás. — Ale pojmenuji-li to, tedy jsem opět sám.

Procházejíc se v sobě, jsem světelný bod, který ohledává stopy času. Jsouc světelný bod, jsem zcela nepatrná a mám nekonečně mnoho místa v temnotě všeho, co jsem, neboť jsem před časem i teď, a celý čas je mnou — osnovám spojení mezi vzdálenými místy, kde jsem před časem — kde jsem až potud. Co říkám, není děj: přetržitý proud slov je napjaté vlákno souvislosti mezi mnou tady dnes večer a mezi mnou tehdy a tam, znamená totožnosti. Moje soudržnost dnes večer závisí jedině v řeči, protože ani toto tehdy a tam není nikde jinde než zde, a tedy stopa, kterou za sebou nechávám, je jediným poutem mezi mnou a mnou dnes večer. — Děje, které se udály, se staly věcmi. Zeleně natřený sloup s meteorologickými přístroji je událost, která se mne týká před mnoha léty. — Zdá se, že dojde k zápletce, neboť věci (zeleně natřený sloup, rukavice, koule ze slonové kosti, cisterna nitroglycerínu) si začínají přivlastňovat slova, upírajíce jim významy. Odedávna žabomyší vojna slov s věcmi. Ale k zápletce nedojde, protože to nedopustím.

Zápletka, neboli shluk událostí, z něhož by vzcházel rozhodující okamžik, je nedostatek úvahy. Úvaha je rozptylující činitel, který oddaluje nahromaděné události, aby nedošlo k zápletce. Události ovšem stejně mají nepřekonatelný sklon, dospívat čas od času k vyvrcholení; jsou-li oddalovány úvahou, je s nimi jednáno proti jejich vlastnímu sklonu, takže oddalované vyvrcholení nahromaděných událostí úvahou má patrně pouze ten smysl, aby pak události dostaly prudší spád. — Je-li však úvaha rovnoměrná, tedy je každá událost sama sobě vrcholem, tedy se nic neděje, nic se nemůže stát. Mohlo by se něco stát jedině tehdy, kdyby tomu bylo ještě poněkud jinak, než jak říkám. — Zvolna se láme.

Sestupuji pomalu v temnotě kolem obrysu svého boku. Ale když říkám „sestupuji“, říkám to já, nepatrný světelný bod, který bloudí sám v sobě — totiž ve mně, já bod, kterým sama v sobě bloudím. Tedy říkám-li „svého boku“, nejsem tím bodem, kterým v sobě putuji, ale jsem obrysem svého boku. Pod levým žebrem, těsně pod jeho volným obloukem, který se nadzdvihuje a klesá dýcháním, jsou dvě postavy, které se milují. Jedna z nich visí za nohy hlavou dolů, má nohy překřížené v kotnících, spoutané provazem šlach, pohybuje se silou svých spoutaných kotníků. Je sedm hodin ráno. Spouštím se opět jinam, nechávám spatřenému ději mizet ve tmě. — Stává se neprostupným. — Pojednou je v jednolitém bloku trhlinka, začíná se sesouvat, s rostoucí rychlostí, se syčícím svistem. Krystal mizí v hromadě úlomků. — Někdy včera jsem stála před skleněnou vitrínou, v níž byl zlatý pohár — zvířecí hlava — druhé tisíciletí před Kristem. Něco výše tkví slovo „přivolí“. — Ztratil jsem dnes večer v tomto slově poslední zbytky logiky.

Zjistila jsem jak zcela od tebe neodvisím, řekla — nezapomněli jsme na dvojici, jíž, jsa světelný bod, jsem objevil připoutanou pod svým žebrem — jak málo od tebe odvisím, když jsem mohla dnes večer napsat ve slově činnost tři n. — Především, že počet n ve slově činnost byl mezi námi dávným předmětem sporu: tvrdila, že dvě nn ve slově činnost mohou libovolně splývat vjedno, jakož je vůbec vlastností zdvojených hlásek ve slovech a jakož je její vlastností. — Naproti tomu zastával názor trvale distinktní: dvě nn zůstávají dvěma nn, a tudíž je slovo činnost nutno psát s oběma nn. — Pozoruhodný úkaz tři nnn ve slově činnost je tedy dostatečným důkazem jejího předchozího tvrzení, neboť jen pohnutka neméně závažná než je dokonalá odanost (s jedním d) by ji pohnula k tomu, aby se mu takto pokusila oddálit: že napsala místo patřičných dvou nn, a místo původního svého n, omylem pro jistotu hned tři nnn, svědčí sice o tom, že sobě protivné distinktní tvrzení

naprosto nepronikla, takže tím v pravopise neudělala nejmenší pokrok, nicméně to právě je důkazem, že její výchozí tvrzení — zjistila jsem — je pravdivé.

Utkvělá představa je, když má představivost utkví na představě utkvění, nemá průběh, neztrácí se, ani se nevrací, ulpívá. — Je tady, otočila jsem se k ní zády, je tady, obrácím se čelem, je tady — je kolem všude, dole, nahoře, napravo, vlevo, je ve mně, vytlačila mě ze mne sama, zaujala mé místo a vyplnila můj obrys, vyhnala mě z mého obrysu a dovoluje mi pouze, abych ji, naruby obrácená, roztržitěná obklopila a sevřela — abych ji udržela pohromadě. Jsem utkvělá představa, která se bezohledně zabydlela v prázdnotě mého bývalého obrysu, oné mé rozlohy, kde jsem kdysi dřív než dnes večer přebývala já sama. — Jsa utkvělou představou, dotýkám se oněch míst, kde jsem dnes večer já sama, jenom na hranicích svého obrysu, jemuž jsem — jsouc utkvělá představa — uvnitř, zatímco mne samé je kolem dokola zvenku, ale nic už ji tam ne drží pohromadě. Je omezená jenom prázdnotou utkvělé představy uprostřed, ale jiné omezení zvenčí už nemá. Jsem vlastně jediné, co ji drží pohromadě.

Stoupajíc dále k uchu, zaslechla jsem počátek rozhovoru. — Mnohadenní nepřísvojností jsem se konečně srovnal k míře tohoto rozkladu. Pozoruji, že v prázdnotě mého obrysu bloudí kus na kus rozložené hlásky, které dohromady dávají předchozí větu. — Její hlas mluví zevnitř k mému uchu. Obracím oči v sloup, abych zahlédla toho, kdo ve mně mluví, ale nedaří se mi to, mám oči příliš přivyklé světlu, a jediné, co se mi takto daří zahlédnout, jsou stoupající proužky dýmu. — V jeho hlavě se hemží jako v mraveništi. Ale tady je ve mně břitva, která přefízne šlachu, jíž jsou oba připoutáni k mému žebru. Říká: — Byla bych mohla minout. — A když už je nyní nic ne drží, padají ve mně, ale nepadají dolů směrem k předpokládané zemi,

nýbrž se vzdalují někam k úběžnému bodu, který, dívám-li se skrz sebe, mohu ne sice zahlédnout, ale přibližně určit v dálce. Já, která se tak bojím vzdálenosti a tmy.

Jsem jenom připravena a není to nic jiného než to. Zatímco vyčkávám, věci přicházejí ke mně, ale jakmile přicházejí ke mně, nejsou to už věci, ale podívané. — Odtud na všechny strany je stejně daleko, jen rozměr tomu chybí: nevím, mám-li zavázané oči, a děje-li se ta podívaná na vnitřní straně mých víček, nebo odehrává-li se tak daleko, že nemohu rozlišit co je před a co za. Dny opadávají jeden za druhým. — Dlouhé bezmyšlení jako za nočního bdění. Vodopád sněhu tající po dlouhé zimě. Tající — rozpouštějící se, tající — skrývající. To, co je v sobě ztajeno-skryto, rozpouštějíc se taje, ne aby vystoupilo napovrch, ale aby zaniklo. — Nejsem, říká, na míru toho, co nesu, ale nevzpírám se tomu. Vzpírám to sebou seč jsem, seč stačím. — Nastávající dobrodružství, říkám, je jenom moje dobrodružství svolnosti a přichylnosti k pádu, který neznamená zřeknutí se držení věcí, ale jejich nevývratné držení, ježmuž držitel podléhá. Ostatně tento pád, bylo řečeno, jakmile nesměruje k zemi, se ještě více než pádu podobá bez konce volnému letu. — Naděje podlehnutí jsouc proměnou.

Tak jenom pomalu, a ať nezadrhneš a ať mi to dopovíš. Hezky se zhluboka nadechni, a vypravuj mi, co ti přijde na mysl. — Dej mi na cestu to klubko, rozvineme je jako Ariadninu nit a po ní dojdeme tam a zas nazpátky. — Poslouchám, co mi řekneš, tak říkej a nepřeríkávej se. — Měla jsem někdy jméno a jminění — mínění, které mi bylo jméním. — Mým jménem mě jali, zajali mě do mého jména a odňali mi mé jminění. Jenomže moje jméno zůstalo daleko za mnou, neboť se mi příliš nepodobalo; bylo obtíženo tolika cizími mně nepodobnostmi, že jsem je nemohl unést a ztratil. Jsem v bezejmenném stavu. Moje mínění

někde setrnulo, zatímco jsem je opustil, lassen, nechal být; ne abych směnil své jmění, ale jsa las-lasse, unaven. Las-situde-lassen. — U vědomí této nesprávnosti vyzvedám tuto podobnost. — Zdá se, že je to ve vzduchu, ani podepřeno, ani zavěšeno, pádem letí.

Tak dobře, říkám, tak já jdu; — nezapomínej, že nevím kdo jsem já, že to nejsem já sám, že jsem to nejen-já-sám. Spouštím se, upadám, zvolna přivoluji k pádu. Ale dívej se za mnou, neuvidíš mne stejně, jen tenkou světelnou stopu na velmi temném pozadí. Žhavá, žíznivá čára po příliš rychlém úniku. — Lehce to sviští. Tady mě nikdo nezná a já neznám sám sebe. Ani se nepodobám — není-li čemu. — Přestavuji se k podobě tohoto letu. Proměňuji se světlem. Jsem nyní světlo, stěží patrný světelný bod, bloudím v prázdnu svého obrysu. Jsa světelný bod ho znamenám. — Počkej ještě. Tak přece nepospíchej. Řekni jí, ať počká. Nic ti nemůže ujít a nemůžeš se tomu vyhnout. Dýchej klidně a zhluboka. — Ale to musím začít znova a od začátku. — Tak dobře, tak začni. — Nyní je tento světelný bod ostře ohraničený a jasný. Nabývá rozměru, jak putuje, a ztrácí na světelnosti. Prozařujíc okolní temnotu, rozplývá se v ní, ztrácí své vymezení a dává jí svoje světlo. Šíří se neurčitá hasnoucí skvrna. Temnota je stejnoměrně prozářena.

Začnu znova, začnu úplně od začátku. Co bylo řečeno soustavně zapomínám. Slova se neřadí jedno k druhému, každé znova se klade doprostřed, obklopeno předešlým. Tento střed se trvale neudrží, není-li vzápětí podepřen novým slovem. Tímto slovem jej držím a mímí. Znovu jej zachytím — a mímí. — Někdo projde mým pokojem; zdá se, že jsme se už někdy viděli. Ale je to týž, je to někdo jiný? — toto setkání je totožné, ale tvář? — ale osoba? Setkání je samo sebou totožné, nepodobá-li se žádnému jinému. Totožnost není totožností s něčím. — Tváře si vyměňují

lidi. Neznámé osoby se propůjčují již - někde - viděným tvářím, přicházejí-li ke mně. — Zopakují vám své otázky. — Říká, že už to slyšel. — Kde to jen mohl slyšet, ještě nikdy jsme se neviděli. Před časem dávno. — Co je ne - teď, je dávno, co je ne - tady, je daleko. — Kdo je ten, který se propůjčuje tvé tváři? — Pomyslení na smrt je mi teď vzdálené jako mrtvému.

Nepokoj těkající semtam v hodinovém strojku; kmitající oboustranné vychýlení. Tlak, který způsobuje tento neklid a který mu znemožňuje spočinout, je rovnoměrný a trvalý tlak spirály, jež se snaží napřímit. Svinutá pružina mění svou polohu zvolna, sotva znatelným pohybem — svou podobu mění nenávratně, odvíjejíc se z kruhu. Neklid jež působí je stále v jednom rozkmitu; těkající rozkmit spirálou jež se pruží. — Osvětluji tento strojek ke čtvrté hodině zrána. Pronikavá bezesná: zespanínespaní. — Byla tak tajemná, řekl, tkala úzkolisté květy na temném pozadí bájná nestvůra jednorozce. — Napříště se už nezjistí, co vlastně tyto výjevy znamenají. — Zase se zavírá.

Kdy se mi jako dnes opět podaří, abych probuzením vplynul do plného dne; místo co bych se skládal, poškozoval a prolamoval od první chvíle následovně naskakujícími objevy různých okolností. — Tedy je můj obrys otevřen, jsem vlastně bez obrysu, udička hozená před čtrnácti dny ohlašuje lehkým cukáním svůj úlovek. Ani jsem tě už nečekal. Snímám tě a znovu házím za hlavu. Padni kam padni a vrať se mi až zadržneš. — Kdybych byl uzavřen v obrysu, tvůj odchod a návrat by mne poranil — ale teď — zdá se — když se můj obrys rozplynul, jsou to spíš propletená vlákna, jež se více či méně napínají. Vycházím ze středu. Oddaluji a blížím. Plnost je nesouvislá a neukončená. — Nevejdu najednou, mám-li překročit mez probuzení; mám vplynout zúžen na stěži viditelnou míru, dlouze a postupně, mám být zúžen, mám vplynout úzkostí.

Kdybych, co říkám, říkala pro sebe sama, nezáleželo by mi na té plynulosti. — Nerozuměla bych tomu víc, ať bych to říkala trhaně, ať zvolna pod zdáním souvislosti. Nerozumím tomu tak jako tak. Ale neříkám-li to pro sebe, mohu snad odtud vyplynout. — Má řeč je uzpůsobena znělostí hlasu; zní mi ten souvislý jednotvárný hlas, zvuk elegického zpěvu, před koncem stoupající a klesavý nápěv žalmů. — Není-li to jen pro mne, mohu se s tebou sdílet o znění souvislosti. Přeríkávám-li ti slova elegií, zatímco usínaje se mi vzdaluješ do svého spánku, stávám se zpěvem, který tě provází přes mez, následuji tě bezmezně v proměnách tvého spánku. — Hlava se rozpouští naposled nesnesitelně pomalu. Teplem a dechem se věci od stropu zavěšené lehce houpají a krouží.

Je to tak, říká mi, že se bojí a váhají něco udělat, položit na cestu stéblo nebo je odstranit, protože ať by cokoli udělali, vstupují do okruhu možnosti, aby jim oni jiní řekli: to je úplně špatně, nebo: to se nesmí. Ponejvíce se bojí odpovědnosti viditelné. — Ale nepomýšlejí na to: jsou výtky, které nelze vyslovit, protože se nic nestalo, odpovědnosti neviditelné. — Nenapravitelná provinění, kterým nelze nic vytknout. — Ona sama se bojí, říkám jí často, ona sama o tom nejlíp dovede mluvit, a kdo by zde jinak byl povolanejší. Zná-li to tak dobře. — Říkám jí, kdykoli s ní mluvím, kdykoli je mě totiž ochotna vyslechnout, neboť je většinou zarputilá a o svých pravostech nevývratně přesvědčena, — říkám jí: pokud o nich mluvíš, vidíš na nich zřejmě jen to, co si sama před sebou v sobě docela zakrýváš. — Říká, že je mi vděčná za každé ylidně míněné slovo. — Říkám, že jsem ti vděčná. Stanu se jimi, budu-li o nich mluvit. Stanu se jí samou, budu-li mluvit o ní samotné, ale stanu se sama - sebou, mluvím-li s tebou nebo s kýmkoli o čemkoli jiném.

Budu ti vypravovat: vracím-li se k nedalekému předtím,

jsem tam někde před časem v pevném obryse vymezená, skončená a na smrt obtížená. Tak se tam držím, tak se mám pohotově. Přivlastňuji si smrt, uvažujíc ji jako něco cizího, jestliže tehdy říkám: moje smrt. — Ale nelze si ji přivlastnit, protože není přece cizí a ani se nemůže pojednou stát mojí. — Není co nebylo. — Tak se tam hotově držím, zatímco mi věci unikají. Později tu a tam unikne slovo, opustím úsměv — stanovují se jinde a zůstávají mimo mne. Někde utkvívají. Přestávám být skončená, stávám se prostorem od sebe k slovu, od sebe k ztracenému úsměvu. Zase se chytám udičkami, mířím, nemíjím. — Tyto věci jsou tak pomíjející, že nemohou být smrtelné. Blízké a jedině mi patřící nemohu nikdy označit moje. — Neumírá, mění se v rozptýlené stopy. — Pohřební zahrady rozkvétají a — není mrtvých, říká.

Co mi znamená řeč: především ne skupenství slov. Slova také někdy mohou být jedno každé samo o sobě a pro sebe, a tehdy nemohou nic znamenat. Spíše než skupenství je řeč proudění slov, úzké řečiště, do něhož se slova vlévají, a ještě spíš — je to úsilí k prohloubení, vždycky o okamžik před tím, než se v něm následovně objeví slova, která je vyplní. — Někdy rozumím slovu řeč ve významu věci společné, přizvukuje mi souznělost s polským rzezc, jemuž vojvodí res — rzezc pospolita, věc obecná, tedy to, co je mezi námi, co je mi s tebou společné. Mám s tebou řeč, říkám: Mám s tebou co činit, protože pokud se mne tkne, tedy se mne týkáš, a řeč je nicméně zvolna tvořený prostor dotyku. Slova následníci trůnu vztyčeného činem oslovení.

Žádná moudrost, žádné poznání není tak nezbytné, aby nemohlo být zlehčeno ironií: neboť ironie, jsouc vysloveným opakem toho, co si myslím, přece vypovídá o tom, co myslím, aniž to činí nezbytným. — Klenutý most, který končí v polovině cesty. Bez protitlaku. — Různé jazyky, různá slova: řeknu-li realita, nemohu nemyslet věc; říkám-li skutečnost, nemohu nemyslet skutek. Totéž dvojí. Realita hromadění věcí skutečnost učinění. — Je příliš mnoho

zbytečného. Nemnohé je jednoduché. Nezbytnost navrácení. — Mluvnice mě bezpečně zrazuje — jsem teď právě zcela v neurčitěm způsobu. Bez nohou bez rukou. Infinitiv nekonečno. Neskutečno. Střední rod. Třetí osoba podmiňovacího způsobu s nereálnou podmínkou: bylo by bývalo bylo. — Tak jenom pomalu a nespíchej už zase. — Mezi námi ještě nebylo zdaleka tak mnohé řečeno, aby ses mohla tak bezevšeho vytratit. — Nadále ti ještě naslouchám, a naslouchám ti tak, že třeba jenom mlčením přivolávám slova, o kterých dosud nevíš. — Trohu mnohomluvná. — Hlavně se nepředbíhej a odtud se neohlížej na sebe.

Zhasnu teď všudypřítomné světlo dne — trvá už trochu dlouho stále stejné — a omezím se pod dopad lampy. — Jak ti mám vysvětlit vytrvalost, setkání: provždy slíbené dodržené. — Uviděl jsem tě jen jednou poprvé, a buďto že jsem se otevřel setkání s tebou. Roztrhl jsem svůj obrys a stal se prostupným k tobě. Nerozpustnou hlavu jsem posypal šedým popelem. — Bylo mezi námi tak nablízku, že je tím úhel úzkosti, kterou jsme sevřeni z obou stran a jejíž střed leží mezi námi, otupen. — Prostor, kolem něhož jsem dřív marně obcházel, se mi stal s tebou společný — vstoupil jsem do něho neohlížeje se na tebe, věře, že tě tam najdu. Hranice, jíž jsme se byli dotkli současně, zmizela. Jsa uvnitř, už tě neuvídím, napříště už tě nedovedu rozeznat. Jsem nyní sama sebou v prostoru s tebou společným. Nevidím-li tě, nezbyvá mi než rozprávit s tebou. Řeč je tvým dílem.

Hráz nenahraditelná. — Postupujíc narážím na pevnou mez nedostatku. Snažím-li se ji obejít, není-li přece jen někde na druhé straně východ, ukazuje se zavřená. Neproniknutelná úplnost nedostatku, i když se vzdálí, i když se časem rozptýlí ze středu přítomnosti. — Ztráta předjímáním. — Mohu předcházet nepředjímaje. Událost tehdy předpojatá, a ještě nyní, když nastává, nepojímaná, ale

v předsevzetí držená, nemůže nastat. Nejde už od teď k potom, ale od tehdy k teď. — Předsevzaté pozapomenuté pojmuté. — Držim-li teď ještě za příští co bylo potom už tehdy, uzavírá se ve mně co zůstává mimo mne. — Částečné vzduchoprázdno.

Jenom — řekla — o jedno: přežít nevlídný den do noci. Říkají, že lze přeskakovat s povrchu na povrch. Letmo. Že příčný řez vedený ostřím na ostří je přespříliš nepotřebný. Nevěřím užitečnosti. Celou rozlohou noci pochvaluji cokoli zbytečné. Ne proč ale jsa jsoucí. Nemířící prahu nepřekračující. Objevujíc svou vázanost pozapomínáš co musíš. Nutí tě to do stručnosti. Není čas na dlouhá rozprávění. Nebýt jiného zabral bych nepoměrně víc místa. Takto jsem útlý a tím spíš tudy proklouznu. Zkušenost ryze verbální. Verbování. Strhující vítr který mě nezachrání od času. Přikryj mě — víří výši na věžích. Řeči popustí-li se uzda spěje samovolně k verši. Veršem řeč odpoutaná z útlaku vázanosti a prózy. Volné zákruty toku tekoucí líně bezespádnou rovinou. Nastejno a tolik dočasu. — Jen o jedno: jenom chystáš-li se mě přijmout. Bez tebe nemohu sám sobě nepotřebný nikoli pro tebe ale zdaleka už ne sama pro sebe. — Tma tmoucí. — Nedovolím ti se ohlížet. Vejdeš bez ohlednutí. Smíš mlčet když já tě zpívám. Jda před tebou tě vyvedu. Zpívám tě předem ztracenou kořenezdroji poezie odpust' mi ještě včera jsem tě nehledal. Neohlédnu se na tvou tvář sebou ji nesa ne zpátky kudy za mnou jdeš před sebou do prázdna tě volám jménem.

Věda přesně kam mířím nevím kam dojdu. — Ale přese všechno rád bych tě ještě viděl: co to znamená chtít nemožné. Jsi-li se mnou už tě nevidím. — Zadrž mě ať tě nepomím tak rychle. Toto zdánlivé utrpení jest jenom nedbalost z alegorie. Tváří se sverepě. Odmítá přiznat že pochybila. Ale to už je daleko vzadu. — Víím že tě pro-

následují ale jen jestli vydržím se neohlédnout. Udržim-li je v patřičné vzdálenosti. — V potomním rozptylu stoupá. Bude vás na ni víc, snad vám to bude snazší. Snad se navzájem podpoříte a až se vám vytratí shledáte svoji družnost cennější nade všechno, i nad ni ztracenou. Jámy lvové hledaje obcházím. — Jsem stále v pokušení vytvořit tvůj obraz, odejmout ti tebe samu v marném domnění, že bych tě tak snad mohl lépe dát jiným. Ale nemohu tě chtít vzít, ani dát pro sebe, ani pro nikoho jiného. Jsem samo pohnutí, které nevytvářejíc tvou podobu tebou prostupuje, uvědomujíc tě dotykem o rozloze tvé vnitřnosti. — Říkám jí to dnes večer po tisíci prvé, a zase mě neslyší. Jde za mnou s pohledem upřeným tam, kde, kdybych přivolil, malý pohyb obratle by stačil, abych obrátil v chůzi hlavu a pohlédl na ni. Přejíc si abych se ohlédl, neví čeho si přeje.

Jsou jí už zase v patách. Očima na šíji úzkostliví. — Ať si nevšímá toho skučení za a kolem, říkám jí, ale neslyší. Jak může neslyšet mluvím tak nahlas, křičím, že by ustrnutí zkamenělo, ať ji nechají být, můj hlas k ní nedoléhá a ani nezní, ani nevychází. Vychází-li neproniká valem výkřiků a našeptávání cizích. — Můj hlas nyní jenom pro mne a ani pro mne ne se třístí v dokonaném obrysu. Nevydám. Neztenčený jej pronesu touto strastiplnou chvílí. Jestli jí při tom ztratím. Rozezní narazí a klesne. V obryse pustnu. Kolem útržky cizích vět, nevím či jsou, krom sebe je nerozeznám. — Říká mi že jsou moje. — Jsou-li moje či jsem v tu chvíli já. — Kde jsi. — Šij k nehnutosti strnulá se lomí v obrácení. Víím nesmím a za mnou nikdo. Křik zblízka odeznívá.

Postupně jedno po druhém. Následující dřív než předšlé, nejdřív to co je nejbliž. Potomní přítomné, od toho vyjdu a pak se rozšířím k předchozímu, předchozí není minulé, ale to, co jde přede mnou: co mě předchází. Původní čas nikoli následnost okamžiků ale souvislé očeká-

vání zastavení v náhledu. Vytrvale narážím. Sám stojím
kde jsi. Slétají se mi naslouchat. Krahujci supi šakalové
se přicházejí pást. Nepřestoupím. Udržím tě a povznáším.
Úzký hlas podobný vytí. Možná tón hlas bez nástroje
ráj nepochybně mi může uniknout.

Hluboká

Prosinec 1962 - duben 1963.

Obsah

CO NEJVÍC SEDĚ	5
RAČÍ KÁNON NA BĚSOVSKÉ TÉMA	59
VÍCEHLASÉ ROZPTÝLENÍ	83
TOTÉŽ POZDĚJI	117
MEZIPRŮZKŮM NEJBLIŽ UPLYNULÉHO	141
PIKARESKNÍ PRŮMĚT NA POZADÍ	165

Věra Linhartová | Meziprůzkum nejbliž uplynulého

Meziprůzkum uplynulého

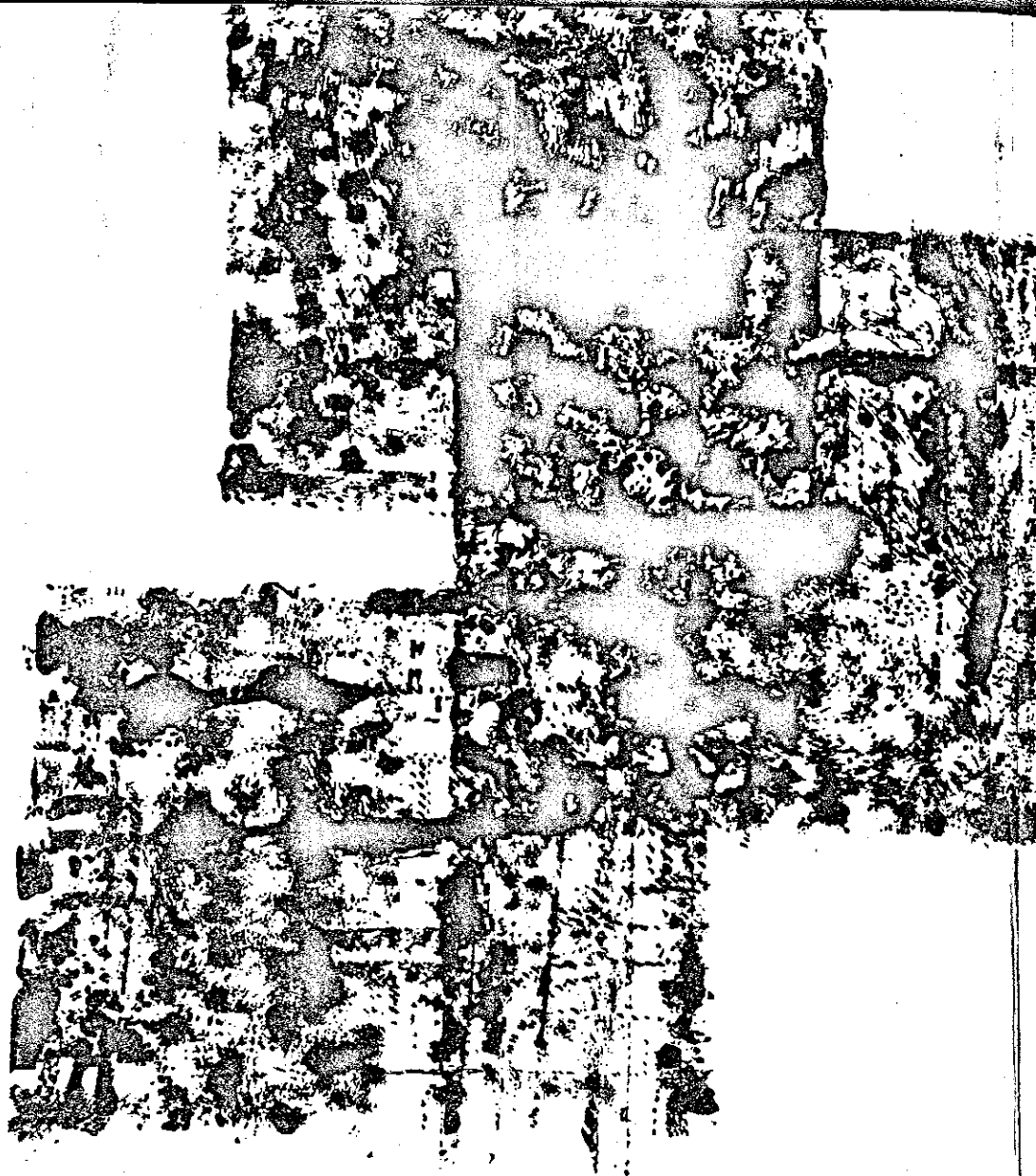
Věra Linhartová

Meziprůzkum nejbliž uplynulého

Téměř současně vycházejí dvě první knihy Věry Linhartové. Ještě letos totiž vydá nakladatelství Mladá fronta „Prostor k rozlišení“, jehož rukopis předcházeli této knize. Ne náhodou se próza hotového vyzrálého stylu Věry Linhartové objevuje až teď. Je to objev, který se podobá objevu přírodního zákona; nebyl vynalezen, ale jako konstantní byl odhalen na určitém stupni poznání. Není to jistě vzorec pro všechnu literaturu. Ale je to jeden z jejích dnes možných typů. Obě knížky jsou si v základě příbuzné. Proto lze i zde použít slov, která Milan Jungmann řekl o „Prostoru k rozlišení“:

Je to četba obtížná a nesmírně náročná, je to literatura hraničící s filozofickým esejem, mnohde záměrně zavádějící a provokující, ale vždycky natolik „svá“, že čtenářovu pozornost udržuje v napětí.

Věra Linhartová | Meziprůzkum nejbliž uplynulého

VĚRA LINHARTOVÁ
Meziprůzkum
nejbliž uplynulého

Věra Linhartová

Meziprůzkum nejbliž uplynulého

Téměř současně vycházejí dvě první knihy Věry Linhartové. Ještě letos totiž vydá nakladatelství Mladá fronta „Prostor k rozlišení“, jehož rukopis předcházela této knize. Ne náhodou se próza hotového vyzrálého stylu Věry Linhartové objevuje až teď. Je to objev, který se podobá objevu přírodního zákona; nebyl vynalezen, ale jako konstantní byl odhalen na určitém stupni poznání. Není to jistě vzorec pro všechnu literaturu. Ale je to jeden z jejích dnes možných typů. Obě knížky jsou si v základě příbuzné. Proto lze i zde použít slov, která Milan Jungmann řekl o „Prostoru k rozlišení“:

Je to četba obtížná a nesmírně náročná, je to literatura hraničící s filosofickým esejem, mnohde záměrně zavádějící a provokující, ale vždycky natolik „svá“, že čtenářovu pozornost udržuje v napětí.